

KH 30.3.2017
KV 29.5.2017

Hankasalmi
Hyvän arjen kunta.

HANKASALMEN KUNTA

Tilinpäätös

2016

Sisällysluettelo

1 TOIMINTAKERTOMUS	4
1.1 Toimintakertomusta koskevat säännökset	4
1.2 Olennaiset tapahtumat toiminnassa ja taloudessa	4
1.2.1 Kunnanjohtajan katsaus.....	4
1.2.2 Hankasalmen kunnan strategia 2010-2014	6
1.2.3 Kunnan hallinto ja siinä tapahtuneet muutokset	7
1.2.4 Yleinen ja oman alueen taloudellinen kehitys	10
1.2.5 Olennaiset muutokset kunnan toiminnassa ja taloudessa	14
1.2.6 Arvio todennäköisestä tulevasta kehityksestä.....	17
1.2.7 Kunnan henkilöstö	19
1.2.8 Arvio merkittävimmistä riskeistä ja epävarmuustekijöistä sekä muista toiminnan kehittymiseen vaikuttavista seikoista	19
1.3 Selonteko kunnan sisäisen valvonnan järjestämisestä	20
1.4 Tilikauden tuloksen muodostuminen ja toiminnan rahoitus	22
1.4.1 Tilikauden tuloksen muodostuminen	22
1.4.2 Tilikauden rahoitus.....	24
1.5 Rahoitusasema ja sen muutokset	26
1.6 Kokonaistulot ja -menot	29
1.7 Kuntakonsernin toiminta ja talous	30
1.7.1 Yhdistelmä konsernitilinpäätökseen sisältyvistä yhteisöistä	30
1.7.2 Konsernin toiminnan ohjaus	30
1.7.3 Olennaiset konsernia koskevat tapahtumat	30
1.7.4 Arvio konsernin todennäköisestä tulevasta kehityksestä.....	31
1.7.5 Selonteko konsernivalvonnan järjestämisestä	31
1.7.6 Konsernin tilinpäätös ja sen tunnusluvut	32
1.8 Keskeiset liitetiedot	36
1.9 Tilikauden tuloksen käsittely ja talouden tasapainottamistoimenpiteet	36
1.9.1 Kunnanhallituksen esittely tuloksen käsittelystä.....	36
1.9.2 Talouden tasapainottamistoimenpiteet	36
2 TALOUSARVION TOTEUTUMINEN	37
2.1 Seurantaa koskeva sääntely	37
2.2 Toiminnallisten ja taloudellisten tavoitteiden toteutuminen	37
2.2.1 KESKUSVAALILAUTAKUNTA.....	37
2.2.2 TARKASTUSLAUTAKUNTA.....	38
2.2.3 KUNNANHALLITUS.....	39
2.2.4 PERUSTURVALAUTAKUNTA	50
2.2.5 SIVISTYSLAUTAKUNTA	70
2.2.6 YMPÄRISTÖLAUTAKUNTA	84
2.3 Määrärahojen ja taloudellisten tavoitteiden toteutuminen	106
2.3.1 Käyttötalouden toteutuminen	106
2.3.2 Tuloslaskelmaosan toteutuminen	107
2.3.3 Investointien toteutuminen	109
2.3.4 Rahoitusosan toteutuminen	113
2.3.5 Yhteenveto määrärahojen ja tuloarvioiden toteutumisesta	114

3 TILINPÄÄTÖSLASKELMAT	117
3.1 Kunnan tuloslaskelma	117
3.2 Kunnan rahoituslaskelma.....	118
3.3. Kunnan tase	119
3.4 Konsernin tuloslaskelma	121
3.5 Konsernin rahoituslaskelma	122
3.6 Konsernin tase.....	123
4.1. Tilinpäätöksen laatimista koskevat liitetiedot	125
4.2 Konsernitilinpäätöksen laatimista koskevat liitetiedot.....	125
4.3 Tuloslaskelmaa koskevat liitetiedot	127
4.4 Tasetta koskevat liitetiedot	131
4.4.1 Taseen vastaavia koskevat liitetiedot	131
4.4.2. Taseen vastattavia koskevat liitetiedot.....	135
4.5. Vakuuksia ja vastuusitoumuksia koskevat liitetiedot	136
4.6 Henkilöstöä koskevat liitetiedot.....	137
5 ERIYTETYT TILINPÄÄTÖKSET	138
5.1 Vesihuoltolaitoksen taseyksikön tilinpäätös	138
6 KONSERNIN TYTÄRYHTIÖIDEN TILINPÄÄTÖSTIEDOT	144
6.1 Kiinteistö Oy Hankasalmen Haka.....	144
6.2 Kiinteistö Oy Hankasalmen Somerinkulma	145
6.3 Kiinteistö Oy Hankasalmen Virastotalo	146
6.4 Kiinteistö Oy Vuokrahanka	147
6.5 Kiinteistö Oy Hankasalmen Vuokratalo.....	148
7 TILINPÄÄTÖKSEN ALLEKIRJOITUS	149
8 KUVAUS KIRJANPITOJÄRJESTELMÄSTÄ JA KIRJANPIDOSSA KÄYTETYISTÄ KIRJOISTA	150

1 TOIMINTAKERTOMUS

1.1 Toimintakertomusta koskevat säännökset

Kunnan tilinpäätökseen kuuluvat tase, tuloslaskelma, rahoituslaskelma ja niiden liitteenä olevat tiedot sekä talousarvion toteutumisvertailu ja toimintakertomus. Tilinpäätöksen tulee antaa oikeat ja riittävät tiedot kunnan tuloksesta, taloudellisesta asemasta, rahoituksesta sekä toiminnasta. (KuntaL 113 §). Kunnan, joka tytäryhteisöineen muodostaa kuntakonsernin, tulee laatia ja sisällyttää tilinpäätökseensä konsernitilinpäätös. (KuntaL 114 §)

Toimintakertomuksen antamisesta vastaa kunnanhallitus (KuntaL 113 ja 115 §). Toimintakertomuksessa esitetään selvitys valtuuston talousarviossa asettamien toiminnallisten ja taloudellisten tavoitteiden toteutumista kunnassa ja kuntakonsernissa (KuntaL 115 §).

Toimintakertomuksessa annetaan tietoja myös sellaisista kunnan ja kuntakonsernin talouteen liittyvistä olennaisista asioista, josta ei ole tehtävä selkoa kunnan tai kuntakonsernin taseessa, tuloslaskelmassa tai rahoituslaskelmassa. Tällaisia asioita ovat ainakin arvio todennäköisestä tulevasta kehityksestä sekä tiedot sisäisen valvonnan ja riskienhallinnan järjestämisestä ja keskeisistä johtopäätöksistä. (KuntaL 115 §)

Kunnan taseessa olevasta kattamattomasta alijäämästä johtuen, on kunnan toimintakertomuksessa esitettävä selvitys talouden tasapainotuksen toteuttamisesta tilikaudella sekä voimassa olevan taloussuunnitelman ja toimenpideohjelman riittävydestä talouden tasapainottamiseksi (KuntaL 115 §).

Kunnanhallituksen on toimintakertomuksessa tehtävä esitys tilikauden tuloksen käsittelystä. (KuntaL 115 §)

1.2 Olennaiset tapahtumat toiminnassa ja taloudessa

1.2.1 Kunnanjohtajan katsaus

Hankasalmen kunnan talous on kehittynyt 2010-luvulla kriittiseen suuntaan, mihin suurin yksittäinen tekijä on ollut kuntien valtionosuuksien leikkaaminen. Ennen tilinpäätösvuotta 2015 kunnan tilinpäätökset olivat neljä edellistä vuotta peräkkäin alijäämäisiä. Toimenpiteitä talouden tasapainottamiseksi kunnassa on kuitenkin päämäärätietoisesti tehty. Niistä yksi keskeisimmistä on hoito- ja hoivapalvelujen rakennemuutos, jota jatketaan yhä vuoden 2017 kuluessa.

Mutta myös muita selkeitä muutoksia toimintatavoissa kunnassa tarvitaan ja siksi valtuusto hyväksyi vuoden 2016 talousarvion käsittelyn yhteydessä talouden tasapainottamista tukemaan Hankasalmi-ohjelman, jota säännöllisesti tullaan tarpeen vaatiessa myös päivittämään. Vuosien 2015 ja 2016 positiiviset tilinpäätökset ovat toistaiseksi antaneet mahdollisuuden jatkaa laaditun ohjelman kautta ja jopa lykätä joitain toimenpiteitä. Verotuksen tasoa kunnassa on jo aiemmin jouduttu tarkastamaan ylöspäin ja veronkorotukset eivät enää siksi voi olla ensisijainen keino palvelujen rahoituksen turvaamiseen.

Vuosi 2016 vahvistaa uskoa kunnan talouden tervehdyttämiseen. Tilinpäätös on selkeästi ylijäämäinen. Se aiheutuu osin ennakoitua paremmasta vero- ja valtionosuustuottojen kertymästä, mutta myös siitä, että toimintakatteen kasvu oli vuonna 2016 vain 1,7 %. Kustannusten kehitystä ollaan saatu kunnassa haltuun, sillä vuonna 2014 toimintakatteen kasvu oli 1,4 %, eli suhteessa edelliseen vuoteen menojen kasvua oli saatu jo silloin hillittyä. Vuonna 2015 toimintakate jopa pieneni vuoteen 2014 nähden 3,1 %. Vuoden 2016 toimintakate on sekin pienemmällä tasolla kuin vuonna 2014. Alkuperäiseen talousarvioon 2016 nähden toimintakate alittuu noin 1 %.

Suurimmat selittävät tekijät toimintakatteen positiiviseen toteutumiseen löytyvät siitä, että vastuualueet ovat pystyneet toteuttamaan toimintaansa talousarviossa toiminnalle varatuilla määrärahoilla. Testamenttivarallisuutta käytettiin vanhuspalvelujen rakennemuutoksen rahoittamiseen vuonna 2016 vain 150 000 euroa talo-

usarviossa varatun 400 000 euron edestä. Metsämaaomaisuuden myyntiä ei toteutettu juuri ollenkaan, vaikka sen kautta talousarviossa tavoiteltiin noin 300 000 euron tuottoa. Molemmat seikat ovat turvaamassa vanhuspalvelujen rakennemuutoksen loppuunsaattamista ja talouden tasapainottamista jatkossa, kun niitä ei kertaluonteisina keinoina täytynyt vuonna 2016 toteuttaa suunnitellusti. Puunmyynnistä kunnalle ei myöskään vuonna 2016 kertynyt tuloja kuin tuulenkaatojen kaupoista, kun kunnan kilpailutuksesta tehty valitus on käsitelyssä edelleen hallinto-oikeudessa.

Toimintakatteen hyvää kehitystä selittävät muun muassa erikoissairaanhoidon kulukehityksen tasaantuminen, henkilöstön valmius vapaaehtoisten vapaiden käyttöön sekä kaikkien vastuualueiden erittäin tehokas ja taloudellinen toiminta.

Rahoituspohjassa vaikuttavat kaiken aikaa valtiovallan vuonna 2012 aloittamat leikkaukset valtionosuuksiin. Toisaalta valtionosuusuudistus, joka toteutettiin 2015 ottaa aiempaa valtionosuusjärjestelmää paremmin huomioon mm. kunnan sairastavuutta ja palvelutarvetta. Siksi vuonna 2015 valtionosuuksien kokonaismäärä kääntyi kuitenkin Hankasalmeella pieneen nousuun. Ja vuonna 2016 kunnalle kertyi valtionosuuksia yli miljoona euroa edellisvuotta enemmän ja lähes 300 000 euroa talousarviossa arvioitua enemmän. Valitettavasti vuonna 2017 valtionosuuksien kokonaismäärä laskee tästä tasosta noin 600 000 euroa.

Verotulojen kehitys on ollut viime vuosina huolestuttava. Vuodelle 2015 kunta korotti tuloveroprosenttiaan 0,5 %-yksiköllä, mutta silti tuloverotuottoja kertyi silloinkin jopa hieman vähemmän kuin edellisenä vuonna. Vuodelle 2016 ei siksi ennakoitu juurikaan tuloverotuottojen kasvua, etenkin kun väestön määrä on laskenut viime vuosina kunnassa. Toteuma oli kuitenkin noin 300 000 euroa edellisvuotta suurempi ja 200 000 euroa talousarviossa arvioitua suurempi. Kiinteistöverotuotot pysyivät ennallaan ja yhteisöverotuotto laski noin 100 000 euroa, mutta vähemmän kuin oli ennakoitu. Verotuloja kertyi lopulta noin 275 000 euroa enemmän, kuin talousarvioon oli arvioitu.

Kulukehitystä sosiaali- ja terveystaloudessa on siis kyetty tavoitteiden mukaisesti loiventamaan hyvistä palveluista kuitenkin kiinni pitäen ja se on tilinpäätöksen keskeisin seikka. Lastensuojelu- ja vammaispalvelumenot ovat edelleen suhteessa muihin kuntiin ja niihin tulevaan valtionosuusrahoitukseen nähden liian suuret, mutta kulukehitystä on saatu käännettyä oikeaan suuntaan. Muilla toiminnallisilla muutoksilla kunnan talous ei olisi ollut tasapainotettavissa, jos perusturvan menojen kehitys olisi jatkunut 2010-luvun alkuvuosien tapaan. Meidän on muistettava se, että mikäli talouttamme emme saa terveeksi, niin emme jatkossa kykene itsenäisenä kuntana mitään palveluja järjestämään. Ja toisaalta huomioitava se, että viime vuosina olemme talouden tasapainottamisessa oikeita ratkaisuja tehneet.

1.2.2 Hankasalmen kunnan strategia 2010-2014

Hankasalmen kunnan strategia uudistetaan 2015 voimaan tulleen uuden kuntalain mukaiseksi uuden valtuuston toimesta syksyllä 2017. Strategiatyössä käytännössä päivitetään vuosille 2010 – 2014 laadittua strategiaa, joka uuden strategian voimaan tuloon saakka ohjaa kunnan toimintoja.

Hankasalmen kunnan tehtävä

MISSIO

Hankasalmi on hyvä kunta asua, kasvaa, kasvattaa, ikääntyä, tehdä työtä, yrittää ja harrastaa

VISIO

Hankasalmi on hyvän arjen kunta

Tehtävä toteutetaan ja tavoitteeseen pyritään seuraavilla arvoilla

Yhteisöllisyys

Yhteistyökykyisyys

Vastuullisuus

Osallisuus

Yrittäjyys

Päämäärät, joiden kautta arvot ja tavoitteet vuosina 2010-2014 toteutuvat:

Kunnan päätöksentekijät ja työntekijät ovat kiinnostuneita kuntalaisten ja kunnan sidosryhmien mielipiteistä ja ottavat ne huomioon.

Tehokkaasti ja taloudellisesti järjestetyillä palveluilla on turvattu kuntalaisten hyvinvointi.

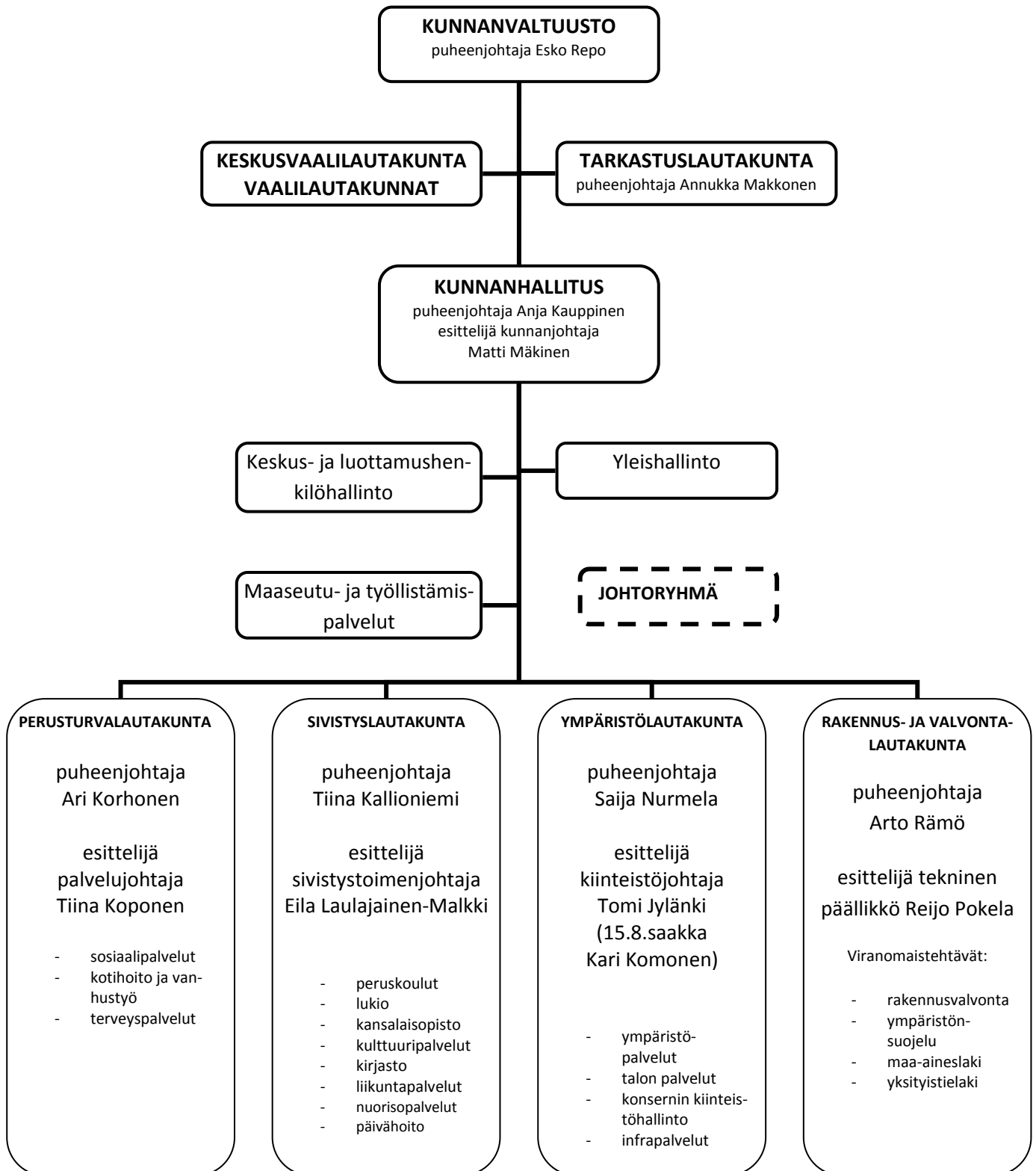
Maaseutumaisen Hankasalmen päätöksillä on edistetty kestävästä kehitystä kuntalaisten tarpeista lähtien.

Hankasalmella päätösten vaikutukset kuntalaisiin ja yrityksiin on arvioitu valmistelussa.

Hyvinvoivat ja osaavat työntekijät turvaavat palvelujen vaikuttavuuden ja mahdollisuuden kunnan kehittämiseen.

1.2.3 Kunnan hallinto ja siinä tapahtuneet muutokset

Kunnan hallinto

Luottamushenkilöt

Kunnanvaltuusto

Puheenjohtaja	Esko Repo	SDP
1. varapuheenjohtaja	Antero Manninen	KESK
2. varapuheenjohtaja	Tapio Hult	VAS
jäsenet	Mervi Hyvönen	KESK
	Sanna Hänninen	KESK
	Matti Janhonen	VAS
	Tiina Kallioniemi	KESK
	Lasse Karjalainen	PS
	13.6. asti ja	
	Anne Mellin	PS
	tilalle 13.6.	
	Anja Kauppinen	KESK
	Ari Korhonen	KESK
	Annukka Makkonen	KESK
	Markku Manninen	PS
	Lasse Nortunen	SIT
	Saija Nurmela	KESK
	Matti Okker	PS
	Tuomas Pietiläinen	KESK
	Jarno Pirkkalainen	SDP
	Hanna Puputti	SDP
	Minna Pynnönen	SDP
	Esko Pöyhönen	KESK
	Pekka Rossi	KESK
	Arto Rämö	KESK
	Veli-Matti Saarinen	KOK
	Jouko Siitari	VAS
	Tuomo Silvast	KESK
	Jaana Suhonen	SDP
	Marjatta Tynkkynen	KD

Kunnanhallitus

Puheenjohtaja	Anja Kauppinen	KESK
1. varapuheenjohtaja	Tuomo Silvast	KESK
2. varapuheenjohtaja	Markku Manninen	PS
jäsenet	Mervi Hyvönen	KESK
	Kari Häkkinen	VAS
	Minna Pynnönen	SDP
	Esko Pöyhönen	KESK
	Jaana Suhonen	SDP
	Reijo Keinänen	KESK

Keskusvaalilautakunta

Puheenjohtaja	Reijo Keinänen
varapuheenjohtaja	Veikko Minkkinen
jäsenet	Tanja Sysmäläinen
	Seija Makkonen
	Anne Mellin

Tarkastuslautakunta

Puheenjohtaja	Annukka Makkonen
varapuheenjohtaja	Marjatta Tynkkynen
jäsenet	Erkki Flink
	Hellevi Halttunen
	Veli-Matti Saarinen
	Vesa-Pekka Suominen

Perusturvalautakunta

Puheenjohtaja	Ari Korhonen
varapuheenjohtaja	Riikka Korhonen
jäsenet	Terttu Honkonen
	Pekka Häkkinen
	Maiju Kauppinen
	Lasse Nortunen
	Olli Puttonen
	Pekka Rossi
	Marita Turunen

Sivistyslautakunta

Puheenjohtaja	Tiina Kallioniemi
varapuheenjohtaja	Jarno Pirkkalainen
jäsenet	Erkki Jormakka
	Leena Jäntti
	Lasse Karjalainen 13.6. saakka
	Matti Okker 13.6. lähtien
	Jorma Kärkkäinen
	Johanna Liimatainen
	Hanna Puputti
	Irma Vuorimaa
	Konneveden kunnan edustajat:
	Merja Kakko
	Matti Ritvanen
	Sara Huhtanen

Ympäristölautakunta

Puheenjohtaja	Saija Nurmela
varapuheenjohtaja	Matti Okker
jäsenet	Sari Hämäläinen
	Tauno Hämäläinen
	Sanna Hänninen
	Markku Kovanen
	Ari Leinonen
	Mervi Poikolainen
	Arto Rämö

Rakennus- ja valvontalautakunta

Puheenjohtaja	Arto Rämö
varapuheenjohtaja	Hannu Hyyryläinen
jäsenet	Lea Aitto-oja
	Jarno Haapanen
	Sanna Hänninen

Väinö Häkkinen
 Tuomas Pietiläinen
 Miriam Saavedra Ramirez
 Pirkko Ruuska

1.2.4 Yleinen ja oman alueen taloudellinen kehitys

Tilinpäätökseen on vuoden 2016 osalta koottu aiempien vuosien tapaan lyhyesti tietoja julkisen talouden tilasta ylipäätään ja sen vaikutuksista valtionosuuksiin, työllisyydestä, väestökehityksestä sekä verotuksesta tämän otsikon alle. Nämä on katsottu keskeisiksi esimerkeiksi merkittävistä yleisesti Hankasalmen talouteen vaikuttavista asioista käyttötalous- ja investointimenojen ohella.

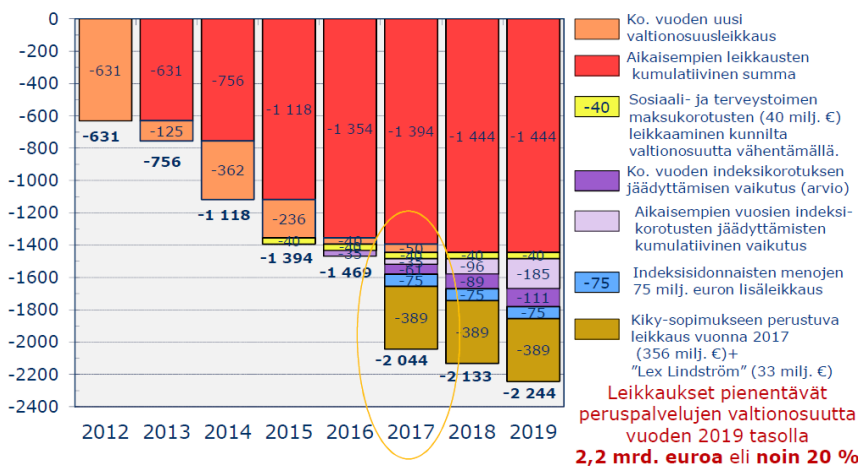
Julkisesta taloudesta:

Valtiovarainministeriön kansantalousosaston taloudellisessa katsauksessa vuoden 2016 lopussa todetaan, että vuonna 2016 BKT kasvaa vain noin 1,6 %, kun VM oli ennustanut viime vuodelle 1,2 prosentin kasvua. Kuluvaan vuoden 2017 BKT:n kasvuksi ennustetaan muodostuvan 0,9 prosenttia. Kasvu on ollut viimeiset vuodet vaimeaa, mutta toteutui onneksi viime vuonna ennustettua hieman suurempana.

Vuoden 2016 kasvu on perustunut kotimaiseen kysyntään ja erityisesti yksityisen kulutuksen kasvulle, mutta vuonna 2017 yksityisen kulutuksen kasvu hidastuu, kun kiihtyvä inflaatio hidastaa reaalitulojen kasvua. Työmarkkinoiden tilanne on parantunut. Ennustettu talouskasvu ei yksistään riitä korjaamaan julkisen talouden epätasapainoa.

Yleisestä talouskasvusta ei voida siis odottaa esimerkiksi verotulojen kasvun kautta Hankasalmen kunnan talouteen tasapainotusta helpottavaa tekijää – pikemmin päinvastoin verotulojen vaatimaton kehitys vaikeuttaa sitä. Valtionosuuksien leikkaukset ovat viime vuodet taas heikentäneet puolestaan entisestään kuntien talouden tulopohjaa. Tätä kuvaa seuraavassa esitettävä kuntaliiton laatima taulukko. Valtionosuuksien kohdalla on kuitenkin Hankasalmen kunnan kohdalla todettava, että valtionosuusjärjestelmän uudistus, joka astui voimaan vuodelle 2015, kohdentaa Hankasalmen kunnan palvelutarpeeseen ja esimerkiksi väestön sairastavuuteen nähden oikeudenmukaisemmin valtionosuuksia. Järjestelmä uudistus kasvatti näin ollen Hankasalmen tulopohjaa vuosille 2015 ja 2016, mutta väestön vähenemä leikkaa valtionosuuksien määrää sitten tulevina vuosina. Samoin uudet valtionosuusleikkaukset, jotka aiheutuvat mm. kilpailukyky sopimuksesta, mutta myös muista leikkauksista kuntien rahoitukseen.

Vuosien 2012-2019 leikkausten vaikutus kuntien peruspalvelujen* valtionosuuteen, milj. €

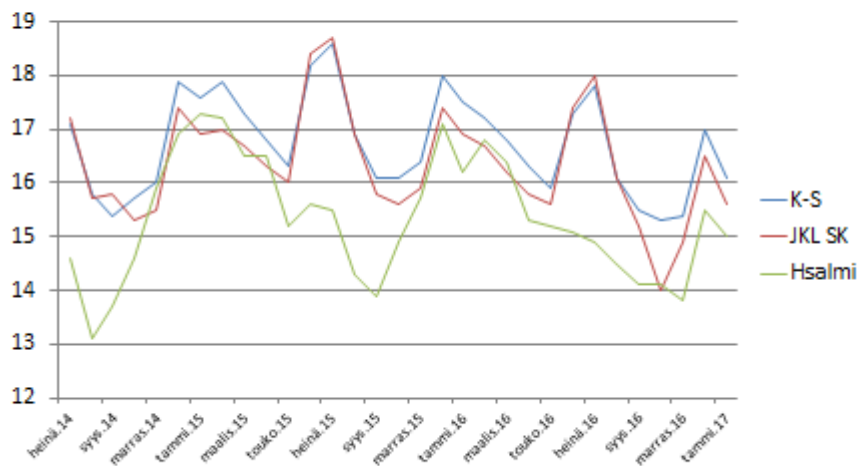
* Tämän lisäksi OKM:n valtionosuusrahoitusta on leikattu noin 400 milj. € vuosina 2012-2015. Vuosina 2016-2019 toteutettavat OKM:n leikkaukset ovat arviolta yli 220 milj. € vuoden 2019 tasolla.

Työllisyydestä:

Verotulojen kertymään esimerkiksi on merkittävä vaikutus työllisyysasteella. Työllisyyden näkymät koko Keski-Suomessa ovat olleet ja ovat yhä erittäin huolestuttavat, vaikka vuoden 2016 kuluessa tilanne maakunnassa kohenikin. Maakunnassa työllisyysnäköymät ovat muuhun Suomeen verrattuna erittäin heikot, eli kun muistetaan maan keskiarvojen kuitenkin olevan vielä selkeästi alle 10 % tasolla – niin Keski-Suomessa lähestytään pahimpina kuukausina 20 %:a ja joissain kunnissa on ylitettykin tuo taso. Hankasalmen oma kehitys on työllisyyden kohdalla ollut hivenen muuta maakuntaa parempi, mutta taso on koko vuoden 2016 edelleen ollut liian korkea ja myös tulevaisuus näyttää vielä huolestuttavalta.

Työttömyyden kohdalla on muistettava, että kunnan vastuita työmarkkinamenoista on kasvatettu ja tukityöllistämisen ehtoja kiristetty vuodelle 2015 ja siitä eteenpäin. Ja kun Hankasalmellakin työttömyysprosentti on todella korkea, niin suorat kustannuksetkin työttömyydestä ovat kunnalle kasvaneet – välillisistä kustannuksista puhumattakaan.

Työttömyyden kehitys

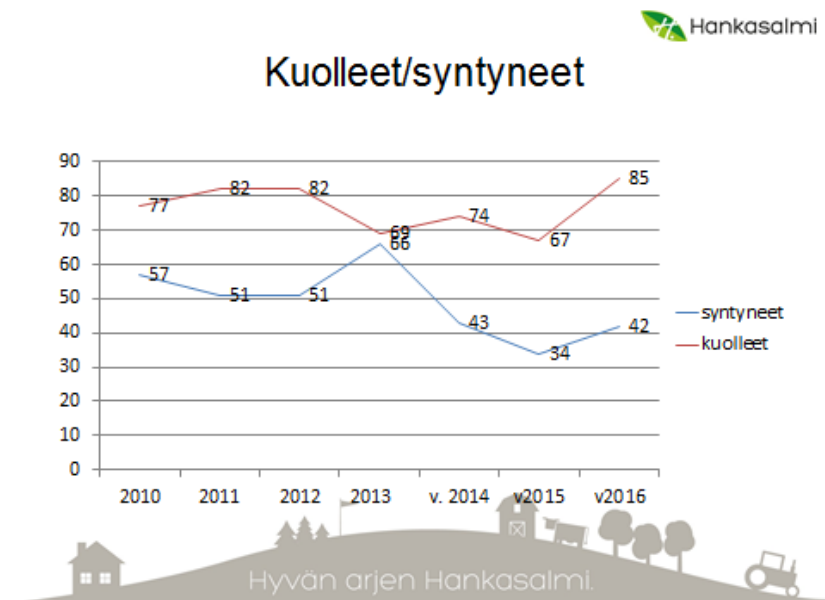
Väestöstä:

Vuosina 2000-2015 Keski-Suomen väestömäärä lisääntyi noin 10 100 henkilöllä (3,8 %). Väestö on kasvanut erityisesti Jyväskylän seudulla, lähes 26 800 henkilöllä (17,2 %). Jyväskylän keskusta-alueen lisäksi väestö on kasvanut merkittävästi Laukaan ja Muuramen keskuksissa. Jyväskylän seudun ulkopuolella mm. Keuruun, Saarijärven ja Jämsän kaupunkialueet ovat sen sijaan menettäneet väestöään. Ennusteiden mukaan väestön kasvu keskittyy jatkossakin Jyväskylän seudulle. Mikäli kehityksen suuntaa ei onnistuta kääntämään, muilla seuduilla väestö tulee vähenemään edelleen.

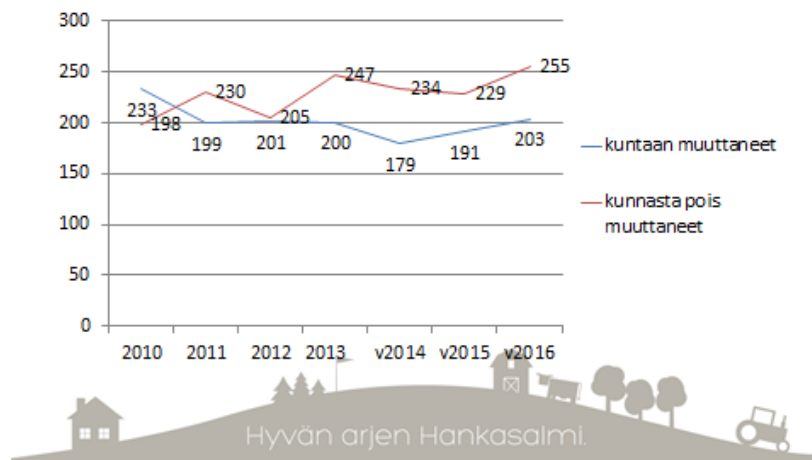
Vuonna 2016 väestön määrä kasvoi vain viidessä Keski-Suomen kunnassa: Muuramessa, Uraisilla, Jyväskylässä, Laukaassa ja Toivakassa.

Hankasalmen osalta voidaan todeta, että kunta oli muuttovoittoinen lähes koko 2000-luvun aina sen ensimmäisen vuosikymmenen loppuun saakka. Nyt on selkeästi nähtävissä se, että keskuskaupungin läheisyyden tuoma vetovoima kyllä jossain määrin heijastuu Hankasalmelle taantuman huolimatta. Silti väestön määrä vähenee huolimatta aiemman muuttovoiton aiheuttamasta väestön nuorenmisestä ja syntyvyyden kasvusta 2010-luvun alkuvuosina. Hankasalmen kohdalla tilanne on viimeisimmät vuodet ollut jopa muuta maakuntaa heikempi. Suurin syy on poismuuttavien määrässä, joka on liian suuri.

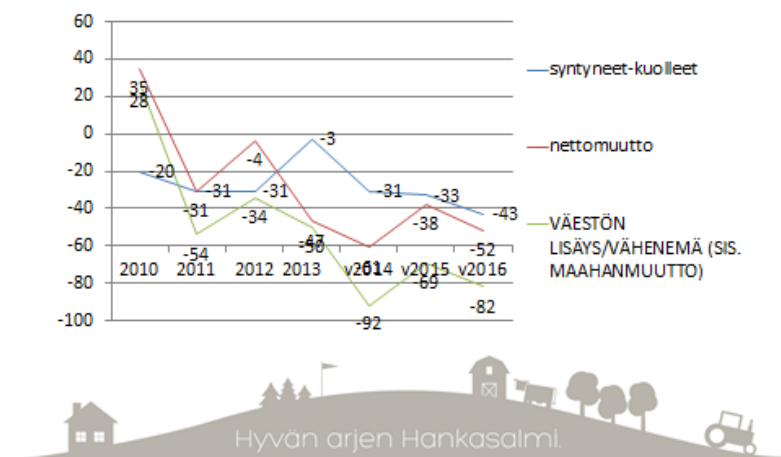
Alla kuvattavaan kehitykseen ns. nettomuuton suhteen olisi kunnassa saatava omilla toimilla aikaan muutosta. Analysoitava kunnassa on sitäkin, mikä vaikutus kunnan verotuksen tasolla on muuttoliikkeeseen. Vuoden 2013 syntyneiden suuri määrä on vaikuttanut selkeästi vuosiin 2014 – 2016, joina syntyvyys on sitten ollut poikkeuksellisen matalaa – onneksi vuonna 2016 syntyneiden määrä on taas hivenen nousussa. Tätä kehitystäkin on syytä huolella seurata jatkossa.

tulo-/lähtömuutto

Syntyneiden enemmisy/nettomuutto

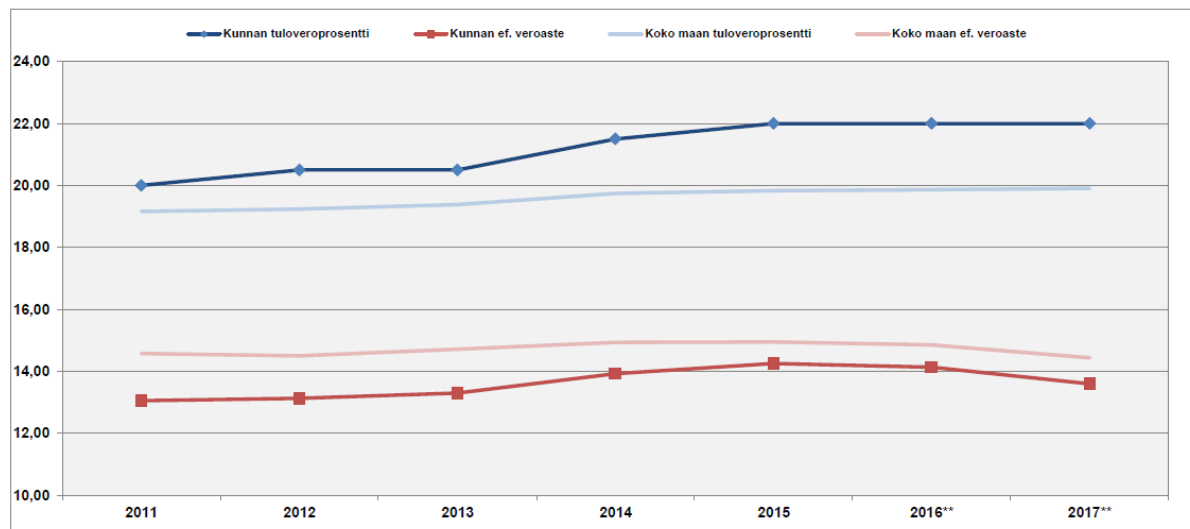

Verotuksesta:

Hankasalmen kunnan veroprosentti oli vuonna 2013 jo 20,5 ja sitä jouduttiin syksyllä 2013 nostamaan yhdellä prosenttiyksiköllä. Vuodelle 2015 tehtiin kunnallisveroon vielä 0,5 %-yksikön korotus, jonka jälkeen veroprosenttimme on nyt 22. Verotuottojen määrä ei tällä verotuksen tasollakaan kuitenkaan Hankasalmella kasvata verotuottoa asukasta kohden merkittävästi, sillä erilaisten verotukseen kohdistuvien vähennysten jälkeen Hankasalmen todellinen ns. efektiivinen veroaste, joka on maksuunpannun kunnallisveron suhde ansiotuloihin, jää sängen matalalle tasolle. Tätä kuvaa seuraava taulukko varsin hyvin.

Valitse kunta:
Hankasalmi

	2011	2012	2013	2014	2015	2016**	2017**
Kunnan tuloveroprosentti	20,00	20,50	20,50	21,50	22,00	22,00	22,00
Kunnan ef. veroaste	13,05	13,12	13,30	13,92	14,25	14,13	13,59
Erotus	6,95	7,38	7,20	7,58	7,75	7,87	8,41

Koko maa	2011	2012	2013	2014	2015	2016**	2017**
Koko maan tuloveroprosentti	19,16	19,24	19,38	19,74	19,83	19,86	19,91
Koko maan ef. veroaste	14,57	14,49	14,71	14,93	14,94	14,85	14,44
Erotus	4,59	4,75	4,67	4,81	4,89	5,01	5,47

Kun hankasalmelaisten ansiotaso on keskimäärin pienempi kuin maassa yleensä ja efektiivinen veroaste muuta maata pienempi, vaikka tulovero on jo 22 %:n tasolla, niin verotulojen kasvun varaan ei talouden tasapainottamista voida jättää. Toisaalta verotuksen tason korottamiselle ei juurikaan ole ollut vaihtoehtoja viime vuosina, mutta korotusten tiellä ei voida loputtomiin jatkaa.

1.2.5 Olennaiset muutokset kunnan toiminnassa ja taloudessa

Tähän osioon on koottu kaksi keskeisintä olennaista muutosta talouden ja toiminnan suhteen. Ensinnäkin valtionosuuksien leikkausten vaikutus Hankasalmen kunnan osalta, johon kunta itse ei ole voinut vaikuttaa, mutta johon sen on toimintojen järjestämisessä sopeuduttava.

Vanhus- ja hoivapalvelujen järjestämistä käsitellään erikseen niiden keskeisen merkityksen vuoksi talouden tasapainottamisessa. Ennakoimattomat talouteen vaikuttavat muutokset tuodaan esille omassa luvussaan lähinnä vuosikymmen ensimmäisten vuosien tilinpäätöksen vuoksi – vuonna 2015 ja 2016 niitä ei samassa mitassa enää ole ollut, joka on mahdollistanut talouden tasapainottamistoimissa onnistumista.

Valtionosuuksien leikkausten ja toisaalta valtionosuusjärjestelmäuudistuksen vaikutus Hankasalmella:

Edellä otsikossa 1.2.4 Yleinen talouden kehitys kuvattiin valtionosuusleikkausten määrää koko maan tasolla. Hankasalmen kohdalla niiden vaikutus on kuvattavissa euromääräisesti seuraavasti:

Vaikutus Hankasalmen tulopohjaan (lukuista puuttuu mm. kehysriihi 3/2014) punaisella kiky	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Uusi leikkaus €/asukas	-118	-23	-67	-35	-14	-34 (ja71)
Kokonaisvaikutus kumulatiivisesti	620 000	740 500	1091600	1275000	1350000	1 530 000 (1900000)
Lisäksi vuodesta 2012 saakka vaikuttanut tuloihin kiinteistöveron poisto verotulotasauksesta (suuruusluokka noin tasolla)	n. 300000	n. 300000	300000	300000	300000	300 000

Edellisessä taulukossa on huomioitava, että tästä vertailusta puuttuu vielä kehysriihen 3/2014 leikkaus, joka ei kohtaannu kaikkiin kuntiin samalla suuruudella ja jota ei voida esittää muodossa euroa/kuntalainen, kuten aiemmat leikkaukset voidaan (tosin niistäkin leikkauksista verotulotasauksen muutos on taulukossa karkealla arviotasolla). Kyseinen 2014 kehysriihen päätös leikkaa Hankasalmenkin valtionosuutta arviolta lähes noin 20 euroa/kuntalainen - siis yllä kuvattuna olevien leikkausten päälle vuonna 2015 ja siitä eteenpäin.

Vuodelle 2017 kohdentuu siis sekä uusia valtionosuusleikkauksia että kilpailukykysovimuksen mukanaan tuomia leikkauksia, jotka osin korvaantuvat kunnille palkkakulusäästöinä, joiden ohella kunnan valtionosuustuotot pienenevät väestön vähenemisen kautta. Siksi valtionosuuksien määrä laskee vuonna 2017 noin 600 000 euroa tilinpäätöksen 2016 tasosta.

Toisaalta Hankasalmen kunta, joka jo pitkään oli kärsinyt siitä, ettei valtionosuusjärjestelmä käytännössä lainkaan huomionnut kuntien todellista palvelutarvetta, on kunta joka hyötyy valtionosuusuudistuksesta, mikä vuoden 2015 alusta astui voimaan. Keski-Suomessa uudistus kasvatti vain neljän muun kunnan (Joutsa, Jyväskylä, Jämsä ja Äänekoski) valtionosuuksia. Pääsääntöisesti myös valtaosa alle 20 000 asukkaan kunnista menetti valtionosuuksia uudistuksen myötä. Hankasalmen kohdalla kuitenkin odotetustikin muutos oli positiivinen.

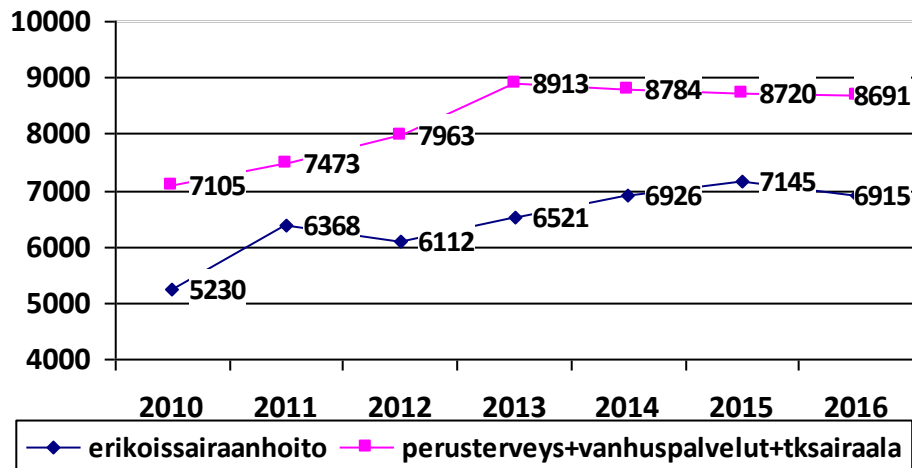
Valtionosuusjärjestelmän muutoksista johtuen, huolimatta edellä mainituista valtionosuuksista leikkaavista syistä, on Hankasalmen kunnan valtionosuustuotto vuonna 2017 suurempi, kuin se oli vuonna 2015.

Vanhus- ja hoivapalvelut

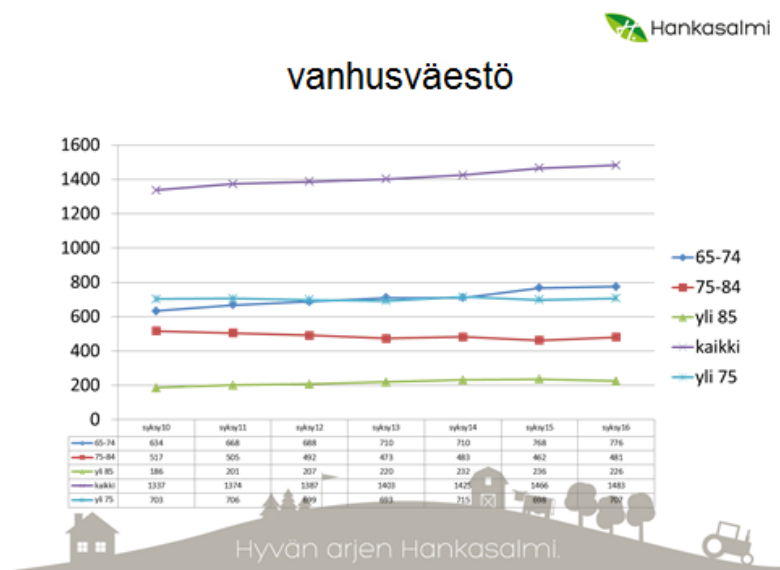
Vanhusten asumiseen ja hoivaan liittyvien palvelujen määrärahaylitykset talousarvioon nähden aiheuttivat yhdessä erikoissairaanhoidon sekä lastensuojelu- ja vammaispalvelumenojen kanssa tämän vuosikymmenen alkuvuosina suurelta osin kunnan tilinpäätöksen alijäämän. Osaltaan kysymys on ollut riittämättömästä määräraharavauksesta, mutta myös ennakoimattomista tapahtumista ja palvelurakenteen toimimattomuudesta.

Vuonna 2015 edettiin päämäärätietoisesti kodinomaisen hoidon ja hoivan suuntaan. Uusi loppukesästä 2014 valmistunut palvelutalokohde Kotiranta sai seurakseen Metsätähden laajennuksen ja sairaalan muutostöiden kautta palvelutalo Tammelan ja sosiaalihuollon laitoksen Tammirannan vuoden 2015 kuluessa. Henkilöstövoimavarojen sijoittaminen ja uudet toimintatavat hiottiin toteuttamista vaille valmiiksi hoiva-alan yt-neuvottelujen toisen vaiheen kautta keväällä 2015. Vuonna 2016 on vanhustalokohde edelleen kehitetty ja kuluvana vuonna käynnistetään seniorikeskustoimintaa. Keskeinen tavoite on estää tarpeetonta laitostumista ja turvata mahdollisuudet kotona asumiseen ikääntyneelle väestölle tai sitten kodinomaisen asumisympäristö laitoksen sijaan.

Miksi sitten huomio talouden tasapainottamisessa on pitänyt kohdentaa vanhus- ja terveyspalveluihin, niin sitä kuvaa hyvin sekin, että Jyväskylän kaupunkiseudulle tehty kuntajakoselvitys ja sen talouden ja toiminnan tehokkuuden vertailu osoitti säästöpotentiaalia Hankasalmella olevan juuri näissä palveluissa. Ja kun tuo vertailu oli tehty vuosien 2011 – 2012 osalta ja sen jälkeen kulukehitys on ollut vain kasvavaa, niin selkeille toiminnallisille muutoksille on ollut tarvetta. Ja niiden luomisessa ollaan päästy myös nyt liikkeelle taloudellisesti mitaten. Sitä kuvaa seuraava taulukko, jossa nettokuluissa on huomioitu testamenttivarallisuuden kohdentaminen vanhuspalvelujen rakennemuutokseen (esimerkiksi vuonna 2015 on vähennetty tuloja oheisessa vertailussa 400 000 euroa ja 2016 taas 150 000 euroa)

Kulujen kasvu hoivapalveluissa oli siis kestävämpiä, kun jo vuosina 2011 – 2012 käytimme vanhus- ja terveyspalveluihin enemmän taloudellisia voimavaroja, kuin kuntajakoselvityksen perusteella olisi ollut mielekästä. Vuodelle 2013 kasvuvauhti vain kiihtyi, vaikkei vanhusväestön määrä juurikaan kasvanut, kuin alle 75-vuotiaiden eläkeläisten osalta (kuviota siitä esitetään jatkossa). Siksi rakenteiden tarkasteluun ryhdyttiin nimenomaan näissä palveluissa ja työssä on myös onnistuttu – vuodet 2014-2016 kuvaavat sitä yllä.

Viimeisten vuosien aikana kulukehitystä myös lastensuojelussa ja vammaispalveluissa on onnistuttu hillitsemään hyvistä palveluista luopumatta ja siksi vuoden 2016 tilinpäätöksessä perusturvalautakunta jopa alittaa

sille varatut määrärahat. Tähän vaikuttaa sekin, että erikoissairaanhoidon kulukehitys Hankasalmen osalta on palannut normaalille ennakoitavissa olevalle tasolle.

Ennakoimattomat muutokset talouden suhteen:

Keskeisiä ennakoimattomia muutoksia talousarvioon nähden, oli terveyskeskussairaaloiden hoitopaikkojen oston kasvu aiempaan vuoteen nähden, mutta kunnan väestörakenteeseen nähden hoitopaikkojen käyttö ei ole poikkeavan suurta. Ja kokonaisuudessaan hoivapalvelujen palvelurakenne on aiempaa kustannustehokkaampi.

Toinen talousarvioon nähden merkittävä muutos oli se, että kunnan puunmyyntikauppa, jonka arvo olisi ollut noin 100 000 euroa, ei toteutunut hallinto-oikeuteen päätöksestä tehdyn valituksen vuoksi vuonna 2016.

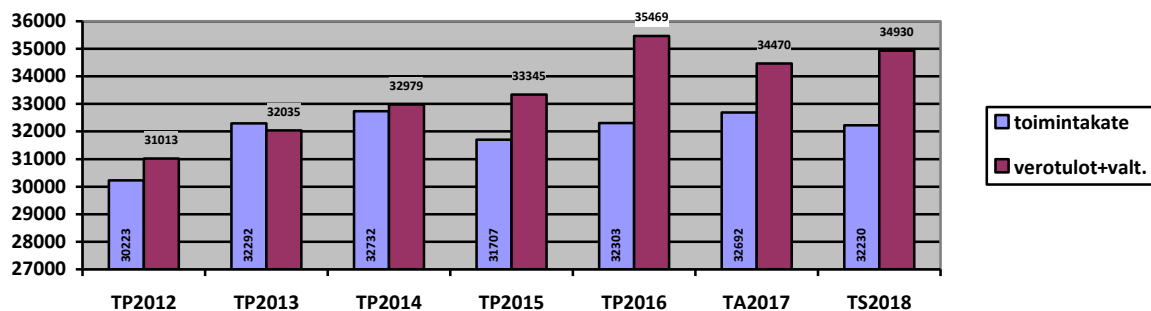
Kunnan omalla harkinnalla tehtiin talousarvioon nähden ne muutokset, että metsämaata ei alkuperäisten tavoitteiden mukaisesti myyty kuin noin 30 000 eurolla alkuperäisen 300 000 euron tavoitteen sijaan. Testamenttivarallisuutta kohdennettiin vanhuspalvelujen muutokseen vain 150 000, kun alkuperäinen suunnitelma oli kohdentaa 400 000 euroa.

1.2.6 Arvio todennäköisestä tulevasta kehityksestä

Hankasalmen kunnan talous oli kriisiytymässä ja selkeitä toiminnallisia ja rakenteellisia muutoksia tarvittiin. Tehty työ on johtamassa tavoitteisiin vaiheittain, mutta seuraavillekin vuosille haasteita riittää ja tasapainottaminen on vielä kesken.

Verotulojen kehitys arvioitavissa olevina vuosina ei ole merkittävän suurta. Ilman verokorotuksia kunnan verotulot ei ole viime vuosina kasvanut käytännössä juuri lainkaan ja jatkossakin niiden kasvu on vaatimatonta. Valtionosuusjärjestelmän uudistus sen sijaan kasvatti Hankasalmen kunnan valtionosuustuottoja, mikä on oikeudenmukaista suhteessa kunnan tosiasialliseen palvelutarpeeseen. Kyseinen muutos loi osaltaan mahdollisuuksia talouden tervehtyttämiseen. Nyt kuitenkin valtionosuuksiin kohdentuvat leikkaukset ja väestönmäärästä aiheutuva valtionosuuksien leikkaantuminen pienentää niidenkin määrää – etenkin kuluvana talousarviovuonna.

Hankasalmen verotulot on alla olevaan taulukkoon suunnitelmavuosien osalta arvioitu kuntaliiton vuoden 2016 viimeisen veroennustekehikon kautta vuosien 2017-2018 osalta. Valtionosuudet on arvioitu suunnitelmavuoden 2018 osalta korottaen niiden määrää vuodesta 2017 peruspalvelujen hintaindeksimuutoksen arviomukaisessa suhteessa (2 %). Toimintakatteen kohdalla on huomioitava se, että vuodelle 2017 on suunniteltu vanhuspalvelujen muutoksiin (seniorikeskus) kohdennettavaksi 400 000 euroa testamenttivarallisuutta ja metsämaan myyntiä on tarkoitus vuonna 2017 toteuttaa 300 000 euron edestä. Vuodelle 2018 on tavoitteena myydä kunnan sähköomaisuutta noin 1,5 miljoonan euron edestä – ja näillä kertaluonteisilla toimenpiteillä on tarkoitus varmistaa se, että kunnan talous on saatu tasapainoon, ennen sote- ja maakuntauudistuksen toteutumista vuonna 2019. Talouden tasapainottaminen perustuu näihin tuotto-odotuksiin.

Hankasalmen kunnalla on taseessa kattamatonta alijäämää vuoden 2016 lopussa noin 900 000 euroa, ja edellä esitetyllä taloussuunnitelmalla alijäämä tulisi katetuksi. Poistojen määrä on vuosittain seuraavina vuosina noin 1,6 – 1,7 miljoonaa euroa.

Entäpä sitten sote- ja maakuntauudistuksen jälkeinen tilanne Hankasalmen kunnassa. Tällä hetkellä lainsäädännön valmistelua kunnan tuloslaskelmaa uudistuksen jälkeen voidaan peilata Kuntaliiton laskentataulukon kautta, joka pohjautuu vuoden 2015 tilinpäätöksen lukuihin Hankasalmen osalta ja palvelurakenne ja rahoitus on laskettu sen kautta muutoksen jälkeisessä tilanteessa. Seuraava laskelma osoittaisi Hankasalmen talouden hivenen vahvistuvan muutoksen myötä, mutta tässä vaiheessa on hyvin hankala vielä muutosta kuitenkin varmuudella ennustaa. Taulukossa luvut ovat tuhansia euroja.

	vanha kunta TP2015	siirtyvä osuus uudistuksessa	uusi kunta 2019 (vuoden 2015 kautta)
toimintakate	31769	21673 (= 68 % siirtyy)	10 069
verotulot	15329	7506 (= 49% siirtyy)	7823
valtionosuudet	18516	14200 (= 77 % siirtyy)	4316
tulos	486		517

Suuria paineita palvelutarpeiden kasvuun ei ilman kunnan omia päätöksiä tai valtiovallan mahdollisesti kunnalle säätämiä lisätehtäviä ihan seuraavina vuosina ole. Toisaalta on huomioitava, että aiempia väestöennusteita huonompaan suuntaan on viime vuodet kunnan väkimäärä kehittynyt ja sillä on vaikutusta kunnan tulopohjaan ja toisaalta myös palvelutarpeeseen. Ennakoitavissa olevat tiedot rahoituksesta maakuntauudistuksen jälkeen antaisivat olettaa kunnan suoriutuvan toiminnallisista ja taloudellisista velvoitteistaan uudistuksen jälkeen, mikäli talouden tasapainotuksessa ennen uudistuksen toteutumista onnistutaan.

1.2.7 Kunnan henkilöstö

Henkilöstön määrä tulosyksikkötasolla henkilötyövuosina 31.12.2016 esitetään talousarvon toteutumista käsittelevässä luvussa 2 ja kunnan henkilöstön lukumäärä tilinpäätöksen liitetiedoissa.

Kunnan henkilöstöä koskevat muut tiedot esitetään erillisenä asiakirjana, henkilöstökertomuksena, joka saatetaan valtuuston käsiteltäväksi tilinpäätöksen kanssa samanaikaisesti.

Henkilöstökulut esitetään kunnan tuloslaskelmassa eritellysti tilikauden palkat, palkkiot, eläkekulut ja muut henkilösivukulut. Tilinpäätöksen liitetietona esitetään taseeseen aktivoidut henkilöstömenot.

1.2.8 Arvio merkittävimmistä riskeistä ja epävarmuustekijöistä sekä muista toiminnan kehittymiseen vaikuttavista seikoista

Talouden tasapainotuksen ongelmiin ja julkisen talouden yleisiin ongelmiin liittyvät kunnan keskeisimmät riskit. Kunnan lainakanta on muuhun kuntakenttään verrattuna vielä pieni ja esimerkiksi korkojen nousu ei sinällään aiheuttaisi kunnalle suuria ongelmia. Se on kuitenkin syytä ottaa huomioon, että kunnan lainakanta on nyt painottunut lyhytaikaisiin lainoihin ja talousarviovuonna 2017 onkin lainoituksen osalta tarkoitus kasvattaa riskittömimpien pitkäaikaisten lainojen osuutta lainakannassa huolimatta niiden korkeammasta korkotasosta.

Kunta on antanut takauksia vain omille konserniyhtiöilleen ja vesiosuuskunnille. Näiden toiminnan ja talouden toteumaa on seurattava huolellisesti, mutta tällä hetkellä ei ole tiedossa ongelmia takausvastuiden suhteen – tosin Venekosken kohdalla selvitetään vesilaskutuksen oikeellisuutta. Hankasalmen kunta ei lähtenyt takamaan Verkko-osuuskunta Kuuskaistaa, joten sillä ei ole vastuita ja riskejä Laajakaista kaikille -hankkeen kohdalla, kuten monella muulla Keski-Suomen kunnalla.

Toiminnallisten riskien kohdalla tällä hetkellä toteutuu terveydenhuollon yhteistoiminta-alueen kautta lääkäreiden rekrytointiin liittyvät ongelmat, kuten jo edellisenä vuonnakin. Muilta osin henkilöstön saatavuus kunnan työ- ja virkasuhteisiin on ollut hyvä.

Rahoitusriskien kohdalla suurin huoli liittyi vuoden 2015 tilinpäätöksessä keskimääräiseen 5 päivän maksuvalmiuteen, jota on parannettu lyhytaikaisen lainan määrää kasvattamalla. Vahinkoriskien kohdalla kunnan vakuutusturva kilpailutettiin vuoden 2015 aikana ja vakuutusten hallinta siirtyi meklaritoimisto Novumille. Uudet vakuutukset astuivat voimaan pääsääntöisesti LähiTapiolassa vuoden 2016 kuluessa. Samalla parannettiin kunnan vastuuvakuutusten korvaavuutta.

Hyvän tilinpäätöstävän edellyttämien oikeiden ja riittävien tietojen antamiseksi on syytä antaa tieto myös keskeisistä oikeudenkäynneistä.

Vuoden 2014 kuluessa hallinto-oikeus antoi ratkaisunsa kahdesta eri kunnallisvalituksesta. Toinen niistä koski vuoden 2011 lopun YT-menettelyn pohjalta valtuuston tekemää ratkaisua lopettaa hallintojohtajan virka ja toinen kunnanhallituksen päätöstä vuoden 2012 alusta irtisanoa hallintojohtajan virkasuhde. Hallinto-oikeus katsoi kunnan toimineen oikein kyseisissä asioissa. Hallinto-oikeuden ratkaisusta kuitenkin valitettiin Korkeimpaan hallinto-oikeuteen. Korkeimmasta hallinto-oikeudesta saatiin päätös vuonna 2016 ja siinä kunnan katsottiin toimineen kummankin päätöksensä kohdalla oikein.

Valtuuston päätöksestä Ristimäen vesiosuuskunnan toiminta-alueen hyväksymisestä vuonna 2011 haettiin purkua Korkeimmalta hallinto-oikeudelta vuonna 2015 ja vuonna 2016 saatiin KHO:lta päätös, jossa kyseistä purkuhakemusta ei katsottu aiheelliseksi vaan kunnan päätöksen katsottiin syntyneen hallinnollisesti oikein.

1.3 Selonteko kunnan sisäisen valvonnan järjestämisestä

Sisäisen valvonnan tarkoituksena on varmistaa, että kunnan toiminta on taloudellista ja tuloksellista. Lisäksi sisäisellä valvonnalla varmistetaan, että päätösten perusteena oleva tieto on riittävää ja luotettavaa ja lain säännöksiä, viranomaisten ohjeita ja toimielinten päätöksiä noudatetaan ja että omaisuus ja voimavarat turvataan. Sisäisen valvonnan järjestämisestä vastaa kunnanhallitus.

Säännösten, määräysten ja päätösten noudattaminen

Kunnan hallintosäännössä määrätään kunnan päätöksenteko- ja kokousmenettelyistä. Sisäisen valvonnan ohjeissa määritetään sisäisen valvonnan vastuut ja talouden hoitoon kuuluva valvonta. Konserniohje ohjaa konsernihallinnon hoitamista. Ohjeiden mukaan toimimista on vielä terävöitettävä.

Toimielinten päätösten oikeellisuutta valvotaan siten, että toimielimen pöytäkirja on toimitettava kunnanhallitukselle ja viranhaltijan päätöspöytäkirja asianomaiselle toimielimelle. Delegoidun päätösvallan osalta toimielin voi käyttää tarvittaessa otto-oikeutta ja päättää asiasta uudelleen. Pääasiassa käytäntö toimii moitteettomasti. Delegoinneista lautakunnat ja kunnanhallitus päättävät vuodeksi kerrallaan, jolloin päätösvallan siirron aiheellisuus tulee säännöllisesti tarkasteltavaksi.

Tavoitteiden toteutuminen, varojen käytön valvonta, tuloksellisuuden arvioinnin pätevyys ja luotettavuus

Sisäisen valvonnan ohjausjärjestelmä perustuu kunnanhallituksen ohjeeseen sisäisen valvonnan hoitamisesta kunnan organisaatiossa. Ohjausjärjestelmässä keskeisiä toimintoja ovat strateginen- ja taloussuunnittelu, lautakuntien käyttösuunnitelmat sekä laskentajärjestelmä, pääkirjanpito, osto- ja myyntireskontra sekä palkkakirjanpito.

Vastuualueet toimittavat talouden seurantaraportit kunnanhallitukselle neljännesvuosittain. Valtuustoa informoidaan talouden kehittymisestä kunnanvaltuuston kokousten yhteydessä iltakoululuissa ja seminaareissa. Toiminnallisten ja taloudellisten tavoitteiden toteutumista käsitellään kunnanvaltuustossa tilinpäätöksen yhteydessä. Kunnanhallitukselle viedään kuukausittain tiedoksi talousarvion toteutuminen vastuualueittain sekä tuloslaskelma ja raportti maksuvalmiudesta. Vuoden 2016 alussa tämä tavoite ei toteutunut taloushallinnon henkilöstötilanteen johdosta, mutta jatkossa menettelyyn palataan.

Talousarvion seurantaraporttien poikkeamien sanallinen arviointi on ollut suppeaa ja ei kaikilta osin ole ollut riittävää. Se osaltaan kuvaa sitä, että riittävällä huolellisuudella ei eri vastuualueilla ole vielä analysoitu osavuositulosta, vaan on tyydytty esittämään toteutmana talouden seurantaraportit sellaisenaan. Talouden seurannan sanallinen raportointi on kuitenkin vuoden 2016 aikana parantunut. Esimiehillä on kaikilla nykyisin vuonna 2016 luotu suora mahdollisuus omalla työkoneellaan seurata alaisuudessaan olevan toiminnan taloudellisista kehitystä.

Riskienhallinnan järjestäminen

Vahinkojen varalta kunnalla on tapaturma- ja vahinkovakuutus, joka kattaa esinevahingot ja henkilöstön vastuuvakuutuksen. Vakuutus sopimusten uusimisen yhteydessä on kartoitettu riskiympäristö vakuutusalan asiantuntijoiden kanssa ja prosessi on uusittu vuoden 2015 kuluessa, jolloin vakuutusturvan valvonta on siirretty meklaritoimiston hoidettavaksi. Riskienhallinta on osa päivittäistä toimintaa työpaikoilla. Kunkin vastualueen on kartoitettava omat rahoitus-, henkilöstö-, omaisuus- ja toimintariskit.

Vuoden 2011 kuluessa kuntaan luotiin riskienhallintaan riskienarvioinnin ja -hallinnan työvälineet osana Johtamisen käsikirjan aineistoa. Kunnanvaltuusto hyväksyi uuden toimintatavan perusteet kokouksessaan 29.10.2012 ja niitä alettiin osin toteuttaa kunnassa vuoden 2013 kuluessa. Johtamisen käsikirja sopeutetaan osaksi maakuntauudistuksen jälkeisen ”uuden kunnan” toimintaa.

Työsuojelupäällikkö yhdessä työsuojelutoimikunnan kanssa valvoo työoloja kunnassa.

Sisäilmatyöryhmä puolestaan tarkastelee työtilojen – olojen turvallisuutta. Tarvittaessa sen johdolla teetetään sisäilmatutkimuksia, jotka ohjaavat tarvittaviin kunnostustoimenpiteisiin. Sisäilmaohje tuotiin päätöksentekoon vuonna 2014.

Omaisuuuden hankinnan, luovutuksen ja hoidon valvonta

Omaisuuuden hankinnan, luovutuksen ja hoidon valvonta perustuu mm. sisäisen valvonnan ohjeeseen ja hallintosääntöön. Toimielimet nimeävät vuosittain vastuualueellaan henkilöt, jotka ovat oikeutettuja hyväksymään laskuja sekä päättävät hankintavaltuuksien euromääräiset rajat viranhaltijoittain. Valtionosuutta saavissa hankkeissa noudatetaan avustuspäätöksissä määrättyjä ehtoja.

Sopimustoiminta

Sopimusriskejä pyritään arvioimaan mahdollisimman kattavasti sopimusta valmisteltaessa. Erillistä sopimuksen hallintajärjestelmää kunnassa ei ole käytössä. Tilivelvollisilla viran- ja toimenhaltijoilla on velvollisuus seurata sopimusehtojen noudattamista ja vanhentumisaikoja.

Arvio sisäisen tarkastuksen järjestämisestä

Sisäisen valvonnan toimivuudesta koko kunnan tasolla vastaa kunnanhallitus. Vastuualueiden esimiehet vastaavat siitä, että sisäisen valvonnan menetelmät ovat käytössä ja sisältyvät päivittäisiin toimintaruteeneihin.

Toimielinten tehtävä on seurata alaistensa viran-/toimenhaltijoiden päätöksiä ja tarvittaessa käyttää otto-oikeutta. Viranhaltijoiden on pidettävä päätöksistään pöytäkirjaa. Toimielinten tulee valvoa, että päätökset on tehty viran-/toimenhaltijan toimivallan puitteissa. Lautakuntien samoin kuin viranhaltijoiden päätökset on pidettävä asianmukaisesti nähtävillä, ne on annettava tiedoksi ja pantava täytäntöön.

Sisäisen valvonnan ohje kuntaan on valmistunut vuonna 2009.

1.4 Tilikauden tuloksen muodostuminen ja toiminnan rahoitus

Toimintakertomuksessa kuvataan niitä olosuhteita ja tapahtumia, jotka vaikuttavat siihen, millaiseksi tilikauden tulos ja taloudellinen asema muodostuvat. Tilikauden tuloksen muodostumista kuvataan tuloslaskelmassa ja toiminnan rahoitusta kuvataan rahoituslaskelmassa.

Molempien laskelmien ja niistä laskettavien tunnuslukujen tehtävänä on osoittaa kunnan rahoituksen riittävyyttä. Rahoituslaskelmassa osoitetaan edelleen, miten investoinnit, sijoitukset ja lainanlyhennykset tulorahoituksen lisäksi muutoin rahoitetaan. Esitystasona toimintakertomuksessa käytetään tuhansia euroja. Laskelmiin otetaan vain ulkoiset tulot ja menot.

1.4.1 Tilikauden tuloksen muodostuminen

Tilikaudelle jaksotettujen tulojen riittävyys jaksotettuihin menoihin osoitetaan tuloslaskelman välitulosten eli toimintakatteen, vuosikatteen ja tilikauden tuloksen avulla.

Ulkoiset menot ja tulot, 1000 euroa	2016	2015	Muutos
Toimintatuotot	8 078	9 340	-1 262
Toimintakulut	-40 381	-41 109	728
Toimintakate	-32 303	-31 769	-534
Verotulot	15 575	15 329	246
Valtionosuudet	19 893	18 516	1 377
Rahoitustuotot ja -kulut	0	43	-43
Korkotuotot	2	1	1
Muut rahoitustuotot	85	148	-63
Korkokulut	-84	-104	20
Muut rahoituskulut	-3	-1	-1
Vuosikate	3 165	2 120	1 046
Poistot ja arvonalentumiset	-1 637	-1 634	-3
Tilikauden tulos	1 528	485	1 043
Poistoeron lisäys (-), vähennys (+)	22	22	0
Tilikauden ylijäämä (alijäämä)	1 550	507	1 043
TULOSLASKELMAN TUNNUSLUVUT			
Toimintatuotot/Toimintakulut, %	20,0 %	22,7 %	-2,7 %
Toimintakate, euroa/asukas	-6 265	-6 070	-195
Vuosikate/Poistot %	193,3 %	129,7 %	63,6 %
Vuosikate, euroa/asukas	614	405	209
Asukasmäärä 31.12.	5 156	5 234	-78

TULOSLASKELMAN TUNNUSLUKUJEN SELITTEET

Toimintatuotot prosenttia toimintakuluista

= $100 * \text{Toimintatuotot} / (\text{Toimintakulut} - \text{Valmistus omaan käyttöön})$
Tunnusluku kuvaa maksurahoituksen osuutta toimintamenoista.

Toimintakate on toimintatuottojen ja -kulujen erotus, joka osoittaa paljonko käyttötalouden kuluista jää kattavaksi verotuloilla ja valtionosuuksilla.

Vuosikate osoittaa tulo- ja meno-eroa, joka jää käytettäväksi investointeihin, sijoituksiin ja lainan lyhennyksiin. Vuosikate on keskeinen kateluku arvioitaessa tulo- ja meno-eroa. Perusoletus on, että mikäli vuosikate on siitä vähennettävien poistojen suuruinen, kunnan tulo- ja meno-ero on riittävä. Jos vuosikate on negatiivinen, on kunnan tulo- ja meno-ero heikko.

Vuosikate prosenttia poistoista

= $100 * \text{Vuosikate} / \text{Poistot ja arvonalentumiset}$

Kun vuosikatteen ja poistojen vertailussa tunnusluvun arvo on 100 %, oletetaan kunnan tulo- ja meno-eron olevan riittävä. Oletusta voidaan kuitenkin pitää pätevänä vain, jos poistot ja arvonalentumiset vastaavat kunnan keskimääräistä vuotuista investointitasoa. Investoinneilla tarkoitetaan tällöin poistonalaisten investointien omahankintamenoa, joka saadaan vähentämällä hankintamenoista valtionosuudet ja muut rahoitusosuudet.

Tilinpäätöksen liitetiedossa 13 on annettu selvitys suunnitelman mukaisten poistojen ja keskimääräisten poistonalaisten investointien vastaavuudesta.

Tulo- ja meno-ero on alijäämäinen, kun vuosikate ylittää poistot, ja alijäämäinen, kun vuosikate alittaa poistot. Tulo- ja meno-eron voidaan katsoa olevan riittävä, jos poistot kattavat pitkällä aikavälillä keskimääräiset poistonalaiset investoinnit.

Vuosikate euroa/asukas

Vuosikate asukasta kohden on tulo- ja meno-eron riittävyyden arvioinnissa käytetty tunnusluku.

Kuntakohtainen tavoitearvo tunnusluvulle saadaan jakamalla edellä mainittu keskimääräinen vuotuinen investointitaso asukasmäärällä. Keskimääräistä, kaikkia kuntia koskevaa tavoitearvoa ei voida asettaa. Kuntien välisissä vertailuissa on otettava huomioon erot veroprosenteissa sekä eroja toimintojen organisointi ja palvelutoiminnan laajuus.

Asukasmääränä käytetään asukaslukua tilikauden lopussa.

Tilikauden tulos on tilikaudelle jaksotettujen tulojen ja menojen erotus, joka lisää tai vähentää kunnan omaa pääomaa.

Tilikauden tuloksen jälkeen esitettävät erät ovat poistoero- ja tuloksenkäsittelyeriä.

Alijäämäinen tilikauden tulos liitetään seuraavassa tilinpäätöksessä taseen oman pääoman erään edellisten vuosien alijäämä. Tilikauden tuloksen käsittelystä on tässä toimintakertomuksessa oma varsinainen lukunsa.

1.4.2 Tilikauden rahoitus

KUNNAN RAHOITUSLASKELMA JA SEN TUNNUSLUVUT

1000 euroa	2016	2015
Toiminnan rahavirta	3 144	1 892
Vuosikate	3 165	2 120
Tulorahoituksen korjauserät	-21	-228
Investointien rahavirta	-3 046	-3 151
Investointimenot	-3 190	-3 518
Rahoitusosuudet investointimenoihin	118	30
Pysyvien vastaavien hyödykkeiden luovutustulot	26	337
Toiminnan ja investointien rahavirta	98	-1 259
Rahoituksen rahavirta	-81	82
Antolainasaamisten lisäykset	-91	0
Antolainasaamisten vähennykset	9	82
Lainakunnan muutokset	1 232	854
Pitkäaikaisten lainojen lisäykset	0	0
Pitkäaikaisten lainojen vähennykset	-768	-649
Lyhytaikaisten lainojen muutos	2 000	1 503
Oman pääoman muutokset	0	0
Muut maksuvalmiuden muutokset	959	89
Toimeksiantojen varojen ja pääomien muutokset	-183	588
Vaihto-omaisuuden muutos	7	3
Saamisten muutos	726	-662
Korottomien velkojen muutos	409	160
Rahoituksen rahavirta	2 110	1 025
Rahavarojen muutos	2 208	-233
Rahavarojen muutos	2 208	-233
Rahavarat 31.12.	2 765	556
Rahavarat 1.1.	-556	-790

RAHOITUSLASKELMAN TUNNUSLUVUT

Toiminnan ja investointien rahavirran kertymä		
5 vuodelta, euroa	-7 499	-7 597
Investointien tulorahoitus, %	103,0 %	60,8 %
Lainanhoitokate	4	3
Kassan riittävyys, pv	23	5
Asukasmäärä 31.12.	5 156	5 234

lainanhoitokate lyhytaikainen vieras pääoma huomioiden on 2,3

RAHOITUSLASKELMAN TUNNUSLUKIJEN SELITTEET

INVESTOINNIT

Toiminnan ja investointien rahavirta ja sen kertymä, €

Toiminnan ja investointien positiivinen (ylijäämäinen) rahavirta määrä ilmaisee sen, kuinka paljon rahavirrasta jää nettoantolainaukseen, lainojen lyhennyksiin ja kassan vahvistamiseen ja negatiivinen (alijäämäinen) rahavirta määrä ilmaisee sen, että menoja joudutaan kattamaan joko olemassa olevia kassavaroja vähentämällä taikka ottamalla lisää lainaa.

Toiminnan ja investointien rahavirta -välituloksen tilinpäätösvouden ja neljän edellisen vuoden kertymän avulla voidaan seurata investointien omarahoituksen toteutumista pitemmällä aikavälillä. Omarahoitusvaatimus täyttyy, jos kertymä viimeksi päättyneenä tilinpäätösvoonna on positiivinen. Toiminnan ja investointien rahavirran kertymä ei saisi muodostua pysyvästi negatiiviseksi.

Investointien tulorahoitus, %

= $100 * \text{Vuosikate} / \text{Investointien omahankintameno}$

Investointien tulorahoitus -tunnusluku kertoo kuinka paljon investointien omahankintamenoista on rahoitettu tulorahoituksella. Tunnusluku vähennettynä sadasta osoittaa prosenttiosuuden, mikä on jäänyt rahoitettavaksi pääomarahoituksella eli pysyvien vastaavien hyödykkeiden myynnillä, lainalla tai rahavarojen määrää vähentämällä.

Investointien omahankintamenolla tarkoitetaan rahoituslaskelman investointimenoja, joista on vähennetty rahoituslaskelmaan merkityt rahoitusosuudet.

LAINANHOITO

Lainanhoitokate

= $(\text{Vuosikate} + \text{Korkokulut}) / (\text{Korkokulut} + \text{Lainanlyhennykset})$

Lainanhoitokate kertoo kunnan tulorahoituksen riittävyyden vieraan pääoman korkojen ja lyhennysten maksuun. Jos kunnan lainakannasta enemmän kuin 20 % on kertalyhenteisiä lainoja, otetaan lyhennyksen määräksi tunnuslukua laskettaessa laskennallinen vuosilyhennys, joka saadaan jakamalla edellä mainittu lainakanta 31.12. kahdeksalla.

Tulorahoitus riittää lainojen hoitoon, jos tunnusluvun arvo on 1 tai suurempi. Kun tunnusluvun arvo on alle 1, joudutaan vieraan pääoman hoitoon ottamaan lisälainaa, realisoimaan kunnan omaisuutta tai vähentämään rahavaroja.

Luotettavan kuvan kunnan lainanhoitokyvystä saa tarkastelemalla tunnuslukua useamman vuoden jaksolla. Kunnan lainanhoitokyky on hyvä, kun tunnusluvun arvo on yli 2, tyydyttävä kun tunnusluku on 1–2 ja heikko kun tunnusluvun arvo jää alle yhden.

MAKSUVALMIUS

Kassan riittävyys (pv)

= $365 \text{ pv} \times \text{Rahavarat } 31.12. / \text{Kassasta maksut tilikaudella}$

Kunnan maksuvalmiutta kuvataan kassan riittävyytenä päivissä. Tunnusluku ilmaisee, monenko päivän kassasta maksut voidaan kattaa kunnan rahavaroilla. Rahavaroihin lasketaan rahoitusarvopaperit sekä rahat ja pankkisaamiset.

1.5 Rahoitusasema ja sen muutokset

Kunnan rahoituksen rakennetta kuvataan taseen ja siitä laskettavien tunnuslukujen avulla. Kunnan tarkempi, sentin tarkkuudella laadittu tase esitetään kohdassa 1.3 Tilinpäätöslaskelmat.

Rahoitusasemassa tilikaudella tapahtuneet muutokset kuten sijoitukset, pääoman lisäykset ja palautukset käyvät ilmi rahoituslaskelmasta.

KUNNAN TASE JA SEN TUNNUSLUVUT

1000 euroa

2016

2015

VASTAAVAA

PYSYVÄT VASTAAVAT

30 171

28 741

Aineettomat hyödykkeet

43

369

Aineettomat oikeudet

43

369

Aineelliset hyödykkeet

27 001

25 245

Maa- ja vesialueet

1 793

1 798

Rakennukset

19 342

17 611

Kiinteät rakenteet ja laitteet

3 604

3 401

Koneet ja kalusto

416

633

Ennakkomaksut ja keskeneräiset hankinnat

1 848

1 802

Sijoitukset

3 126

3 126

Osakkeet ja osuudet

3 126

3 126

TOIMEKSIANTOJEN VARAT

36

35

Valtion toimeksiannot

14

17

Lahjoitusrahastojen erityiskatteet

21

18

VAIHTUVAT VASTAAVAT

5 081

3 524

Vaihto-omaisuus

32

38

Muu vaihto-omaisuus

32

38

Saamiset

2 285

2 929

Pitkäaikaiset saamiset

670

610

Myyntisaamiset

16

37

Lainasaamiset

654

573

Lyhytaikaiset saamiset

1 614

2 319

Myyntisaamiset

1 000

735

Siirtosaamiset

420

787

Muut saamiset

190

797

Rahoitusarvopaperit

269

259

Muut arvopaperit

269

259

Rahat ja pankkisaamiset

2 496

298

VASTAAVAT YHTEENSÄ

35 287

32 300

VASTATTAVAA

OMA PÄÄOMA	17 772	16 222
Peruspääoma	18 669	18 669
Edellisten tilikausien yli-/alijäämä	-2 447	-2 954
Tilikauden yli-/alijäämä	1 550	507
POISTOERO JA VAPAAEHTOISET VARAUKSET	66	88
Poistoero	66	88
TOIMEKSIANTOJEN PÄÄOMAT	539	720
Valtion toimeksiannot	0	0
Lahjoitusrahastojen pääomat	530	711
Muut toimeksiantojen pääomat	9	9
VIERAS PÄÄOMA	16 911	15 270
Pitkäaikainen	3 349	3 850
Lainat rahoitus- ja vakuutuslaitoksilta	2 901	3 417
Liittymismaksut ja muut velat	448	433
Lyhytaikainen	13 562	11 419
Lainat rahoitus- ja vakuutuslaitoksilta	7 516	5 768
Lainat julkisyhteisöiltä	0	0
Ostovelat	3 385	2 418
Muut velat	500	917
Siirtovelat	2 161	2 316
VASTATTAVAA YHTEENSÄ	35 287	32 300
TASEEN TUNNUSLUVUT		
Omavaraisuusaste, %	50,6 %	50,5 %
Suhteellinen velkaantuneisuus, %	38,8 %	35,4 %
Kertynyt alijäämä, 1000 €	-897	-2 447
Kertynyt alijäämä, €/asukas	-174	-467
Lainakanta 31.12., 1000 €	10 417	9 185
Lainakanta 31.12., €/asukas	2 020	1 755
Lainasaamiset, 1000€	654	573
Asukasmäärä 31.12.	5 156	5 234
Kunnan lainakanta	31.12.2016	31.12.2015
Pitkäaikaiset lainat	3 417 240	4 185 392
Lyhytaikaiset lainat	7 000 000	5 000 000
Korollinen vieras pääoma	10 417 240	9 185 392

TASELASKELMAN TUNNUSLUKUJEN SELITTEET

Taseesta laskettavat tunnusluvut kuvaavat kunnan omavaraisuutta, rahoitusvarallisuutta ja velkaisuutta.

Omavaraisuusaste, %

= $100 * (\text{Oma pääoma} + \text{Poistoero ja vapaaehtoiset varaukset}) / (\text{Koko pääoma} - \text{Saadut ennakot})$

Kaavassa koko pääoma tarkoittaa taseen vastattavien loppusummaa. Omavaraisuusaste mittaa kunnan vaka-
varaisuutta, alijäämän sietokykyä ja sen kykyä selviytyä sitoumuksista pitkällä tähtäyksellä. Omavaraisuuden
hyvänä tavoitetasona voidaan pitää kuntatalouden keskimääräistä 70 %:n omavaraisuutta. 50 %:n tai sitä
alempi omavaraisuusaste merkitsee merkittävän suurta velkarasitetta.

Suhteellinen velkaantuneisuus, %

= $100 * (\text{Vieras pääoma} - \text{Saadut ennakot}) / \text{Käyttötulot}$

Tunnusluku kertoo kuinka paljon kunnan käyttötuloista tarvittaisiin vieraan pääoman takaisinmaksuun. Tun-
nusluvun osoittajaan merkitään tarkasteluvuoden tilinpäätöksen koko vieras pääoma vähennettynä saaduilla
ennakkomaksuilla. Käyttötulot muodostuvat tilikauden toimintatuotoista, verotuloista ja käyttötalouden valti-
onosuuksista.

Suhteellinen velkaantuneisuus on omavaraisuusastetta käyttökelpoisempi tunnusluku kuntien välisessä vertai-
lussa, koska pysyvien vastaavien hyödykkeiden ikä, niiden arvostus tai poistomenetelmä ei vaikuta tunnuslu-
vun arvoon.

Mitä pienempi velkaantuneisuuden tunnusluvun arvo on, sitä paremmat mahdollisuudet kunnalla on selviytyä
velan takaisinmaksusta tulorahoituksella.

Kertynyt ylijäämä (alijäämä)

= Edellisten tilikausien ylijäämä (alijäämä) + Tilikauden ylijäämä (alijäämä)

Luku osoittaa, paljonko kunnalla on kertynyttä ylijäämää tulevien vuosien liikkumavarana, taikka paljonko on
kertynyttä alijäämää, joka on katettava tulevina vuosina.

Kertynyt ylijäämä (alijäämä), €/asukas

= $[\text{Edellisten tilikausien ylijäämä (alijäämä)} + \text{Tilikauden ylijäämä (alijäämä)}] / \text{Asukasmäärä}$

Luku osoittaa asukaskohtaisen kertyneen ylijäämän tai katettavan kertyneen alijäämän määrän. Asukasmää-
ränä käytetään tilinpäätösvouden päättymispäivän mukaista kunnan asukasmäärää.

Lainakanta 31.12.

= $\text{Vieras pääoma} - (\text{Saadut ennakot} + \text{Ostovelat} + \text{Siirtovelat} + \text{Muut velat})$

Kunnan lainakannalla tarkoitetaan korollista vierasta pääomaa. Lainakantaan lasketaan tällöin koko vieras
pääoma vähennettynä saaduilla ennakoilla sekä osto-, siirto- ja muilla veloilla.

Lainat euroa/asukas

Asukaskohtainen lainamäärä lasketaan jakamalla edellä mainittu lainakanta tilinpäätösvouden päättymispäi-
vän mukaisella kunnan asukasmäärällä.

Lainasaamiset 31.12.

= Sijoituksiin merkityt jvk -lainasaamiset ja muut lainasaamiset

Lainasaamisilla tarkoitetaan pysyviin vastaaviin merkittyjä antolainoja kunnan omistamien ja muiden yhteisö-
jen investointien rahoittamiseen.

1.6 Kokonaistulot ja -menot

Kokonaistulo ja -meno -käsitteet kattavat laskelmassa varsinaisen toiminnan ja investointien tulot ja menot sekä rahoitustoiminnan rahan lähteet ja käytön.

Kunnan kokonaistulot ja -menot

ulkoiset tulot ja menot, 1000 euroa

TULOT		%
Toiminta	43 612	
Toimintatuotot	8 078	17,7 %
Verotulot	15 575	34,0 %
Valtionosuudet	19 893	43,5 %
Korkotuotot	2	0,0 %
Muut rahoitustuotot	85	0,2 %
Satunnaiset tuotot	0	0,0 %
Tulorahoituksen korjauserät		
- pysyvien vastaavien hyödykkeiden luovutusvoitot	-21	0,0 %
Investoinnit	144	0,3 %
Rahoitusosuudet investointimenoihin	118	0,3 %
Pysyvien vastaavien hyödykkeiden luovutustulot	26	0,1 %
Rahoitustoiminta	2 009	4,4 %
Antolainasaamisten vähennykset	9	0,0 %
Pitkäaikaisten lainojen lisäys	0	0,0 %
Lyhytaikaisten lainojen lisäys	2 000	4,4 %
Oman pääoman lisäykset		
Kokonaistulot yhteensä	45 765	100,0 %
MENOT		
Toiminta	40 468	90,9 %
Toimintakulut	40 381	90,7 %
-Valmistus omaan käyttöön		
Korkokulut	84	0,2 %
Muut rahoituskulut	3	0,0 %
Satunnaiset kulut	0	0,0 %
Tulorahoituksen korjauserät	0	0,0 %
Pakollisten varausten muutokset	0	0,0 %
-Pakollisten varausten lisäys/vähennys	0	0,0 %
-Pysyvien vastaavien hyödykkeiden luovutustappiot	0	0,0 %
Investoinnit	3 190	7,2 %
Investointimenot	3 190	7,2 %
Rahoitustoiminta	859	1,9 %
Antolainasaamisten lisäykset	91	0,2 %
Pitkäaikaisten lainojen vähennys	768	1,7 %
Lyhytaikaisten lainojen vähennys	0	0,0 %
Oman pääoman vähennykset	0	0,0 %
Kokonaismenot yhteensä	44 517	100,0 %

1.7 Kuntakonsernin toiminta ja talous

1.7.1 Yhdistelmä konsernitilinpäätökseen sisältyvistä yhteisöistä

Hankasalmen kunta on jäsenenä seuraavissa tytäryhteisöissä, kuntayhtymissä sekä osakkuusyhteisöissä:

Tytäryhteisöt

Kiinteistö Oy Hankasalmen Haka
Kiinteistö Oy Hankasalmen Somerinkulma
Kiinteistö Oy Hankasalmen Virastotalo
Kiinteistö Oy Hankasalmen Vuokratalo
Kiinteistö Oy Vuokrahanka

Kuntayhtymät

Keski-Suomen liitto
Jyväskylän koulutuskuntayhtymä
Keski-Suomen sairaanhoitopiirin kuntayhtymä
Itä-Suomen päihdehuollon kuntayhtymä

Osakkuusyhteisöt

Asunto Oy Hankasalmen Hankamäki I
Asunto Oy Hankasalmen Koivulehto
Asunto Oy Hankasalmen Petäjäranta
Asunto Oy Niemisjärven Päivätie II
Asunto Oy Satohanka
Asunto Oy Säkinmäen Kuusirinne
Asunto Oy Vuokonmaa
Kiinteistöosakeyhtiö Kuuhanavesi

Yhdistely konsernitilinpäätökseen	Yhdistelty (kpl)	Ei yhdistelty (kpl)
Tytäryhteisöt	5	
Kiinteistö- ja asuntoyhtiöt	5	
Muut yhtiöt	0	
Kuntayhtymät	4	
Osakkuusyhteisöt		8
Yhteensä	9	8

1.7.2 Konsernin toiminnan ohjaus

Kunnanvaltuuston on hyväksynyt konserniohjeet 22.3.2010. Konserniohjeisiin sisältyy ohjeistus tytäryhtiöiden säännöllisestä raportoinnista kunnanhallitukselle. Raportoinnin toteutumisessa on vielä kehitettävää.

Konsernin tytäryhtiöille on vuoden 2016 talousarviossa asetettu taloudelliset tavoitteet

1.7.3 Olennaiset konsernia koskevat tapahtumat

Hankasalmen kunnan 100 prosenttisesti omistamia tytäryhteisöjä ovat Kiinteistö Oy Hankasalmen Haka ja Kiinteistö Oy Hankasalmen Somerinkulma. Muita tytäryhteisöjä ovat Kiinteistö Oy Hankasalmen virastotalo, Kiinteistö Oy Hankasalmen vuokratalo ja Kiinteistö Oy Vuokrahanka.

Kiinteistö Oy Hankasalmen Hakalla on asuntoja 255. Vuonna 2016 asuntojen fyysinen vuokrausaste oli 78 %. Kiinteistö Oy:n vuokratuotot laskivat 18.880 euroa edellisestä vuodesta.

Perittävien vuokrien vaihteluväli oli 7,05 – 10,78 €/m². Pitkäaikaista lainaa yhtiöllä on 3,2 M€ ja lyhytaikaista 0,5 M€. Taseen loppusumma on 5,6 M€. Yhtiö on suorittanut lainanlyhennykset suunnitellusti ja tehnyt poistot suunnitelman mukaisesti.

Kiinteistö Oy Hankasalmen Hakan kiinteistönhoitopalvelut tuotetaan kokonaan kunnan tuottamina palveluina. Kiinteistö Oy Hankasalmen Hakalta ei ole peritty korkoa vuonna 2016 kunnan myöntämistä lainoista.

Kiinteistö Oy Hankasalmen Somerinkulma käsittää asuin- ja liikehuoneistoja. Yhtiön toiminnassa ei ole ollut muutoksia tai niiden valmisteluja vuoden 2016 aikana.

Kiinteistö Oy Hankasalmen Virastotalon talous on hyvässä kunnossa. Yhtiö käsittää käytännössä kunnanviraston rakennuksen tilat. Investointeihin ei otettu lainaa ja yhtiövastike on säilynyt vuoden 2016 ennallaan.

Kiinteistö Oy Vuokrahangalla on asuntoja 14. Vuokratuotot ovat toteutuneet jo pitkään aina laaditun talousarvion mukaisena. Yhtiö on velaton. Kiinteistö Oy Vuokrahangan hallitus on jo vuoden 2013 kuluessa omistajia (kunta ja Osuuskauppa Keskimaa) kuullen päättänyt käynnistää Kiinteistö Oy:n myynnin valmistelun. Kyseinen asia on huomioitu myös kunnanvaltuuston talousarvion yhteydessä hyväksymässä Hankasalmi-ohjelmassa. Yhtiö pystyi tekemään uutta asuintalovarausta tilinpäätöksessään.

Kiinteistö Oy Hankasalmen Vuokratalolla on 10 asuntoa. Se on päätetty liittää osaksi Koy Hankasalmen Haka. Sulautuminen tapahtuu vuoden 2017 aikana.

1.7.4 Arvio konsernin todennäköisestä tulevasta kehityksestä

Kuntakonserniin kuuluvista tytäryhtiöistä Kiinteistö Oy Hankasalmen Haka selvittää kiinteistöjensä kunnan vuoden 2017 aikana. Tulosten perusteella harkitaan toimet, joilla vuokrausastetta saadaan nostettua.

Kiinteistö Oy Hankasalmen Vuokratalo sulautetaan Kiinteistö Oy Hankasalmen Hakaan vuoden 2017 aikana.

Vuokrahangan mahdollinen myyminen vaikuttaa konsernin taseeseen, mutta myös investointitarpeisiin. Käytännössä kuntakonsernin tuleva kehitys näyttää vakaalta ja konserniyhtiöiden pitäisi kyetä ylijäämäisiin tilinpäätöksiin seuraavina vuosina. Kustannustason nousu ja tarvittavat korjaustoimenpiteet sekä niihin varautuminen aiheuttavat vuokrataloyhtiöissä mahdollisia pieniä vuokrankorotuspaineita.

1.7.5 Selonteko konsernivalvonnan järjestämisestä

Kunnan tilintarkastaja toimii tilintarkastajana merkittävimmissä tytäryhteisöissä.

Eri kiinteistöyhtiöihin nimetyt kunnan edustajat on kuultu eri yhteyksissä. Yhtiöiden toiminnasta on tarvittaessa informoitu kunnanjohtajaa. Tytäryhteisöjen toimintaa seurataan tilinpäätösasiakirjoista ja tarvittaessa pyydetään lisäselvityksiä. Konserniohjeilla luodaan yhdenmukaista käytäntöä tytäryhteisöjen toimintaan.

Toimivallan ja vastuunjako konserniohjauksessa

Kunnan konsernivalvonnasta vastaa konsernijohto, johon kuuluvat kunnanhallitus ja kunnanjohtaja. Konserniohjeella annetaan toimintaohjeet ja periaatteet Hankasalmen kunnan tytäryhteisöille ja määritellään kunnan ja kunnanhallituksen asema konsernijohtajana.

Ohjeiden anto kunnan edustajille tytäryhteisöissä

Kunnanhallitus on päättänyt edustajistaan tytäryhtiöiden yhtiökokouksissa ja antanut tarvittaessa ohjeensa hallitusten jäsenistä. Kunnanhallituksen kokouksessa evästetään tarpeen mukaan yhtiökokousedustajia ja hallituksen jäseniä. Vuodesta 2009 lähtien kunnanjohtaja on nimetty yhtiökokousedustajaksi merkittävimpiin tytäryhteisöihin. Kunnanjohtaja on raportoinut yhtiökokouksen päätöksistä kunnan-hallitusta.

1.7.6 Konsernin tilinpäätös ja sen tunnusluvut

KONSERNIN TULOSLASKELMA JA SEN TUNNUSLUVUT

1000 euroa	2016	2015
Toimintatuotot	17 234	18 494*)
Toimintakulut	-49 802	-50 270*)
Osuus osakkuusyhteisöjen voitosta	0	0*)
Toimintakate	-32 568	-31 776*)
Verotulot	15 514	15 267
Valtionosuudet	21 318	19 985
Rahoitustuotot ja -kulut	-50	-32*)
Korkotuotot	48	52
Muut rahoitustuotot	93	156*)
Korkokulut	-135	-185
Muut rahoituskulut	-56	-55*)
Vuosikate	4 214	3 444*)
Poistot ja arvonalentumiset		
Suunnitelman mukaiset poistot	-2 483	-2 490
Satunnaiset erät	0	0
Tilikauden tulos	1 731	954*)
Tilinpäätössiirrot	191	-44*)
Laskennalliset verot	-64	-71
Vähemmistöosuudet	-5	-10
Tilikauden ali-/ylijäämä	1 853	829*)
KONSERNITULOSLASKELMAN TUNNUSLUVUT	2016	2015
Toimintatuotot/Toimintakulut, %	34,6	36,8
Toimintakate, euroa/asukas	-6 316	-6 071
Vuosikate/Poistot, %	169,7	138,3
Vuosikate, euroa/asukas	817	658
Asukasmäärä 31.12.	5156	5234

Konsernituloslaskelman tunnusluvut lasketaan samoin perustein kuin vastaavat kunnan tuloslaskelman tunnusluvut. Tuloslaskelman tunnuslukujen selitteet ovat kohdassa 1.4.1. Vuoden 2015 lukuja muutettu, sillä konserniin kuuluvan Keski-Suomen sairaanhoitopiirin luvut muuttuneet sairaanhoitopiirin lopullisessa tilinpäätöksessä.

KONSERNIN RAHOITUSLASKELMA JA SEN TUNNUSLUVUT

1000 euroa	2016	2015
Toiminnan rahavirta	4 216	3 199*)
Vuosikate	4 214	3 444*)
Satunnaiset erät	0	0
Tulorahoituksen korjauserät	2	-245*)
Investointien rahavirta	-4 281	-3 863
Investointimenot	-4 476	-4 274
Rahoitusosuudet investointimenoihin	120	33
Pysyvien vastaavien hyödykkeiden luovutustulot	<u>75</u>	<u>378</u>
Toiminnan ja investointien rahavirta	-65	-664*)
Rahoituksen rahavirta		
Antolainauksen muutokset	-82	82
Antolainasaamisten lisäykset	-91	0
Antolainasaamisten vähennykset	9	82
Lainakannan muutokset	2507	351
Pitkäaikaisten lainojen lisäys	1 353	0
Pitkäaikaisten lainojen vähennys	-1079	-1 311
Lyhytaikaisten lainojen muutos	2 233	1 662
Oman pääoman muutokset	0	-36
Muut maksuvalmiuden muutokset	703	707*)
Toimeksiantojen varojen ja pääomien muutokset	-184	587
Vaihto-omaisuuden muutos	12	16*)
Saamisten muutos	408	11*)
Korottomien velkojen muutos	<u>467</u>	<u>93*)</u>
Rahoituksen rahavirta	3129	1104*)
Rahavarojen muutos	3 064	440
Rahavarojen muutos	3 064	440*)
Rahavarat 31.12.	4 669	1 605*)
Rahavarat 1.1.	1 605	1 166*)
RAHOITUSLASKELMAN TUNNUSLUVUT	2016	2015
Investointien tulorahoitus, %	96,7	81,2
Kassan riittävyys, pv	34	11
Asukasmäärä 31.12.	5156	5234

Konsernin rahoituslaskelman tunnusluvut lasketaan samoin perustein kuin vastaavat kunnan rahoituslaskelman tunnusluvut. Rahoituslaskelman tunnuslukujen selitteet ovat kohdassa 1.4.2. Vuoden 2015 lukuja muutettu, sillä konserniin kuuluvan Keski-Suomen sairaanhoitopiirin luvut muuttuneet sairaanhoitopiirin lopullisessa tilinpäätöksessä.

KONSERNITASE JA SEN TUNNUSLUVUT

1000 euroa

VASTAAVAA	2016	2015
PYSYVÄT VASTAAVAT	38 188	36 268*)
Aineettomat hyödykkeet	321	679*)
Aineettomat oikeudet	321	639
Muut pitkävaikutteiset menot	0	40*)
Aineelliset hyödykkeet	36 878	34 649*)
Maa- ja vesialueet	2 266	2 174
Rakennukset	27 208	25 576
Kiinteät rakenteet ja laitteet	3 626	3 428
Koneet ja kalusto	782	1 038
Muut aineelliset hyödykkeet	234	244*)
Ennakkomaksut ja keskeneräiset hankinnat	2 761	2 188*)
Sijoitukset	989	940*)
Osakkuusyhteisöosuudet	81	0
Muut osakkeet ja osuudet	908	940
Muut lainasaamiset	0	0
TOIMEKSIANTOJEN VARAT	55	56
VAIHTUVAT VASTAAVAT	8 116	5 361*)
Vaihto-omaisuus	122	133*)
Saamiset	3 325	3 622
Pitkäaikaiset saamiset	120	58
Lyhytaikaiset saamiset	3 205	3 564
Rahoitusarvopaperit	287	277*)
Rahat ja pankkisaamiset	4 382	1 329*)
VASTAAVAA YHTEENSÄ	46 359	41 685*)

VASTATTAVAA	2016	2015
OMA PÄÄOMA	18 956	17 097*)
Peruspääoma	18 666	18 669
Arvonkorotusrahasto	2	2
Muut omat rahastot	979	954*)
Edellisten tilikausien alijäämä	-2 544	-3 357*)
Tilikauden ali-ja ylijäämä	1 853	829*)
VÄHEMMISTÖOSUUDET	444	423
POISTOERO JA VAPAAEHTOISET VARAUKSET	0	0
Poistoero	0	0
Vapaaehtoiset varaukset	0	0
PAKOLLISET VARAUKSET	323	296*)
Muut pakolliset varaukset	323	296*)
TOIMEKSIANTOJEN PÄÄOMAT	571	757
VIERAS PÄÄOMA	26 065	23 112*)
Pitkäaikainen korollinen vieras pääoma	8414	7 886
Pitkäaikainen koroton vieras pääoma	509	508
Lyhytaikainen korollinen vieras pääoma	8 869	6 889
Lyhytaikainen koroton vieras pääoma	8273	7 829*)
VASTATTAVAA YHTEENSÄ	46 359	41 685*)
KONSERNITASEEN TUNNUSLUVUT		
Omavaraisuusaste	43,5	41,0
Suhteellinen velkaantuneisuus, %	48,1	42,8
Kertynyt alijäämä, 1000 euroa	691	2528
Kertynyt alijäämä, euroa/asukas	134	483
Konsernin lainat, euroa / asukas	3 352	3 008
Konsernin lainakanta 31.12., 1000 euroa	17 283	15 743
Kunnan asukasmäärä 31.12.	5156	5234

Konsernitaseen tunnusluvut lasketaan samoin perustein kuin vastaavat kunnan taseen tunnusluvut.

Taseen tunnuslukujen selitteet ovat kohdassa 1.5.

Vuoden 2015 lukuja muutettu, sillä konserniin kuuluvan Keski-Suomen sairaanhoitopiirin luvut muuttuneet sairaanhoitopiirin lopullisessa tilinpäätöksessä.

1.8 Keskeiset liitetiedot

Toimintakertomuksessa annetaan tietoja sellaisista kunnan talouteen ja konsernitilinpäätökseen liittyvistä olennaisista asioista, joista ei tehdä selkoa tuloslaskelmassa, taseessa tai rahoituslaskelmassa.

Tilinpäätöksen liitetiedot täydentävät laskelmien muodossa esitettyä tilinpäätösinformaatiota oikeiden ja riittävien tietojen antamiseksi kunnan ja kuntakonsernin toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta.

Tilinpäätöksen liitetiedot esitetään kokonaisuudessaan luvussa 4.

1.9 Tilikauden tuloksen käsittely ja talouden tasapainottamistoimenpiteet

1.9.1 Kunnanhallituksen esittely tuloksen käsittelystä

Kunnanhallituksen on Kuntal 115 § mukaan toimintakertomuksessa tehtävä esitys tilikauden tuloksen käsittelystä. Tilikauden tuloksella tarkoitetaan kunnan tuloslaskelmasta ilmenevää tulosta ennen varauksia ja rahastosiirtoja. Ylijäämäinen tilikauden tulos voidaan siirtää varauksiin, rahastoida tai siirtää muuhun vapaaseen pääomaan.

Kunnanhallitus esittää tilikauden 1.1.-31.12.2016 tuloksen 1.1.-31.12.2016 tuloksen käsittelystä seuraavaa:

- tuloutetaan tehtyä poistoeroa suunnitelman mukaan 21 941,84 euroa
- tilikauden ylijäämä 1 549 954,11 euroa siirretään taseen omaan pääomaan kohtaan edellisten tilikausien yli/alijäämä.

1.9.2 Talouden tasapainottamistoimenpiteet

Jos kunnan taseessa on kattamatonta alijäämää, toimintakertomuksessa on esitettävä selvitys talouden tasapainotuksen toteutumisesta tilikaudella sekä voimassa olevan taloussuunnitelman riittävydestä talouden tasapainottamiseksi. (Kuntal 115 §).

Kumulatiivista alijäämää arvioitiin talousarvion laadintahetkellä olevan 31.12.2016 kunnan taseessa 1,65 miljoonaa euroa. Sen pohjalta talousarvioon laadittiin toimenpideohjelma alijäämän kattamiseen, joka pohjautui vuonna 2015 hyväksytyyn Hankasalmi ohjelman linjauksiin.

Päivitystarvetta talousarvion toimenpideohjelmalle ei tilinpäätösvaiheessa ole, koska vuoden 2016 ylijäämä aiheuttaa sen, että taseessa oleva kattamaton alijäämä on vuoden 2016 lopussa noin 900 000 euroa. Myöskään kuntakonsernin kattamaton alijäämä ei aiheuta muutostarpeita tasapainottamistoimenpiteisiin.

Seuraavat merkittävät kertaluonteiset tasapainottamistoimenpidetavoitteet koskevat vuotta 2017:

- 1) metsäkiinteistöomaisuuden myynti (kertaluonteinen tuloutus) 300 000 euroa
- 2) testamenttiomaisuuden tuloutus vanhuspalvelumuutokseen 450 000 euroa

2 TALOUSARVION TOTEUTUMINEN

2.1 Seurantaa koskeva sääntely

Kunnan toiminnassa ja taloudenhoidossa on noudatettava talousarviota. Toteutumisvertailussa seurattavia asioita ovat toiminnallisten tavoitteiden, määrärahojen ja tuloarvioiden toteutuminen. Toteutumisvertailusta on lisäksi käytävä ilmi onko menot, tulojen lisäksi, muutoin rahoitettu talousarviossa määrättyllä tavalla.

2.2 Toiminnallisten ja taloudellisten tavoitteiden toteutuminen

2.2.1 KESKUSVAALILAUTAKUNTA

TOIMINNALLISET TAVOITTEET

Tehtävä: Keskusvaalilautakunta vastaa vaalien järjestämisestä.

Toiminnan lyhyt kuvaus/palveluajatus

Vaalien valmistelutoimenpiteet

Ennakoäänestyksen järjestäminen ja ennakoäänestysasiakirjojen tarkastaminen

Varsinaisen äänestyksen järjestäminen (vaalilautakunnat)

Kunnallisvaaleissa lisäksi ehdokashakemusten vastaanotto ja tarkastaminen, ehdokaslistojen yhdistelmän laatiminen, ennakoäänten laskenta ja kaikkien äänten tarkastuslaskenta, tiedottaminen ja vaalien tuloksen vahvistaminen ja julkaiseminen.

Toiminnan painopisteet vuonna 2016 ja suunnittelukaudella:

Äänestysaluejako ja vaalilautakuntien määrä säilyy ennallaan (Asema, Kirkonkylä, Niemisjärvi)

Kunnallisvaalit vuonna 2017 ja presidentin vaali 2018.

Toiminnan painopistealueiden vaikutus tavoitteiden toteutumiseen

Vuonna 2012 hankitut laitteet myytiin vuonna 2016. Henkilöstökuluja syntyi uuden valtuutetun valitsemiskouksesta, jota ei oltu suunniteltu talousarvioon.

TALOUSARVION TOTEUTUMINEN

KESKUSVAALILAUTAKUNTA	TP 2015	TA 1.1.2016	TA muutos	TA 2016	TP 2016	Poikkeama	Poikk.%
1000 euroa							
Myyntituotot	0				1	1	
Tuet ja avustukset	9						
Toimintatuotot	9	0		0	1	1	
Henkilöstökulut	-10				-1	-1	
Palvelujen ostot	-3						
Aineet, tarvikkeet ja tavarat	-1						
Toimintakulut	-14	0		0	-1	-1	
Toimintakate	-5	0		0	0	0	
Poistot							

2.2.2 TARKASTUSLAUTAKUNTA

TOIMINNALLISET TAVOITTEET

Toiminnan lyhyt kuvaus/palveluajatus:

Valtuusto asettaa tarkastuslautakunnan toimikauttaan vastaavien vuosien hallinnon ja talouden tarkastuksen järjestämistä varten. Lisäksi valtuusto valitsee toimikauttaan vastaavien vuosien hallinnon ja talouden tarkastamista varten yhden tai useamman tilintarkastajan (JHTT-tilintarkastaja/ JHTT-yhteisö). Tilintarkastuspalvelut kunta ostaa valtuuston päätökseen perustuen tilintarkastus-yhteisö BDO Audiator Oy:ltä. Vastuunalaisena tilintarkastajana toimii JHTT, HTM Aki Rusanen.

Palvelusuunnitelman kuvaus:

Tilintarkastajan tehtävänä on tarkastaa kunkin tilikauden hallinto, kirjanpito ja tilinpäätös hyvää tilintarkastustapaa noudattaen. Tarkastuslautakunnan tehtävänä on määritellä tilintarkastuksen painopistealueet, valmistella valtuuston päätettävät hallinnon ja talouden tarkastusta koskevat asiat sekä arvioida, miten valtuuston tilikaudelle asettamat toiminnalliset ja taloudelliset tavoitteet ovat toteutuneet.

Toteutuminen

Tarkastuslautakunta esittää toiminnallisten ja taloudellisten tavoitteiden osalta arvionsa kunnanvaltuustolle erikseen laadittavassa arviointikertomuksessa vuodelta 2016.

TALOUSARVION TOTEUTUMINEN

TARKASTUSLAUTAKUNTA	TP 2015	TA 1.1.2016	TA muutos	TA 2016	TP 2016	Poikkeama	Poikk.%
1000 euroa							
Henkilöstökulut	-7	-7		-7	-7	0	0
Palvelujen ostot	-16	-18		-18	-17	-1	5,6
Aineet, tarvikkeet ja tavarat	-0	-0		-0	0	0	0
Toimintakulut	-23	-25		-25	-24	-1	4,0
Toimintakate	-23	-25		-25	-24	-1	4,0
Poistot							

2.2.3 KUNNANHALLITUS

TOIMINNALLISET TAVOITTEET

Strateginen tavoite

Tavoite	Tavoitteen kuvaus	Mittarit	Toteuma ja poikkeaman perustelut
Johtamisen käsikirjan käyttöön otto kokonaisvaltaisesti kunnassa riskienhallinnan ja johtamisen työvälineenä	Kunnan johtamisjärjestelmän ja riskienhallinnan uudistaminen käsikirjan ja sen liitteiden ohjaamalla tavalla, kunnanvaltuuston 29.10.2012 päätöksen 34 ja sen liitteiden mukaisesti	Riskienhallinta toukokuun alkuun mennessä tulospaikoittain kuntoon – käsittely toimitelmissä. Sen jälkeen kunnanhallitus päättää seuraavan toimenpiteen.	Tavoite ei ole toteutunut vuosien 2014 – 2016 kuluessa, koska johtavien viranhaltijoiden ja ennen kaikkea kunnanjohtajan ajankäytölliset resurssit ensin kuntajakoselvityksen ja sitten sote-uudistuksen ja talouden tasapainottamisen keskellä (mm. useita yt-prosesseja), eivät ole mahdollistaneet liikkeelle lähtöä. Nyt asiakokonaisuus suhteutetaan vuoden 2019 jälkeiseen kuntamaailmaan ja uuteen johtamisympäristöön ja -järjestelmään

Riskien arviointi

Keskeisimmät riskit tavoitteen toteutumiseksi

isot kuntaorganisaation ulkoiset muutospaineet (mm. sosiaali- ja terveydenhoidon integraation valmistelu) vievät yhä johtavien viranhaltijoiden ja luottamushenkilöiden aikaresurssia pois oman johtamisjärjestelmän kehittämisestä – samoin ne voivat osin tehdä turhiksi tehtäviä toimenpiteitä

kokonaisvaltaisen uudistuksen läpivieminen monialaisessa kuntaorganisaatiossa edellyttää paljon seuranta ja ohjausta

riskit pyritään hallitsemaan selkeällä aikataulutamisella, vastuilla ja seurannalla, jotka on myös yksityiskohtaisesti kirjattu johtamiseen käsikirjaan

Arvio riskien vaikutuksista tavoitteiden toteutumiseen ja toiminnan kehittämiseen

Riskit estivät osin strategisen tavoitteen toteutumisen vuonna 2016 ja osin asiakokonaisuudessa etenemistä pitääkin lykätä, kunnes uusi kuntastrategia, hallintosääntö sekä sen kautta päivitetty henkilöstöstrategia on luotu ja maakuntauudistukseen ja sote-uudistukseen liittyvät lait hyväksytyt

TALOUSARVION TOTEUTUMISVERTAILU

KUNNANHALLITUS	TP 2015	TA 1.1.2016	TA muutos	TA 2016	TP 2016	Poikkeama	Poikk.%
1000 euroa							
Myyntituotot	2 948	2 573		2 573	2 482	-91	-3,5
Maksutuotot	422	325		325	306	-19	-5,8
Tuet ja avustukset	373	328		328	228	-100	-30,5
Muut toimintatuotot	5	3		3	4	1	33,3
Toimintatuotot	3 748	3 229		3 229	3 019	-210	-6,5
Henkilöstökulut	-3 747	-3 664		-3 664	-3 208	456	-12,4
Palvelujen ostot	-1 091	-1 195		-1 195	-1 112	83	-6,9
Aineet, tarvikkeet ja tavarat	-54	-61		-61	-57	4	-6,6
Avustukset	-633	-365		-365	-527	-162	44,4
Muut toimintakulut	-156	-169		-169	-165	4	-2,4
Toimintakulut	- 5 682	-5 454		-5 454	-5 070	384	-7,0
Toimintakate	-1 933	-2 225		-2 225	-2 050	175	-7,9
Poistot	-111	-70		-70	-68	2	

2.2.3.1 Keskus- ja luottamushenkilöstöhallinto

TOIMINNALLISET TAVOITTEET

Kunnan strategiaa tukeva toiminnallinen tavoite vuodelle 2016:

Tavoite	Tavoitteen kuvaus	Mittarit	Toteuma ja poikkeaman perustelut
Hyvinvointikertomuksen vakiinnuttaminen kunnan päätöksenteon tueksi vuoden 2016 aikana. Hyvinvointikertomus käsitellään joulukuussa 2015 yhtä aikaa kunnan talousarvion kanssa.	Sähköisen hyvinvointikertomuksen hyödyntäminen.	Toisaalta sähköisen hyvinvointikertomuksen tietokannasta valittujen indikaattorin kautta seurataan kunnan omaa kehitystä ja toisaalta verrataan Hankasalmea muihin kuntiin	Hyvinvointikertomus on vakiinnutettu kunnan toimintaan ja se on käsitelty joulukuussa 2016 taas talousarvon yhteydessä.

Riskien arviointi

Keskeisimmät riskit kyseisen tavoitteen toteutumiselle
kyetäänkö valitsemaan kuvaavimmat indikaattorit ja toisaalta sopivimmat verrokkikunnat
miten saadaan kaikki vastualueet sitoutumaan hyvinvointityöhön
riskit hallitaan johtoryhmän ja kunnanhallituksen sitoutumisella yhteisesti hyvinvointityöhön

Arvio riskien vaikutuksista tavoitteiden toteutumiseen ja toiminnan kehittämiseen

edelleen on tarvetta pohtia, olemmeko löytäneet juuri oikeat indikaattorit hyvinvointia seuraamaan
poikkihallinnollisuutta hyvinvointityössä on edelleen kehitettävä

Tehtävä: Kunnan johtamisesta vastaaminen.

Toiminnan lyhyt kuvaus/palveluajatus: Kunnanjohtajan, kunnanhallituksen ja kunnanvaltuuston toiminta sekä kunnan elinkeinotoiminta.

Toiminnan painopistealueet vuonna 2016 ja suunnittelukaudella:

Uuden johtamisjärjestelmän vakiinnuttaminen Hankasalmelle tulevien vuosien kuluessa

Hyvän arjen Hankasalmi –strategian päivittäminen kevään 2016 aikana vuosille 2016 – 2020 sekä sen jälkeen syksyllä elinkeino- ja työllisyys-poliittisen ohjelman päivittäminen.

SOTE-uudistuksen valmistelun johtaminen Hankasalmen kunnan osalta yhdessä perusturva-lautakunnan kanssa

Kuljetuspalveluissa optimointijärjestelmän käyttöönotto

Toiminnan painopistealueiden vaikutus tavoitteiden toteutumiseen

Uusi johtamisjärjestelmä on luotava Hankasalmelle jo tehty työ huomioiden hallintosäännön päivityksen ja siitä aiheutuvan henkilöstrategian päivittämisen jälkeen. Samoin on ensin valmisteltava uusi kuntastrategia ja otettava se työssä huomioon – siksi ei vuonna 2016 edetty pitkälle tämän asian suhteen

Hyvän arjen Hankasalmi –strategian päivittämisen suhteen on päädytty siihen, että sen viimeistelee kunnan uusi valtuusto syksyllä 2017 ja samassa yhteydessä luodaan kunnan uusi elinkeino- ja työllisyyspoliittinen ohjelma, jossa on otettava huomioon kunnan rooli jatkossa työllisyysasioissa.

SOTE- ja maakuntauudistuksen valmistelun johtaminen Hankasalmen kunnan osalta yhdessä perusturvalautakunnan kanssa on vienyt paljon aikaa hallinnossa ja johtavilta viranhaltijoilta työryhmien ja selvityspyyntöjen ja lakilausuntojen valmistelun kautta, vaikka itse uudistus konkreettisesti alkaa käynnistyä syksyllä 2017 väliaikaishallinnon järjestelyjen myötä. Työtä riittänee kunnassakin aina 2018 vuoden loppuun.

Kuljetuspalveluissa optimointijärjestelmän kautta kilpailutettiin kuljetukset ja se ei vielä johtanut ensimmäisellä kerralla tavoiteltuihin tuloksiin. Ohjelmiston käyttöönotto omassa toiminnassa on lykkäätynyt loppukevääseen, koska siihen ei ole mahdollisuutta kunnassa aiemmin.

TALOUDELLISET TAVOITTEET

Tavoitteen määrittely	Mittari	Tp 2012	Tp 2013	Tp 2014	Tp 2015	Ta 2016	Tp 2016
Väestömäärän kehityksen kääntäminen kasvuun	Tilastokeskuksen tilasto	5457	5401	5310	5234	5200	5156
Elinkeinotoiminnan tukeminen työpaikkojen turvaamiseksi ja synnyttämiseksi Hankasalmella	kunnan alueella sijaitsevien työpaikkojen määrä (2007 → 2008 hävisi 57 työpaikkaa, sen jälkeen kasvua taantumaan saakka)	1524 (-9)	1527 (+3)	1502 (-25)			

Henkilöstön määrä

Tulosityksikkötasolla henkilötyövuosina htv1= palveluksessaolopäivien lukumäärä	Tp 2014	Tp 2015	Ta 2016	Tp 2016	Muutos edelliseen vuoteen
Vakituiset (sis. 0,4 elinkeinopäällikön osuuden)	1,9	1,9	1,9	1,9	0
Sijaiset					
Työllistetyt					
Muut määräaikaiset					
Oppisopimus					
Yhteensä	1,9	1,9	1,9	1,9	0

TALOUSARVION TOTEUTUMISVERTAILU

Keskus- ja luottamushenkilö- hallinto 1000 euroa	TP 2015	TA 1.1.2016	TA muutos	TA 2016	TP 2016	Poikkeama	Poikk.%
Luottamushenkilöhallinto							
Toimintatuotot	1	1		1	1	0	0
Toimintakulut	-569	-563		-563	-519	44	-7,8
Toimintakate	-568	-562		-562	-518	44	-7,8
Kuljetussuunnittelu							
Toimintatuotot	10	10		10	5	-5	-50,0
Toimintakulut	-142	-151		-151	-90	61	-40,4
Toimintakate	-132	-141		-141	-85	56	-39,7
Metsätilojen hoito							
Toimintatuotot	197	150		150	33	-117	-78,0
Toimintakulut	-28	-30		-30	-39	-9	-30,0
Toimintakate	169	120		120	-6	-126	-105,0
Kunnallisverotus							
Toimintatuotot							
Toimintakulut	-124	-120		-120	-118	2	-1,7
Toimintakate	-124	-120		-120	-118	2	-1,7
Elinkeinopalvelut							
Toimintatuotot							
Toimintakulut	-100	-103		-103	-112	-9	8,74
Toimintakate	-100	-103		-103	-112	-9	8,74
Välikäsi -hanke							
Toimintatuotot							
Toimintakulut	-4	-12		-12	-8	4	-33,3
Toimintakate	-4	-12		-12	-8	4	-33,3
Keskus- ja luottamushenkilö- hallinto yhteensä							
Toimintatuotot	208	161		161	39	-122	-75,8
Toimintakulut	-966	-979		-979	-887	92	-9,4
Toimintakate	-758	-818		-818	-848	30	-3,7

2.2.3.2 Yleishallinto

TOIMINNALLISET TAVOITTEET

Kunnan strategiaa tukeva toiminnallinen tavoite vuodelle 2016:

Tavoite	Tavoitteen kuvaus	Mittarit	Toteuma ja poikkeaman perustelut
Kunnan johtamisen ja esimiestyön tukeminen	henkilöstöraportointijärjestelmän käytön vakiinnuttaminen esimiestyön tueksi mm. varhaisen välittämisen mallin ja henkilöstön tasapuolisen kohtelun tarpeisiin	- pitkien sairauspoissaolojen kehittyminen - arviot johtamisesta työhyvinvointikertomuksessa	HR-järjestelmä saatu käyttöön kaikille esimiehille vuoden 2016 kuluessa. Jatkossa sen kautta kyetään entistä paremmin huomioimaan henkilöstön tilaa ja henkilöstökustannuksiin vaikuttavia seikkoja. 2017 vuonna voidaan odottaa hyötyjä HR:stä.
Sähköisen viestinnän kehittäminen	Intran ja Ekstranetin kehittäminen ja vakiinnuttaminen kunnan luottamushenkilö- ja henkilöstöviestinnässä. Siirrytään pääsääntöisesti sähköiseen viestintään	lokakuussa 2016 tehtävässä tyytyväisyyskyselyssä ekstranet- ja intra arvioidaan keskimäärin vähintään hyvin toimiviksi	Intranetin käytön laajentaminen etenee suunnitelmien mukaan. Uusien ohjelmien käyttöohjeet ja -videot on siirretty Intraan, josta henkilöstö ohjataan käyttämään niitä. Ekstranetin käyttö ei ole vuonna 2016 laajentunut. Vuonna 2017 tullaan esityslistat siirtämään Ekstranettiin. Tyytyväisyyskysely toteutetaan normaaliin tapaan keväällä ja sen tuloksia analysoidaan tilinpäätöksen kanssa samanaikaisesti käsiteltävässä henkilöstökerptomuksessa.

Riskien arviointi

Keskeisimmät riskit kyseisen tavoitteen toteutumiseksi

riskit ovat päivittämisen suhteen ajankäytöllisiä, eli työ tehdään normaalin muun työn ohessa, siksi nämäkin tavoitteet nyt siirtyneet

käyttäjien toimintatapojen muuttaminen ottaa aikansa, eli esimerkiksi osa ei aktiivisesti käytä sähköpostia ja nettiä – nyt se olisi välttämätöntä niin henkilöstöltä kuin luottamusmiehiltä

riskiä hallitaan hankkimalla keskeisille luottamushenkilöille tietokoneet ja nettiyhteys

Arvio riskien vaikutuksista tavoitteiden toteutumiseen ja toiminnan kehittämiseen

päivittämisen intranetin ja ekstranetin suhteen pitäisi olla kyllä työaikaresurssia enemmän, jotta niistä voitaisiin luoda käyttäjille houkuttelevampia ja tiedot olisivat aina ajan tasalla – tämän suhteen hallintomme on liian ohut

edelleen on löydettävä uusia keinoja innostaa henkilöstöä kuin luottamusmiehiä sähköisen viestinnän käyttöön, vuosi vuodelta siinä mennään eteenpäin, mutta tilanne kunnassa ei ole vielä hyvällä tasolla keskeisille luottamushenkilöille on hankittu jo tietokoneet ja nettiyhteys ja kaikilla työntekijöillä on mahdollisuus tietokoneen käyttöön työpaikallaan – eli olosuhteiden pitäisi olla jo vähintään tyydyttävät

Tehtävä: Hallinto- ja talouspalvelut, atk-palvelut sekä henkilöstöhallinto

Atk-palvelut: Kunnan tieto- ja viestintäjärjestelmien ylläpito ja kehittäminen.

Kunnan laiteympäristön ylläpito ja tietoturva huolehtiminen.

Työntekijöiden ja luottamushenkilöiden sovellus- ja laitetuki.

Toiminnan lyhyt kuvaus/palveluajatus:

Kunnanvaltuuston ja -hallituksen kokousten valmistelu ja päätösten täytäntöönpano
Asiakirjahallinnosta vastaaminen
Talous- ja palkkahallinnosta vastaaminen
Talouden suunnittelu ja seuranta
Virka- ja työsuhteasioiden hoito ja työhyvinvoinnin tukeminen
Kunnan tieto- ja viestintäjärjestelmien toimivuudesta ja kehittämisestä vastaaminen
Keskusarkiston ylläpito

Toiminnan painopistealueet vuonna 2016 ja suunnittelukaudella:

Asiakirjahallinnon suunnitelmien päivittäminen ja vahvistaminen
Talousseurannan menetelmien käytön tehostaminen ja osaamisen vahvistaminen
Arkistojen ajan tasalle saattaminen ja sähköisen arkistoinnin aloittaminen
Henkilöstöraportoinnin ja taloussuunnittelun ohjelmistojen käyttäjäosaamisen vahvistaminen
Talousseurannan menetelmien ja osaamisen tehostaminen
Sähköisen asioinnin kehittäminen jatkuu
Sähköisen ja ulkoisen viestinnän kehittäminen ja parantaminen jatkuu
Microsoftin Active Directoryyn siirtyminen koko hallinnon osalta
Työssäjaksamisen tukemista jatketaan

Toiminnan painopistealueiden vaikutus tavoitteiden toteutumiseen

Hallinto- ja talouspalveluissa on keskusarkistoa ja lähiarkistoja seulottu ja järjestelty. Samalla on aloitettu arkistointisuunnitelman laatimista. Henkilöstöraportointia on kehitetty uuden ohjelmiston avulla ja se tulee jatkossa tukemaan omalta osaltaan esimiestoimintaa ja muun muassa poissaolojen seuranta. Taloushallinnon henkilöstölle on järjestetty tukea Jyväskylän Talouskeskuksesta. Esimiehillä on mahdollisuus käyttää päivittäin päivittyvää helppokäyttöistä talouden seurantajärjestelmää nyt vuodesta 2016 eteenpäin.

Atk-palvelut : Hankasalmen kunnassa otettiin käyttöön vuoden 2016 lopussa ensimmäiset sähköiset verkkolomakkeet. Sähköisissä verkkolomakkeissa asiakas täyttää lomakkeen ja lähettää sen vahvan tunnistautumisen kautta asianomaiselle viranomaiselle. Samalla asiakas luo itselleen Kansalaisen asiointitilin, jonka kautta hän asioi tietoturvallisesti viranomaisen kanssa. Sähköiseen asiointiin tuli vuonna 2016 uutena myös vesimittarin lukeman ilmoittaminen netin välityksellä. Kunnan henkilöstön Intra-käyttöä on lisätty ohjaamalla työntekijät käyttämään Intra-sivuilta löytyviä ohjeita ja ohjevideoita ohjelmien käytöstä. Työasemia on siirretty Novell-verkkojärjestelmästä Microsoftin Ad:hen ja työ jatkuu edelleen yhtenäisen verkkoalustan rakentamiseksi.

Esimieskahvikäytäntöä on jatkettu tukemaan esimiehiä työssään ja siten edistämään työyhteisön toimintaa ja työssä jaksamista. Palkattomat vapaat loivat vuodesta 2016 raskaan koko työyhteisölle henkilöstömitoituksen suhteen, mutta viestinnällä ja perusteluilla sekä työyhteisöjen yhteishengellä vuodesta selvittiin hyvin.

Tavoitteen määrittely

Tavoitteen määrittely	Mittari	Tp 2014	Tp 2015	Ta 2016	Tp 2016
Tehokas asiakirjahallinto	työajan käyttö		ei mittaria vielä		
Sap HR -ohjelman käyttö	ohjelman käyttöaste		tot.vuonna 2016	100 %	100%
Sap-talousjärjestelmän käyttö	käyttäjäkoulutukset		n.1/vuosi käyttäjä	1/vuosi käyttäjä	väh. 1/vuosi käyttäjä
Taloussuunnitteluohjelman käyttöönotto henkilöstömenojen osalta	ta 2017 henkilöstötiedot		vastalussa	100 %	100%

TALOUDELLISET TAVOITTEET

Henkilöstön määrä

Tuloyksikkötasolla henkilötyövuosina htv1= palveluksessaolopäivien lukumäärä	Tp 2014	Tp 2015	Ta 2016	Tp 2016	Muutos edelliseen vuoteen
Vakituiset	11,46	11,46	11,96	11,86	0,4
Sijaiset		0,75		1,62	0,87
Työllistetyt				0,08	0,08
Muut määräaikaiset	1	0,25	1	1	0,75
Oppisopimus					
Yhteensä	12,46	12,46	12,96	14,56	2,1

TALOUSARVION TOTEUTUMISVERTAILU

Yleishallinto 1000 euroa	TP 2015	TA 1.1. 2016	TA muutos	TA 2016	TP 2016	Poikkeama	Poikk.%
Hallinto- ja talouspalvelut							
Toimintatuotot	20	22		22	19	-3	-13,6
Toimintakulut	-473	-486		-486	-454	32	-6,6
Toimintakate	-453	-464		-464	-435	29	-6,3
Atk-palvelut							
Toimintatuotot	8	7		7	7	0	0
Toimintakulut	-227	-248		-248	-253	-5	2,0
Toimintakate	-220	-241		-241	-246	-5	2,0
Henkilöstöhallinto							
Toimintatuotot	77	50		50	70	20	40,0
Toimintakulut	-166	-218		-218	-204	14	-6,4
Toimintakate	-89	-168		-168	-134	34	-20,2
Yleishallinto yhteensä							
Toimintatuotot	105	78		78	96	18	23,1
Toimintakulut	-866	-951		-951	-911	40	-4,2
Toimintakate	-761	-873		-873	-815	58	-6,6

2.2.3.3 Maaseutu- ja työllistämispalvelut

TOIMINNALLISET TAVOITTEET

Kunnan strategiaa tukeva toiminnallinen tavoite vuodelle 2016:

Tavoite	Tavoitteen kuvaus	Mittarit	Toteuma ja poikkeaman perustelut																
1. Työttömyyden taso alle maakunnan ja Jyväskylän keskiarvon	<p>Uusien työpaikkojen edistäminen</p> <p>Tukityöllistäminen kuntaan ja yrityksiin.</p> <p>Kuntouttavaan toimintaan lisää paikkoja</p>	<p>Hankasalmen työttömyys% alle maakunnan ja Jyväskylän keskiarvon</p> <p>Työttömyysprosentin tason kehitys kunnassa</p>	<table border="1"> <thead> <tr> <th></th> <th>2014</th> <th>2015</th> <th>2016</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Hankasalmi</td> <td>14.8</td> <td>15.8</td> <td>15.1</td> </tr> <tr> <td>JKL – seutu</td> <td>15.9</td> <td>16.8</td> <td>16.2</td> </tr> <tr> <td>Keski-Suomi</td> <td>16.3</td> <td>17.2</td> <td>16.5</td> </tr> </tbody> </table> <p>Työttömyysprosentit ovat kauttaaltaan laskeneet vuoden 2016 aikana. Hankasalmen työttömyys on selkeästi alle maakunnan ja Jyväskylän keskitason. Kuntaan tukityöllistettiin v. 2016 20.75 htv, yrityksiin 1.8 htv.</p> <p>Kuntouttavan pajalla työskenteli keskimäärin noin 35 henkilöä.</p>		2014	2015	2016	Hankasalmi	14.8	15.8	15.1	JKL – seutu	15.9	16.8	16.2	Keski-Suomi	16.3	17.2	16.5
	2014	2015	2016																
Hankasalmi	14.8	15.8	15.1																
JKL – seutu	15.9	16.8	16.2																
Keski-Suomi	16.3	17.2	16.5																
2. Yritystoiminnan toimitilarpeisiin vastaaminen	Päivitetään vapaat toimitilat. Tonttirekisteri ajan tasalla. Markkinoidaan vapaita toimitiloja suurin kontaktein.	Yritysten toimitilarpeisiin löytyneet ratkaisut	Uudet toimitilat löytyi kunnan alueelta mm. Pestu OY:lle, TS-Koneistukselle, Kunnan tonttitarjonnan kautta mahdollistui Rakennusliike Pynnönen OY:lle teollisuushallin paikka, jolle rakentui uusi teollisuushalli vuoden aikana. Keskimäärin kiinteistölle ei ole löytynyt vuokraaja useista kontakteista huolimatta. Kerrostalohanketta käynnistettiin yhdessä Porrassalmi OY:n kanssa. Koulutettiin yrityksiä somen käyttöön ja netti-markkinointiin.																
3. Lomituksen järjestäminen joustavasti ja taloudellisesti sekä yrittäjien jaksamista tukien	<p>lomittajien töiden suunnittelu tilojen työaikojen mukaan</p> <p>lomittajien työssä jaksamisen parantaminen</p> <p>tuetun maksullisen lomituksen markkinointi → lomituspäivien kokonaiskehitys mahdollisimman vähän laskeva</p>	<p>lomituspäivien määrä</p> <p>lomituspäivien määrä suhteessa lomittajiin ja lomahallinnon henkilöstöön</p> <p>lomittajien sairauspoissaolojen määrä/htv</p>	<p>v. 2015 / 13602</p> <p>v. 2016 / 10933</p> <p>Tuetun maksullisen lomituksen päivien määrä yhteensä 1048 pv, jossa vähennystä edelliseen vuoteen 269 päivää. Lomittajien sairauslomat yhteensä 7,05 htv.</p>																

Riskien arviointi

Keskeisimmät riskit kyseisen tavoitteen toteutumisellem

Yleinen työllisyystilanne ja työnantajien mahdollisuudet työllistää.
Jyväskylän työvoimatoimiston sivupisteen toiminnan jatkuminen Hankasalmella.
Täyttä työaikaa tekevien lomittajien työaika liian suuri suhteessa tilojen työaikaan.
Tilojen keskimääräinen työaika on pieni, josta johtuu korkea osa-aikaisuus.
Lomitusala ei houkuta nuoria, osa-aikaisuus, pitenevät työmatkat.
Viljelijät vähenevät muuta maata nopeammin lomitettavilla tiloilla.
Lomittajien työtilanteen suuri vaihtelevuus.

Arvio riskien vaikutuksista tavoitteiden toteutumiseen ja toiminnan kehittämiseen

Jyväskylän työvoimatoimiston virkailijan vastaanotto jatkui edelleen Hankasalmella.
Haasteena on löytää yhdessä Keskimaan kansa uusi vuokralainen heiltä vapautuneisiin tiloihin. Muutama yritys on vailla toiminnan jatkajaa ja myytävissä sopivalle yrittäjälle. Myös entinen Hytösen Rakennus ja tarvikkeen kiinteistö odottaa vuokraajaa. Neuvotteluja eri vaihtoehtoista käydään.
Maatilainvestoinneissa oli hiljaisempi vuosi edellisten erittäin toimelioiden vuosien jälkeen, mutta vuonna 2016 oli yksi uusi navettainvestointi sekä peruskorjauksia. Tilojen keskikoko on kasvanut kaiken aikaa. Tilalukumäärä on vähentynyt vuosittain muutamalla tilalla, ollen v. 2016 182 tilaa. Vaikka tilojen lukumäärä on vähentynyt, on kotieläintuotanto ollut pienessä kasvussa ja kaikki tuotantokelpoinen pelto aktiivikäytössä. Maidontuotanto on ylittänyt 10 milj. litraa vuosina 2015 ja 2016, josta kiitos alaan uskoville ja tuotantoonsa investoineille. Hankasalmi on Jyvässeudun vahvin maatalouspitäjä ja kolmen parhaan joukossa usealla mittarilla mitattuna koko Keski-Suomessa.
Vuonna 2016 lomaa hakevien viljelijöiden määrä väheni kuudella edellisvuodesta. Lomittajille sattui tapaturmia yhdeksän vuoden aikana. Määräaikaisiin työsuhteisiin ei saatu tekijöitä, koska työsuhteiden osa-aikaisuuden vuoksi hakijat eivät olleet kiinnostuneet työn vastaanottamisesta. Lomittajien työaika oli osin liian suuri suhteessa tilojen työaikoihin, mutta heille oli käytössä työaikapankki, jonka ansiosta heidän päivittäistä työaikaa saatiin tasattua. Kunta luopui lomitushallinnon järjestämisestä vuoden 2016 lopussa.

Tehtävä:

Maaseutuhallinnon tehtävät ja maaseudun kehittäminen osana Laukaan yhteistoiminta-aluetta. Kunnallisesta työllistämisestä sekä yrityksiin työllistämisestä vastaaminen. Elinkeinojen kehittämistehtävät kunnanjohtajan tukena. Lomituksen järjestäminen neljän kunnan ja yhden kaupungin alueella.

Toiminnan lyhyt kuvaus/palveluajatus:

EU ja kansallisten tukien hakuprosessin hoitaminen osana Laukaan yksikköä sekä maatalo- ja muun yritystoiminnan vahvistaminen investointeja ja sukupolvenvaihdoksia edistäen.
Vastata kunnallisesta työllistämisestä yrityksiin ja kuntaorganisaatioon.
Lomituspalveluiden tarkoituksena on turvata maatalousyritysten keskeytymätön toiminta yrittäjän loman ajaksi. Lomituksen hallinnointi siirtyi 1.1.2017 Keuruun paikallisyksikössä hallinnoitavaksi.
Yritysneuvonta ja yritystoiminnan edistäminen.

Toiminnan painopistealueet vuonna 2016 ja suunnittelukaudella

Maatilojen johtaminen ja liiketoimintaosaaminen koulutusohjelma (2 v) toteuttaminen saatettiin päätökseen v. 2016.
Yritysten käyttöön vapaiden toimitilojen kartoitus ja päivitys sekä toimitilojen ja teollisuustonttien markkinointi.
Hankasalmen työttömyysaste alle Jyvässeudun ja maakunnan keskiarvon. Työllisyydenhoidossa painopiste alle 25 -vuotiaissa nuorissa ja pitkäaikaistyöttömissä sekä yrityksiin työllistämässä.
Tuetun maksullisen lomituksen markkinointi.
Lomittajien koulutus.

Arvio riskien vaikutuksista tavoitteiden toteutumiseen ja toiminnan kehittymiseen

Alkuvuodesta päättyi maatilayritysten liiketoimintaosaaminen koulutushanke, joka parantaa yrittäjien valmiuksia talouden ja toiminnan seurannassa sekä yrityksen kehittämisessä. Työllisyydenhoidossa saavutettiin tavoitteet, vaikka haasteita työllisyyden parantamiseksi on edelleen olemassa. Kunnan vastuut työllisyydenhoidossa koskevat yli 300 päivää työttömänä olevia.

Yrityksiin työllistäminen jatkui toista vuotta alhaisella tasolla työllistämisperusteiden tiukentumisen johdosta. Kuntouttavan paja lähti liikkeelle hyvin ja ilman sitä työttömyysprosentti olisi korkeampi. Hankasalmen yritykset ovat selviytyneet lama-ajan haasteista suhteellisen hyvin, vaikka kilpailutilanne jatkui haasteellisena. Kunnan sivuilla oleva yritysrekisteri päivitettiin.

Lomittajien koulutusta jatkettiin edelleen, jotta heidän ammattitaitonsa paranisi. Hankaluutena on se, että osa lomittajista ei suostu käyttämään tilojen koneita koulutuksesta huolimatta ja myös se, että osa yrittäjistä ei edes anna koneitaan naislomittajien käyttöön, tämä rajaa lomittajien työmahdollisuuksia eri tiloille. Tuetun maksullisen käyttöä saatiin lisättyä, mutta yrittäjien taloudelliset haasteet ja tuetun maksullisen lomituksen hinnan korotus valtion toimesta näkyvät siinä, etteivät viljelijät pystyneet käyttämään sitä niin paljon kuin itse halusivat.

Taloudelliset tavoitteet

Tavoitteen määrittely	Mittari	Tp 2014	Tp 2015	Ta 2016	Tp 2016
Kelalta tulevan laskutuksen pienentäminen yli 500 pv työttömänä olevista henkilöistä	Laskutettu euro-määrä	186 408	260 794	200 000	220464
Lomatoimen hallintorahan riittävyys	hallintoraha riittää hallinnon kuluihin	+17 533	-16 544	-1500	+44503

Henkilöstön määrä

Tuloyksikkötasolla henkilötyövuosina htv1= palveluksessaolopäivien lukumäärä	Tp 2014	Tp 2015	Ta 2016	Tp 2016	Muutos edelliseen vuoteen
Vakituiset	49,2	51,2	35,8	39,0	-12,2
Sijaiset	4	4	0	3	-1
Työllistetyt (yritykset+kunta) *	37,79	36,0	26	15,85	-20,15
Muut määräaikaiset (lomitus)	60	55	35	56	+21
Oppisopimus					
Yhteensä	150,99	146,20	96,8	113,85	+1,1

*) Yrityksiin työllistettävien osuus 1,75 htv + kunnallinen työllistäminen 14,1 htv. Työnohjaaja 0,7 htv

TALOUSARVION TOTEUTUMISVERTAILU

Maaseutu- ja työllistämispalvelut 1000 euroa	TP 2015	TA 1.1. 2016	TA muutos	TA 2016	TP 2016	Poikkeama	Poikk. %
Maaseutupalvelut							
Toimintatuotot							
Toimintakulut	-108	-106		-106	-90	16	-15,1
Toimintakate	-108	-106		-106	-90	16	-15,1
Lomituspalvelut							
Toimintatuotot	3 128	2 683		2 683	2 673	-10	-0,3
Toimintakulut	-3 122	-2 684		-2 684	-2 647	37	-1,4
Toimintakate	7	-1		-1	26	27	-2700,0
Työllistäminen							
Toimintatuotot	307	307		307	210	-97	-31,6
Toimintakulut	-621	-733		-733	-534	199	27,1
Toimintakate	-314	-426		-426	-324	102	-23,9
<i>-kunnallinen työllistäminen</i>							
Toimintatuotot	264	207		207	162	-45	-21,7
Toimintakulut	-582	-635		-635	-478	157	-24,7
Toimintakate	-317	-428		-428	-316	112	-26,2
<i>-tukityöllistäminen yrityksiin</i>							
Toimintatuotot	43	100		100	48	-52	-52,0
Toimintakulut	-40	-99		-99	-56	43	-43,4
Toimintakate	3	1		1	-8	-9	-900,0
Maaseutu- ja työllistämispalvelut yhteensä							
Toimintatuotot	3 435	2 990		2 990	2 884	106	3,5
Toimintakulut	-3 850	-3 524		-3 524	-3 271	253	-7,2
Toimintakate	-415	-534		-534	-387	147	-27,5

2.2.4 PERUSTURVALAUTAKUNTA

PERUSTURVALAUTAKUNTA	TP 2015	TA 1.1.2016	TA muutos	TA 2016	TP 2016	Poikkeama	Poikk.%
1000 euroa							
Myyntituotot	52	40		40	36	-4	-10
Maksutuotot	1 786	1 687		1 687	1646	-41	-2,4
Tuet ja avustukset	625	691	-250	441	414	-27	-6,1
Muut toimintatuotot	127	242		242	272	30	12,4
Toimintatuotot	2 590	2 659	-250	2 409	2368	-41	-1,7
Henkilöstökulut	-6 240	-6 371		-6 371	-5725	646	10,1
Palvelujen ostot	-15 220	-15 727		-15 727	-15 660	67	0,4
Aineet, tarvikkeet ja tavarat	-299	-213		-213	-298	-85	-39,9
Avustukset	-1 406	-1 372		-1 372	-1426	-54	-3,9
Muut toimintakulut	-493	-446		-446	-448	-2	-0,4
Toimintakulut	-23 658	-24 129	0	-24 129	-23 557	572	2,3
Toimintakate	-21 068	-21 470	-250	-21 720	-21 189	531	2,4
Poistot	-64	-70		-70	-69	-1	-1,4

Hallinto ja toimisto

Hallinto ja toimisto	TP 2015	TA 1.1.2016	TA muutos	TA 2016	TP 2016	Poikkeama	Poikk.%
1000 euroa							
Myyntituotot							
Maksutuotot							
Tuet ja avustukset							
Muut toimintatuotot							
Toimintatuotot							
Henkilöstökulut					-113		
Palvelujen ostot					-42		
Aineet, tarvikkeet ja tavarat					-4		
Avustukset					-55		
Muut toimintakulut					-8		
Toimintakulut	-227	-244		-244	-221	23	9,4
Toimintakate	-227	-244		-244	-221	23	9,4
Poistot							

Toiminnallisten ja taloudellisten tavoitteiden toteutuminen

2.2.4.1 Sosiaalipalvelut

TOIMINNALLISET TAVOITTEET

Strateginen tavoite

Tavoite	Tavoitteen kuvaus	Mittarit	Toteuma ja poikkeaman perustelut
Ehkäisevien sekä varhaisen vaiheen palvelujen, toimintojen ja työtteen vahvistaminen korjaavien palvelujen käytön vähentämiseksi	Ongelmien ehkäisyn näkökulma huomioidaan asiakastyössä	Lastensuojelun avohuollollisten tukitoimien piirissä 0–17 -vuotiaita vuoden aikana, % vastaavan ikäisestä väestöstä ≤ 6,5 %	Toteutunut, avohuollon asiakkaita oli 2,6 %
	Kunnassa pohditaan päätösten ihmisvaikutuksia	Kodin ulkopuolelle sijoitetut 0-17 -vuotiaat, % vastaavan ikäisestä väestöstä ≤ 1,3 %	Toteutunut, kodin ulkopuolelle sijoitettujen määrä 1,04 %.
	Ongelmia pyritään ratkaisemaan eri sektoreiden välisellä yhteistyöllä	Uusien huostaanottojen määrä vuoden aikana ≤ 1	Ei toteutunut, huostaanottoja tehtiin 3 kpl.
	Vahvistetaan hyvinvointia antamalla tukea erilaisissa elämäntilanteissa oleville yksilöille ja perheille, jotta he selviytyvät arjen tilanteista	Toimeentulotukea saaneet henkilöt vuoden aikana, % asukkaista ≤ 9 %	Toteutunut.
		Pitkäaikaistyöttömät, % työttömistä vuoden aikana ≤ 23 %	Ei toteutunut, pitkäaikaistyöttömiä 34 %.
		Kuntouttavaan työtoimintaan osallistuneiden määrä vuoden aikana ≥ 60	Toteutunut, kuntouttavassa työtoiminnassa 86 henkilöä.

Kunnan strategiaa tukeva toiminnallinen tavoite vuodelle 2016:

Tavoite	Tavoitteen kuvaus	Mittarit	Toteuma ja poikkeaman perustelut
Sosiaalipalvelujen palveluprosessien jatkuva kehittäminen	Kehitetään työkäytäntöjä ja sisäisiä palvelurakenteita asiakaslähtöisemmiksi ja taloudellisimmiksi	Hakemusten käsittely ja palvelutarpeen arviointi moniammatillisissa työryhmissä, tot. 100 %	Toteutunut.
	Asiakkaiden tarpeiden ja tilanteiden tunnistamisessa, toimintakyvyn arvioinnissa ja päätöksenteossa hyödynnetään työryhmän ammattitaitoa	Hakemusten käsittelyn/päätöksenteon toteutuminen lakisääteisessä määräajassa, tot. 100 %	Toteutunut.
	Toiminnassa on huomioitava lainsäädäntö, avustusten taso, standardit ja painotukset	Toimenpiteitä aiheuttavien oikaisuvaatimusten määrä vuoden aikana ≤ 1	Toteutunut.

Riskien arviointi

Keskeisimmät riskit kyseisen tavoitteen toteutumiselle

palvelujen kysyntä ja tarve lisääntyvät ennakoitua enemmän eri palveluissa
asiakkaiden entistä monialaisemmat ongelmat
kustannukset lisääntyvät (myös vaihtoehtokustannukset) eri palveluissa
hakemusten käsittely viivästyy
lakisääteisten määräaikojen ylityksistä aiheutuu uhkasakon mahdollisuus
toimenpiteitä aiheuttavien oikaisuvaatimusten määrä lisääntyy
keskeiset palvelut ja hallinnolliset tehtävät ovat osittain vain yksittäisten henkilöiden vastuulla
toimeentulotuen perusosan tehtäväsiirrossa Kelalle moni asia on vielä avoimena ja ratkeaa vasta lain toimeenpanon sekä siirron valmistelun myötä
palveluohjauksen ruuhkautuminen
pitkäaikaistyöttömien määrän lisääntyminen ja työllisyystilanteen edelleen heikkeneminen
työpajatoiminnan päättyminen kokeilujakson jälkeen
TE-toimiston palveluiden heikkeneminen

Miten riskit hallitaan/miten niihin voidaan reagoida

tarkistetaan asiakaskriteereitä ja -ohjeistusta tarpeen mukaan
vammaispalvelujen ja kehitysvammahuollon asiakasprosessien toimivuutta kehitetään edelleen tehtäväjakoa uudistamalla
varahenkilöjärjestelyn varmistaminen kaikissa tilanteissa
keskittyminen perustehtäviin
asiakastietojärjestelmän hyödyntäminen tiedonkeruussa, toimintatapojen ja työkäytäntöjen yhtenäistämässä
moniammatillisen yhteistyön edistäminen Kelan ja kunnan välillä
työpajatoiminnan kehittämiseen panostaminen
kuntouttavan työtoiminnan kiintiöiminen eri hallintokuntiin
työttömien terveystarkastusten jatkaminen sekä jatkotoimenpiteiden tehostaminen ja kehittäminen
ennalta ehkäisyn ja varhaisen puuttumisen toimintamallien kehittäminen pitkäaikaistyöttömyyden hoidossa
yhteistyössä eri toimijoiden kanssa.

Arvio riskien vaikutuksista tavoitteiden toteutumiseen ja toiminnan kehittymiseen

Vuonna 2016 lastensuojeluilmoituksia tehtiin 112, muulla tavoin esille tulleita lastensuojeluasioita 3 kpl, sosiaalihuoltolain mukaisia hakemuksia lapsiperheiden palveluihin 8 ja pyyntöjä palvelutarpeen arvioimiseksi 2 kpl. Lastensuojelulain ja sosiaalihuoltolain mukaisesti vireille tulleita asioita oli 2016 yhteensä 125 kpl (2015 yhteensä 101 vireilletuloa). Lastensuojeluasioiden ja muiden lapsiperheiden asioita koskevien vireilletulojen määrä lisääntyi edellisvuodesta 25 %. Määrän lisääntymiseen on vaikuttanut osaltaan v. 2015 voimaan tullut sosiaalihuoltolain muutos, jossa kunnan järjestämisvastuulle on tullut uusia lapsiperheiden sosiaalipalveluita (esim. lapsiperheiden kotipalvelu ja lapsen ja vanhemman tuettujen ja valvottujen tapaamisten järjestäminen) ja lain myötä myös lapsiperheiden tarvitsema tuki on siirtynyt varhaisempaan vaiheeseen ja palvelutarpeen arviot pyritään tekemään laaja-alaisesti koko perheen näkökulmasta. Lapsiperheiden varhaisen vaiheen palveluita tehostettiin vuoden 2016 hankkimalla sosiaalityötä ostopalveluna Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksesta ja perustamalla uusi sosiaalityöntekijän virka lapsiperhepalveluihin 1.8.2016 alkaen.

Palvelutarpeen arvioita saatiin vuoden aikana päätökseen 59 kpl (v. 2015 57 selvitystä ja arviota). Selvitys- tai arviointityöskentelyn perusteella aloitettiin 9 lapsen suunnitelmallinen lastensuojelun asiakkuus ja 3 lapsen sosiaalihuoltolain mukainen erityistä tukea tarvitsevan lapsen asiakkuus. Useimmiten palvelutarpeen arvion kautta voitiin saada muutosta tilanteeseen tai ohjata lapsi tai vanhemmat muiden palvelujen piiriin aloittamatta lapsen asiakkuutta. Kolmen kuukauden määräaika ylittyi kolmen palvelutarpeen arvion osalta. Kaikki lastensuojelulain mukaiset lastensuojeluilmoitukset ja pyynnöt palvelutarpeen arvioimiseksi on käsitelty 7 arkipäivän määräajan kuluessa.

Lastensuojelun avohuollon suunnitelmallisen työn asiakkaina oli vuoden aikana yhteensä 25 eri lasta (v. 2015 33 lasta). Sosiaalihuoltolain perusteella asiakkaana oli vuoden aikana 28 lasta (v. 2015 9 lasta). Sosiaalihuoltolain muutoksen myötä siirtymävaiheen jälkeen lasten ja perheiden tarvitsemat palvelut järjestetään enenevässä määrin sosiaalihuoltolain perusteella ja lastensuojelulain perusteella järjestettävien palveluiden tarve vähenee.

Ehkäisevää työtä edelleen tehostamalla laaja-alaisesti myös muissa kuin sosiaalihuollon järjestämissä lasten ja perheiden palveluissa on lasten ja perheiden avun tarpeeseen mahdollista tarjota apua aikaisemmassa vaiheessa ennen pulmien kärjistymistä lastensuojelun palveluita vaativaksi. Tavoitteena on ollut tukea lasten kasvua ja kehitystä kotiympäristössä. Palvelurakenteen puutteena on edelleen ollut lasten- ja nuorisopsykiatrian palveluiden heikko saatavuus paikkakunnalta, jolloin niitä on osittain jouduttu korvaamaan lastensuojelun palveluilla. Lastensuojelun ja sosiaalihuoltolain mukaisina palveluina järjestettiin kunnan oman toiminnan ohella ostopalveluna mm. tehostettua perhetyötä, ammatillista tukihenkilötoimintaa, lähisuhdeväkivaltatyötä avopalveluna, lapsiperheiden kotipalvelua ja perheterapiaa.

Kodin ulkopuolelle eripituisiksi jaksoiksi sijoitettuna oli vuoden aikana 19 lasta (2015 18 lasta) 1,98 % kunnan 0–17 -vuotiaista. Kodin ulkopuolelle sijoitetuista lapsista 5 oli sijoitettuna avohuollon lyhytaikaisena tukitoimena kuntouttavalle jaksolle. 3 lasta oli sijoitettuna perheen kanssa. Kiireellisen sijoituksen päätöksiä tehtiin 5 (2015 3 päätöstä) ja uusia huostaanotto päätöksiä tehtiin 3 (2015 2 päätöstä). Vuoden aikana 2 huostaanottoa päättyi. Vuoden lopussa sijaishuollossa oli 10 lasta eli 1,04 % kunnan 0-17 -vuotiaista lapsista (2015 10 lasta). Kunnan jälkihuoltovelvoitteen piirissä oli vuoden aikana 11 18–21 -vuotiaista nuorta ja yksi alaikäinen lapsi (v. 2015 9 nuorta ja 1 lapsi). Hankasalmella on jo useita vuosia jatkunut tilanne, jossa viimesijaisia lastensuojelun toimenpiteitä ei ole tarvinnut kohdistaa päivähoitoikäisiin tai alakouluikäisiin lapsiin, vaan viimesijaiset toimenpiteet kohdistuvat lähes poikkeuksetta yläkouluikäisiin lapsiin. Tällä perusteella vaikuttaa siltä, että pienempien lasten palvelut toimivat hyvin, mutta yläkouluikäisten lasten perheet eivät saa riittävää tukea kasvatustehtävässään.

Perhetyötä tehtiin sekä sosiaalihuoltolain mukaisena perhetyönä kuin myös lastensuojelulain mukaisena perhetyönä. Vakituinen perhetyöntekijä oli kolmen kuukauden palkattomalla vapaalla heinä-syyskuun, jonka aikana hänellä oli sijainen. Perheitä, joissa työskenneltiin, oli 28 ja lapsia näissä perheissä oli yhteensä 65, iältään 0-18 vuotta. Lisäksi oli yksittäisiä käyntejä vanhemmuuden tukemiseksi kolmessa perheessä.

Kotikäyntejä oli yhteensä 288, joista perhetyöntekijän sijaisena 3 kk toiminut työntekijä teki 67. Kotikäynnit olivat pituudeltaan 2-8 tuntia, vaihdellen tarpeen mukaan 1-2 käyntiin viikoittain tai harvemmin.

Lisäksi perhetyöntekijä teki sosiaalihuoltolain mukaisia palvelutarpeen arviointeja yhdessä sosiaalityöntekijän kanssa (37 lapsesta) ja lapsiperheiden kotipalvelun (5) tarpeen arviointeja sosiaaliohjaajan kanssa. Lapsiperheiden kotipalvelua perhetyönä perhetyöntekijä teki kahdessa perheessä yhteistyössä ostopalveluna ostetun kotipalvelun kanssa.

Toimeentulotuen lakisääteisiä käsittelyaikoja pystyttiin noudattamaan vuonna 2016. Terveiden ja hyvinvoinninlaitoksen ohjeistama käsittelyaikaseuranta toteutettiin kaksi kertaa vuoden aikana. Alkuvuodesta hakemuksista 91 % käsiteltiin 2-7 arkipäivän kuluessa ja 9 % saman tai seuraavan arkipäivän aikana. Vuoden aikana 3 hakemusta käsiteltiin kiireellisenä. Lokakuun seurantajakson aikana toimeentulotukihakemuksia saapui yhteensä 65. Hakemuksista 17 % käsiteltiin samana tai seuraavana arkipäivänä ja 83 % käsiteltiin seitsemän arkipäivän kuluessa hakemuksen saapumisesta. Perustoimeentulotukea saaneiden perheiden määrä vuoden aikana oli 199. Vuonna 2015 perheitä oli 208, joten perheiden määrä väheni 9:llä. Toimeentulotukea saaneita henkilöitä oli 368 (vuonna 2015 418). Toimenpiteitä aiheuttavien oikaisuvaatimusten määrä ei lisääntynyt vuoden aikana.

Sosiaalihuoltolain mukaisia palvelutarpeen arvioita tehtiin 20 (vuonna 2015 16) aikuiselle.

Kuntouttavan työtoiminnan piirissä oli vuonna 2016 86 eri henkilöä (v. 2015 76) ja keskimäärin 50 (v. 2015 44) henkilöä kuukaudessa. Kuntouttavan työtoiminnan asiakasmäärä on noussut vuosittain. Uusia asiakkaita on tullut työpajalle ja uusia järjestöjä on saatu mukaan yhteistyöhön. Kuntouttavan työtoiminnan päiviä oli yhteensä vuonna 2016 4950 (v.2015: 3817). Pitkäaikaistyöttömiä oli 34% kaikista työttömistä (v.2015: 29%). Monialaisia työllistämissuunnitelmia tehtiin pitkäaikaistyöttömille noin joka toinen viikko, 6-8 suunnitelmaa/päivä yhteistyössä TE-toimiston kanssa.

Kuntouttavana ryhmätoimintana toteutettiin Nuorten starttiryhmää yhdessä etsivän nuorisotyöntekijän ja eri yhteistyökumppaneiden kanssa. Ryhmä kokoontui yhdessä teemapäivään kerran viikossa Taitotuvalle. Ryhmätoimintaan osallistui 10 työtöntä nuorta.

Työnohjaaja Sanna Hännisen ohjauksessa työpajan naistenryhmä kävi kerran viikossa järjestämässä ikäihmisille virkistystoimintaa palvelukodeissa. Työnohjaajan vetämä miestenryhmä teki kunnostus- ja huoltotyötä kunnan viheralueilla.

Kunnan työyksiköt, järjestöt ja seurakunta osallistuivat hyvin kuntouttavan työtoiminnan järjestämiseen. Valtio maksoi korvausta kuntouttavan työtoiminnan järjestämisestä 2016 vuonna 49 945€ (v.2015: 38 503€) Päiväkorvausta maksettiin kunnan työpaikkoihin 2016 vuonna 19 323 € ja järjestöille ja seurakunnalle 6558,50 €.

Omaishoidon tukea sai vuoden 2016 aikana 56 eri henkilöä (48 v. 2015), heistä yli 75-vuotiaita oli 30 henkilöä, mikä on 4,2 % ikäluokasta (valtakunnallinen suositus on 5–6 %). Alle 18-vuotiaita oli 11 henkilöä. Perhetyöntekijä teki omaishoidon tuen selvityskäyntejä yhdessä va. sosiaaliohjaajan kanssa 4 lapsiperheessä. Pitkäaikaista vanhusten perhehoitoa järjesti 3 perhekotia ja vammaisille henkilölle kolme perhekotia. Pitkäaikaisessa perhehoidossa oli 9 vanhusta ja 5 vammaista henkilöä vuoden 2016 aikana. Lyhytaikaista perhehoitoa järjesti 1 perhekoti vanhuksille (yhteensä 41 henkilölle) ja 5 perhekotia vammaisille lapsille (yhteensä 6 lasta).

Ympäri vuorokautista asumispalvelua ostettiin seitsemälle kehitysvammaiselle henkilölle ja pitkäaikaista kuntoutusta laitoksessa kahdelle kehitysvammaiselle henkilölle. Palveluasumista ostettiin kolmelle vaikeavammaiselle henkilölle ja yksi nuori oli määräaikaaisessa asumiskokeilussa.

Sosiaalihuoltolain mukaisia asumispalveluja ostettiin vuoden aikana 18 henkilölle, joista oman kunnan asumispalveluihin saatiin siirrettyä 4 henkilöä.

Vammaispalvelulain mukaisia kuljetuspalveluasiakkaita oli viime vuoden aikana yhteensä 132 henkilöä. Henkilökohtaista apua sai 37 henkilöä ja asunnonmuutostöitä sekä asuntoon kuuluvia välineitä ja laitteita myönnettiin 13 henkilölle.

Toimintakeskus Mäkituvan kirjoilla oli vuoden 2016 aikana asiakkaita yhteensä 25 (avotyössä 6, työtoiminnassa 13 ja päivätoiminnassa 6). Asiakkaista kaksi oli ulkopaikkakuntalaisia Hankasalmella perhehoidossa asuvia henkilöitä, jotka kävivät toimintakeskuksessa työtoiminnassa. Päivä- ja työtoimintoja ostettiin kymmenelle henkilölle, lisäksi toimintakeskuksessa oli 1 henkilö kuntouttavassa työtoiminnassa ja kaksi henkilöä sosiaalihuoltolain mukaisessa päivä- ja työtoiminnassa. Kaksi erityisammattikoulun opiskelijaa suorittivat sekä keväällä että syksyllä neljän viikon työssäoppimisjakson toimintakeskuksessa suorittaen samalla ammattiosaamisen näyttöjä. Nuoret osallistuivat myös toimintakeskuksen toimintaan koulun loma-ajalla.

Kehitysvammapalveluja kehitettiin palkkaamalla määräaikainen ohjaaja 1.5.2016 alkaen. Ohjaustehtävät avopalveluissa koostuivat pääosin asiakkaiden arjessa tukemisesta heidän omissa toimintaympäristöissään. Työhön kuului paljon verkostotyötä ja yhteistyötä kotihoidon kanssa. Kehitysvammahuollon ohjaaja tuki ja ohjasi asiakkaita yksilöllisesti kunkin tarpeiden mukaisesti esim. itsenäisessä asumisessa, taloudellisissa asioissa, asioinneissa, kotiin ja vapaa-aikaan liittyvissä asioissa, sosiaalisissa suhteissa sekä arjen haastavissa ja yllättävissä tilanteissa. Kehitysvammahuollon ohjaajan yhtenä tehtävänä oli ohjata ja motivoida asiakkaita mahdollisimman itsenäiseen arjen hallintaan, minkä tarkoituksena on jatkossa vähentää tuen tarvetta arjessa. Aktiivisesti ohjausta ja tukea tarvitsevien asiakkaiden määrä vaihteli tarpeen mukaan. Asiakkaita, joiden luona käytiin tai joita muutoin tuettiin säännöllisesti, oli 14.

Tavoite	Tavoitteen kuvaus	Mittarit	Toteuma ja poikkeaman perustelut
Henkilöstön työhyvinvoinnin ja ammattitaidon ylläpitäminen	Erilaiset työturvallisuusriskit minimoidaan ja järjestetään mahdollisuus ammattitaidon ylläpitämiseen ja kehittämiseen koulutuksen avulla	Henkilöstökyselyn kysymykset 8,9,19,27 ka ≥ 4 Kysymys 17 ka ≤ 2 Sairauspoissaolot kaikilla ≤ 7 pv/v Kehityskeskustelut 1 krt/v, tot. 100 % Koulutuspäivät/hlö/v ≥ 3 pv	Kyselyä ei toteutettu. Ei toteutunut. Toteutunut. Kaikkien osalta ei toteutunut, koska sopivia koulutuksia ei ollut tarjolla.

Riskien arviointi

Keskeisimmät riskit kyseisen tavoitteen toteutumiseksi

työpaine ja kuormitus lisääntyvät lainsäädäntöuudistusten ja talouden tasapainottamistoimenpiteiden seurauksena

sosiaalityössä on suosituksia pienemmät resurssit

pätevien sosiaalityöntekijöiden saatavuus heikkenee määräaikaisissa tehtävissä

Miten riskit hallitaan/miten niihin voidaan reagoida

työyhteisöpalaverit pidetään säännöllisesti viikoittain
työryhmätyöskentelyä hyödynnetään useammin
työkuormitusta seurataan säännöllisesti liiallisen työpaineen ehkäisemiseksi
tarvittaessa hyödynnetään ostopalveluita myös virkavastuulla toimivien työntekijöiden osalta

Arvio riskien vaikutuksista tavoitteiden toteutumiseen ja toiminnan kehittämiseen

Työyhteisöpalaverit on pidetty säännöllisesti viikoittain, lisäksi on järjestetty tyhy-toimintaa. Kehityskeskustelut käytiin vakituisen henkilöstön kanssa. Riittävien resurssien varmistaminen lastensuojelutyössä on ollut haasteellista ja työparityöskentelyä on ostettu Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen erityissosiaalityöntekijältä. 1.8.2016 alkaen sosiaalitoimeen saatiin kolmas sosiaalityön virka, jossa viranhaltija aloitti työnsä 22.8.2016.

1.4.2015 alkaen sosiaalitoimessa työskennellyt määräaikainen sosiaaliohjaaja jatkoi määräaikaisessa virassa vuoden 2016 loppuun saakka. Ohjaajan työkuvaan kuului toimeentulotukityö ja sosiaalihuoltolain mukaisiin velvoitteisiin vastaaminen sekä vammaispalveluista ja sosiaalihuoltolain mukaisista asumispalveluista vastaaminen. Palvelujohtajan aloittaessa virassaan perusturvalautakunnan esittelijän vastuu siirtyi johtavalta sosiaalityöntekijältä hänelle. Johtavalle sosiaalityöntekijälle jäi valmisteluvastuu sosiaalipalveluita koskevista asioista. Palvelujohtaja ja johtava sosiaalityöntekijä aloittivat SOTE-johtamisen erityisammattitutkinnon suorittamisen oppisopimuskoulutuksena keväällä 2016.

Palveluohjaaja aloitti sosionomiopinnot elokuussa 2014 ja vuonna 2016 hän oli opintovapaalla suurimman osan vuodesta. Opintovapaan sijaisuuden hoiti aiemminkin palveluohjaajan sijaisena toiminut henkilö.

Toimintakeskuksessa on kahden vakituisen ohjaajan toimi, joista toinen ohjaaja on osatyökyvyttömyyseläkkeellä. Toisena osa-aikaisena (50%) toimi toimintakeskuksessa aiemmin työllistettynä ollut henkilö huhtikuun 2016 loppuun asti. 1.5.2016 alkaen perustettiin kehitysvammahuoltoon määräaikainen ohjaajan toimi, jonka työkuvaan kuului työskennellä puolet työajastaan toimintakeskuksessa ohjaajana ja toinen puoli työajasta avopalveluiden ohjaajana. Valittu henkilö aloitti tehtävässään heinäkuun alussa 2016. Touko- kesäkuussa kyseisiä tehtäviä hoiti toimintakeskuksen kokoaikainen työntekijä ja hänen tehtäviä hoiti sijainen.

Tehtävä:

Sosiaalihuoltolain sekä muiden sosiaalihuollon erityislakien (lastensuojelulaki, vammaispalvelulaki, kehitysvammalaki, päihdehuoltolaki, toimeentulotukilaki, perhehoitajalaki, omaishoidontukilaki) mukaisten palvelujen järjestäminen kuntalaisten hyvinvoinnin turvaamiseksi ja syrjäytymisen ehkäisemiseksi.

Toiminnan lyhyt kuvaus/palveluajatus:

Kehitysvammapalveluilla autetaan asiakkaita, joiden toimintakyky on häiriintynyt synnynnäisesti tai kehitysiässä saadun sairauden, vian tai vamman vuoksi

Lastensuojelulla turvataan lapsen oikeus turvalliseen ja virkeitä antavaan kasvu ympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen ja vaikutetaan kasvuolosuhteisiin sekä tuetaan vanhempia heidän kasvatustehtävässään ja toteutetaan yksilö- ja perhekohtaista lastensuojelua

Vammaispalveluilla edistetään vammaisen henkilön edellytyksiä elää ja toimia muiden kanssa yhdenvertaisena yhteiskunnan jäsenenä sekä ehkäistään ja poistetaan vammaisuuden aiheuttamia haittoja omaisten ja eri yhteistyötahojen kanssa

Kuntouttavan työtoiminnan tavoitteena on parantaa henkilön elämänhallintaa ja toimintakykyä, jotta hän voisi työllistyä, hakeutua koulutukseen tai osallistua TE-hallinnon työllistymistä edistäviin palveluihin. Kuntouttava työtoiminta on tarkoitettu pitkään työttöminä olleille henkilöille.

Myöntämällä toimeentulotukea sekä toteuttamalla aikuissosiaalityötä ja palveluohjauksellista työtä tuetaan, ohjataan ja neuvotaan asiakkaita omatoimisuuteen ja itsenäiseen selviytymiseen, mikäli asiakkaan omat voimavarat tai tulot eivät riitä

Myöntämällä omaishoidontukea sekä järjestämällä perhehoitoa ja asumispalveluja mahdollistetaan vanhus- ja vammaisten henkilöiden tarpeenmukainen hoito osana tarkoituksenmukaista palvelu- ja hoitoketjua

Toiminnan painopistealueet vuonna 2016 ja suunnittelukaudella:

Eri-ikäisten asiakkaiden palveluketjujen tarkastelu taloudellisuuden ja asiakaslähtöisyyden näkökulmasta

Ehkäisevän työn näkökulman vahvistaminen eri palveluissa huomioiden sosiaalihuoltolain uudistuksen edellyttämät toimenpiteet

Eri sektoreiden välisen yhteistyön tehostaminen nuorten yhteiskuntatakuun edistämiseksi ja pitkäaikaistyöttömyyden hoidossa työmarkkinatuen rahoitusvastuun muuttuessa

Yhteistyömahdollisuuksien hyödyntäminen eri hallintokuntien ja lähikuntien kesken huomioiden sote-palvelurakennemuutoksen ja SOTE 2020 –hankkeen eteneminen sekä seudulliset hyvät käytännöt ja toimintamallit

Talouden tasapainottaminen ja Hankasalmi-ohjelman toimeenpanon toteuttaminen sekä vaikutusten arviointi
Oma- ja avustajien toimintasuunnitelman tarkistaminen vuosittain

Toiminnan painopistealueiden vaikutus tavoitteiden toteutumiseen

Kunnanhallitus on nimennyt johtavan sosiaalityöntekijän Keski-Suomen LAPE-hankkeen ohjausryhmän jäseneksi. Valtakunnallisen LAPE-hankkeen tarkoituksena on kehittää lapsiperheiden palveluja siten, että yhteistyön tekeminen eri sektorien välillä lasten ja perheiden asioissa olisi saumatonta.

Hankasalmen Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman painopisteenä kuluneena vuonna on ollut mm. nuorten palveluohjauksen toimintamallin kehittäminen siten, että nuoret ohjautuisivat sujuvammin kunnan eri palveluiden välillä. Sujuvaan yhteistoimintaan kunnan eri toimijoiden välillä on kiinnitetty huomiota ja säännöllistä yhteistyötä on kehitetty sosiaalityön eri asiakasryhmien ja nuorisotoimen kesken sekä asiakkaiden yksilöllisten palvelujen järjestämiseksi eri asiakasryhmiä koskevien palvelupolkujen luomiseksi. Asiakkaiden sujuva ohjautuminen kunnan eri palveluiden välillä vähentää osaltaan raskaampien palvelujen tarvetta. Toisena painopisteenä hyvinvointisuunnitelmassa on ollut uuden sosiaalihuoltolain edellyttämien ehkäisevien palvelujen kehittäminen. Osana ehkäisevien palveluiden kehittämistä on v. 2016 aikana laadittu perhe- ja lähisuhdeväkivallan ehkäisyn paikallista toimintasuunnitelmaa, jossa on kuvattu eri palveluiden toimintamallit lähisuhdeväkivallan uhrien ja tekijöiden auttamiseksi sekä väkivallan ennaltaehkäisemiseksi. Lasten ja nuorten turvataitokasvatuksen toteuttaminen varhaiskasvatuksessa ja koulussa on aloitettu v. 2016 aikana. Sosiaalitoimen lapsiperhepalveluihin on perustettu uusi sosiaalityöntekijän virka ehkäisevien palveluiden järjestämiseksi ja toimintamallien kehittämiseksi. Koulun vastaavan kuraattorin tehtävät on siirretty sosiaalitoimen hoitettavaksi marraskuusta 2016 alkaen ja menettelyllä on vahvistettu koulukuraattorin asiakastyötä. Hankasalmen kunta on solminut Mannerheimin lastensuojeluliiton kanssa kuntakumppanuussopimuksen, jonka tavoitteena on vahvistaa matalankynnyksen lapsiperheiden palveluja. Sopimuksen myötä hankasalmaisilla perheillä on mahdollisuus saada mm. MLL:n lastenhoitoapua sekä kummiperheitä.

Vuoden alkupuolella Hankasalmi liittyi lakisääteiseen Monialaiseen yhteispalveluun (TYP), jonka tavoitteena on palvelujärjestelmän toiminnan tehostaminen, valtion ja kunnan työnjaon selkeyttäminen ja yhteistyön parantaminen, vaikutusmahdollisuuksien lisääminen pitkäaikaistyöttömien työllistämiseksi, työttömyyden vähentäminen ja työllisyysasteen nostaminen. Hankasalmi kuuluu eteläiseen yhteispalvelualueeseen ja kunnasta on edustus johtoryhmässä. Työrukkasena on myös aluetyöryhmiä, joka koostuu kuntien ja TE-toimiston TYP-työntekijöistä sekä Kelan työntekijöistä. Hankasalmi tekee yhteistyötä Joutsan ja Toivakan kanssa yhteisessä

aluetyöryhmässä joko kasvokkain tai skypen kautta. Yhteistyön tavoitteena on jakaa hyviä käytänteitä, saada vertaistukea ja kehittää palveluita.

Monialaiseen yhteispalvelualueeseen liittymisen myötä vuoden alusta otettiin käyttöön TYP- asiakastietojärjestelmä, joka on yhteinen Te-toimiston, Kelan ja kuntien sosiaalitoimen työntekijöille. Sinne kirjataan mm. monialaiset työllistämissuunnitelmat ja muut yhteisiä asiakkaita koskevat työllistymiseen liittyvät tiedot.

TALOUDELLISET TAVOITTEET

Tavoitteen määrittely	Mittari	Tp 2014	Tp 2015	Ta 2016	Tp 2016
Sosiaalipalvelujen nettokustannukset 5.307 505 €/5156	euroa/asukas	983	986	932	1029
Toimeentulotuen kustannukset 233 497 €/netto/5156 442 299 €/brutto/5156	euroa /asukas (netto) euroa / asukas (br.)	42 93	41 83	43 88	45 86
Vammaispalvelulain mukaisten palvelujen ja taloudellisten tukitoimien menot 973 611 €/5156	euroa/asukas	175	184	189	189

Henkilöstön määrä

Tuloyksikkötasolla henkilötyövuosina htv1= palveluksessaolopäivien lukumäärä	Tp 2014	Tp 2015	Ta 2016	Tp 2016	Muutos edelliseen vuoteen
Vakituiset	10	8,4	9	7,35	-1,65
Sijaiset	1,2			1,1	1,1
Työllistetyt				0,41	0,41
Muut määräaikaiset	1	1,6	1	1,9	0,9
Oppisopimus					
Yhteensä	12,2	10	10	10,76	0,76

TALOUSARVION TOTEUTUMISVERTAILU

Sosiaalipalvelut 1000 euroa	TP 2015	TA 1.1.2016	TA muutos	TA 2016	TP 2016	Poikkeama	Poikk.%
Sosiaalipalvelut							
Toimintatuotot	84	74		74	89	15	20,27
Toimintakulut	-1 832	-1 654		-1 654	-1 892	-238	-14,39
Toimintakate	-1 748	-1 580		-1 580	-1 803	-223	-14,11
Vammaispalvelut							
Toimintatuotot	17	21		21	34	13	61,9
Toimintakulut	-979	-1 002		-1 002	-1 008	-6	-0,6
Toimintakate	-961	-982		-982	-974	8	0,81
Toimeentulotuki							
Toimintatuotot	214	235		235	209	-26	-11,06
Toimintakulut	-696	-695		-695	-663	32	4,6
Toimintakate	-482	-460		-460	-454	6	1,3
Toimintakeskus-Asuntola							
Toimintatuotot	73	40		40	35	-5	-12,50
Toimintakulut	-268	-265		-265	-264	1	0,38
Toimintakate	-195	-225		-225	-229	-4	-1,78
Omaishoito ja perhehoito							
Toimintatuotot	131	130		130	163	33	25,38
Toimintakulut	-492	-577		-577	-586	-9	-1,56
Toimintakate	-361	-447		-447	-424	23	5,15
Muut sosiaalipalvelut							
Toimintatuotot	39	14		14	49	35	250
Toimintakulut	-1 453	-1 267		-1 267	-1 473	-206	-16,26
Toimintakate	-1 414	-1 253		-1 253	-1 424	-171	-13,65
Sosiaalipalvelut yhteensä							
Toimintatuotot	560	513		513	578	65	12,67
Toimintakulut	-5 722	-5 460		-5 460	-5 886	-426	-7,8
Toimintakate	-5 162	-4 948		-4 948	-5 308	-360	-7,28

2.2.4.2 Vanhuspalvelut

TALOUSARVION TOTEUTUMINEN

Toiminnallisten ja taloudellisten tavoitteiden toteutuminen

Strateginen tavoite

Tavoite	Tavoitteen kuvaus	Mittarit	Toteuma ja poikkeaman perustelut
Laitosvaltainen palvelurakenne korvataan avo- ja asumispalveluilla	Ikäihmisten kotona tai kodinomaisissa olosuhteissa asuminen varmistetaan hyvin suunnitellulla ja joustavalla palvelurakenteella hyväksytyt vanhuspalvelustrategian, laatusuosituksen ja vanhuspalvelulain mukaisesti	91–92 % yli 75-vuotiaista asuu omassa kodissaan	Ei toteudu. Omassa kodissaan asuu 619 yli 75-vuotiasta henkilöä, mikä on 88,4 % vastaavasta väestöstä (700). Palvelurakenne on laitosvoittainen.
		Säännöllisen kotihoidon piirissä 13–14 % yli 75-vuotiaista	Toteutuu. 30.11. säännöllisen kotihoidon piirissä oli 96 yli 75-vuotiasta henkilöä, joka on 13,7 % vastaavasta väestöstä (700).
		Omaishoidon tuen 75 vuotta täyttäneet asiakkaat vuoden aikana, 6-7 % vastaavasta väestöstä	Ei toteudu. Omaishoidon tuella hoidettiin 30 yli 75-vuotiasta henkilöä vuoden aikana, mikä on 4,2 % vastaavasta väestöstä (700).
		Tehostetun palveluasumisen paikkoja lisätään vastaamaan laatusuosituksen tavoitetta.	Tehostetussa palveluasumisessa 6–7 % 75 vuotta täytäneistä
	Laitoshoitoa järjestetään vastaamaan laatusuosituksen tavoitteita.	Laitoshoidossa hoidetaan enintään 2–3 % kunnan yli 75-vuotiaista	Toteutuu. Pitkäaikaisessa laitoshoidossa oli (31.12.) 6 yli 75-vuotiasta henkilöä, joka on 0,8% vastaavasta väestöstä. Yhteensä laitoshoidossa oli 12 yli 75-vuotiasta (31.12.), joka on 1,7 % vastaavasta väestöstä.

Kunnan strategiaa tukeva toiminnallinen tavoite vuodelle 2016:

Tavoite	Tavoitteen kuvaus	Mittarit	Toteuma ja poikkeaman perustelut
Tehostetun palveluasumisen henkilöstömitoitus on laatusuosituksen mukainen.	Henkilöstömitoituksen tulee vastata laatusuosituksia	Hoitajamitoitus vähintään 0,5	Toteutuu. Tehostetun palveluasumisen hoitoon osallistuvien hoitajien määrä on 49 hoitajaa. Palveluasumispaikkoja on yhteensä 84. Hoitajamitoitus on 0,58 hoitajaa/hoidettava.
Vanhuspalvelustrategia päivittäminen	Päivitetään strategia vastaamaan vanhuspalvelulain mukaista ”Suunnitelmaa ikääntyneen väestön tukemiseksi”, sekä seudullista strategiaa	Strategia on päivitetty ja valtuustossa hyväksytty 7/2016 mennessä	Toteutuu. Suunnitelma ikääntyneen väestön tukemiseksi on hyväksytty kunnan valtuustossa 13.6.2016
Vanhuspalvelujen laadun ja riittävyyden arviointi vuosittain	PETULTK arvioi palvelujen laatua ja riittävyyttä asiakaspalautteiden perusteella	Asiakaskyselyn toteuttaminen	Ei toteudu. Asiakaskyselyä ei ole toteutettu.
Uuden palvelukulttuurin sisäistämisen asiakaslähtöisessä hoiva- ja hoitotyössä	Henkilöstön muutokoulutusta jatketaan terveyden ja toimintakyvyn tukemiseen ja asiakaspalveluun liittyvällä koulutuksella	Koulutussuunnitelma laadittu 1/2016 mennessä, tot 100 % Koulutus toteutunut 12/2016 mennessä, tot 100 %	Toteutuu. Koulutussuunnitelma on laadittu. Toteutuu. Henkilöstön koulutukset ovat alkaneet.

Riskien arviointi

Riskit

Keskeisimmät riskit toiminnallisen tavoitteen toteutumiseksi

alle 75-vuotiaiden asiakkaiden määrä lisääntyy samalla kun yli 75-vuotiaiden palvelutarve lisääntyy asiakkaista alle 75-vuotiaiden osuus lisääntyy.
 pidentynyt elinikä lisää palvelujen tarvetta yli 80-vuotiailla
 kotona asuvat henkilöt yhä huonompikuntoisia ja monisairaita
 muistisairauksien lisääntyminen
 koulutetun henkilöstön riittävyys tulevaisuudessa
 lakisääteiset määräajat eivät toteudu

Riskien hallinta, miten riskeihin varaudutaan ja miten ne hallitaan

ennalta ehkäisevän työ (päiväkeskukset, hyvinvointia tukevat kotikäynnit, muistipl toiminta, neuvontapalvelut, fysioterapeutti, voimavarahoitaja)

riittävä henkilöstön resursointi, myös sijaisuuksiin

resursseja varattava myös alle 75-vuotiaiden hoitoon

optimointijärjestelmän käyttö kotihoidossa

asumispalvelujen lisääminen tukemaan kotihoitoa ja vähentämään laitoshoidoa

asiakaspalautteen kerääminen

vanhusneuvoston roolin vahvistaminen ja mukaan ottaminen suunnitteluun ja arviointiin

Arvio riskien vaikutuksista tavoitteiden toteutumiseen ja toiminnan kehittymiseen

Vanhuspalveluissa henkilöstömenot ovat 72 % kaikista kustannuksista. Palvelujen ostot (mm. pesulapalvelut, kuljetuspalvelut, ravitsemuspalvelut) ovat 19,2 % kustannuksista. Aineet, tarvikkeet ja tavarat ovat 3 % kustannuksista. Muut toimintakulut (vuokrat) ovat 5,8 % kustannuksista.

Tehostetun palveluasumisen piirissä oli (31.12.2016) 75 yli 75-vuotiaista asukasta, mikä on 10,7 % yli 75-vuotiaista.

Kotirannassa on ollut asukkaita vuonna 2016 yhteensä 28, joista yli 75-vuotiaita 27. Asukkaiden muisti- ym. pitkäaikaissairaudet etenevät ajan myötä ja heidän vointinsa vaihtelee päivien mittaan. Yleisesti ottaen asukkaat ovat raskashoitaisempia verrattuna vuoden takaiseen tilanteeseen. Toiminta on vakiintunut vuoden 2016 aikana, joka on ollut toinen kokonainen toimintavuosi. Vuoden aikana mm. vietettiin omaistenpäivää ja pidettiin erään asukkaan omien töiden taidenäyttely. Erään omaisen toimesta järjestettiin pikkunäyttelyjä läpi vuoden kuukausittain vaihtuvalla teemalla. Vierailijoita on myös käynyt esiintymässä ja vapaaehtoisryhmä ”kässäkerholaiset” on käynyt n. kerran kuukaudessa tekemässä käsillä kaikkea mukavaa yhdessä asukkaiden kanssa.

Kotirannassa yksi hoitaja aloitti 1.8. alkaen 50% työajan. Työllistämisvaroin palkattuna on ollut 1 hlö asukkaiden viriketoimintaan ja ulkoilussa avustamiseen. Työtoiminnan kautta on ollut 1 hlö (+avustaja) 4 pv viikossa mm. leipomassa asukkaiden kanssa, ulkoilemassa ja auttamassa talossa arjen pienissä askareissa. Palveluvastaava oli sijaistamassa vanhuspalvelupäällikköä 1.8.-31.12.2016 välisenä aikana. Sairaanhoidtaja sijaisti palveluvastaavaa. Sijaisia tarvittu sairauslomiin ja vuosilomiin.

Metsätähden ympärivuorokautisen tehostetun palveluasumisen paikkoja on ollut vuoden 2016 alusta lähtien käytössä yhteensä 20, joista 18 vakinaista asumispaikkaa ja 2 lyhytaikaista hoitopaikkaa (esim. omaishoitajan vapaan aikaiseen hoitoon) 30.9.2016 asti. Metsätähdessä on ollut asukkaita vuonna 2016 yhteensä 33, joista yli 75-vuotiaita 32. Omaishoitajien vapaiden aikaisilla jaksoilla oli 11 henkilöä, yht. 317 päivää. Omaishoitajien vapaiden aikainen jaksohoito siirtyi pois Metsätähdestä Tammirantaan. Lyhytaikaiset hoitopaikat muutettiin vakituiseksi asumispaikoiksi 1.10.2016 alkaen. Elokuussa lääkäri aloitti vakituiset lääkärikäynnit palvelutalossa joka toinen tiistai.

Vakituisesta henkilökunnasta äitiys- ja hoitovapailta on 2 henkilöä, 50% työajalla on ollut 2 henkilöä ja yksi henkilö on tehnyt lyhennettyä työaikaa osan aikaa vuodesta. Työllistämisvaroin palkattu henkilö ollut apuna.

Tammelan palveluasumisyksikkö aloitti toimintansa tammikuussa 2016. Tammelassa on 11 asukaspaikkaa. Toiminnan kehittämisessä on käytetty Laatuhoiva Riitta Räsänen valmennusta. Alkuvuosi käytettiin yksikön varusteluun ja toiminnan suunnitteluun. Tammelassa / Tammirannassa aloitti uusi palveluvastaava 27.6. 2016 alkaen. Tammelassa on ollut asukkaita vuonna 2016 yhteensä 14, joista yli 75-vuotiaita 11.

Päivärannassa on ollut asukkaita vuonna 2016 yhteensä 86, joista yli 75-vuotiaita 79. Kriisipaikkojen käyttö nostaa asukaslukua. Päivärannan palvelukeskuksessa oli olemassa olevien asumispaikkojen lisäksi käytössä kaksi kriisipaikkaa, joista hoitopäiviä kertyi 278, 42 henkilöä. Vakituksia asukaspaikkoja on 33.

Henkilöstöresurssit ovat olleet etenkin kesäaikaan niukat johtuen vuosi- ja sairauslomista sekä sijaisten saamisen vaikeudesta. Lisäksi 1.6. alkaen kaksi lähihoitaja aloitti 50% työajalla. Yksi lähihoitaja eläköityi 1.7.2016 ja siihen haetaan täyttölupaa kunnanhallitukselta siten, että rekrytointi olisi saatu valmiiksi tammikuussa 2017. Työterveyshuolto teki elokuussa työn sujumiseen suunnatun työpaikkaselvityksen.

Tammirannassa oli asiakkaita vuonna 2016 yhteensä 97, joista yli 75-vuotiaita 79. Pitkäaikaisessa laitoshoidossa Tammirannassa oli (31.12.2016) 6 henkilöä, mikä on 0,8 % vastaavan ikäisestä väestöstä, toiminnallisena tavoitteena on enintään 2-3 % kunnan yli 75-vuotiasta on laitoshoidossa. Kuntouttavan toiminnan merkitys asiakkaiden tukemisessa on keskeisellä sijalla kaikissa kunnan vanhustenhoidon yksiköissä. Sen käytäntöön viemiseksi yhä paremmin etsitään keinoja ja toteutustapoja aktiivisesti.

Kaikkiin palvelutaloihin on hankittu tarvittavia apuvälineitä mahdollistamaan asukkaiden asumisen mahdollisimman pitkään. Henkilökunnalle on järjestetty koulutusta mm. ensiavusta ja RAVA- toimintakykymittarin käytöstä. Koko henkilöstölle on järjestetty tyhy-iltapäivä.

Säännöllisen kotihoidon käyntejä on ollut vuoden aikana 76.081, asiakkaita 213, joista yli 75 -vuotiaita 161. Tilapäisen kotihoidon käyntejä on ollut 645, asiakkaita on ollut 95, joista yli 75 -vuotiaita on ollut 59.

Kotihoidossa on ollut käytössä toiminnanohjausjärjestelmä ”Lifecare Kotihoidon Optimointi ja Mobiili” Efficalla laajenuksena. Toiminnanohjausjärjestelmän avulla on saatu säästöjä henkilöstökuluissa sijaistarpeen vähentäessä, koska optimoinnin avulla on voitu paikata useita lyhyitä poissaoloja ilman ulkopuolista sijaista. Optimointia kehitetään edelleen, mm. tarkastelemalla aikakriittisiä käyntejä. Optimoinnin avulla on karsittu palveluja niiltä henkilöiltä, joka tarvitsevat vähän apua, mutta selviytyvät arjesta muuten omatoimisesti (INR ja lääkejako).

Kaikille kalenterivuonna 80 vuotta täyttäneille henkilöille tarjottiin mahdollisuutta hyvinvointia kotikäyntiin ja terveydenhoitajan tarkastukseen. 80 vuotta täyttäviä oli 50 henkilöä, joista 17 oli jo palvelujen piirissä. 27 henkilölle tehtiin hyvinvointia tukeva kotikäynti. Päivärannan päiväkeskus toimi viitenä päivänä viikossa, keskimäärin kahdeksan asiakasta päivässä. Hoitoketjun toimivuutta seurattiin Rava -indeksin avulla. SAS ryhmä (selvitä-arvioi-sijoita) kokoontui kerran viikossa. Ryhmän tehtävänä on ohjata asiakas tarkoituksenmukaisen hoidon piiriin tarvittaessa ja samalla nopeuttaa sairaaloista kotiutumista.

Sairaalan lakkautuessa hoidon painopiste on siirtynyt kotihoitoon ja sairaalasta kotiutumiseen osallistuu kotiutustiimi, fysioterapeutti ja voimavarahoitaja. Kotihoidon kotiutustiimitoiminnalla pyritään tehostamaan sairaalasta kotiutumista sekä vähentämään asiakkaiden ohjautumista kalliimpiin hoitopaikkoihin. Kotiutustiimitoiminta on kuntouttavaa toimintaa, jolla varmistetaan kotona asuminen mahdollisimman pitkään. Fysioterapeutti ja voimavarahoitaja ovat olleet tärkeässä roolissa kotiutusten tukena. Kotiutustoimintaa on kehitetty siten, että palveluvastaavan rooli on ollut entistä suurempi osana kotiutustiimiä, tällöin uusien asiakkaiden tuloa ja entisten asiakkaiden tilannetta / avuntarvetta pystytään paremmin ennakoimaan.

Kotihoidon fysioterapeutti irtisanoutui koeajalla, mutta 4.7.2016 aloitti uusi työntekijä. Kotihoidossa on ollut 1 toimi on ilman täyttölupaa koko vuoden. Kotihoidon sairaanhoitaja on kouluttautunut muistikoordinaattoriksi ja hän toimii muistikoordinaattorina 2pv/viikossa. Kotihoidon palveluvastaava on virkavapaalla koko vuoden 2016 ja tehtävää on hoitanut sijainen. Lisäksi henkilökunta on pitänyt palkattomia vapaita säästösyistä johtuen.

Turvatiimi vastaa yöhoidon järjestämisen kotihoidossa ja palvelutaloissa ja Med Group aloitti yöaikaisen sairaanhoidon järjestämisestä. Näillä järjestelyillä turvataan kotihoidon palvelut 24/7.

Yöaikaisen sairaanhoidon käyntejä on ollut 110.

Yöaikaisen lähihoitajan käyntejä on ollut seuraavasti:

Turvapuhelinhälytyskäyntejä 191, asiakkaita 92

Tarkastuskäyntejä 1597 ja asiakkaita 118

Auttamiskäyntejä 704 ja asiakkaita 84
Yhteensä 2502 käyntiä ja 294 asiakasta

Tavoite	Tavoitteen kuvaus	Mittarit	Toteuma ja poikkeaman perustelut
Henkilöstön työhyvinvoinnin ja ammattitaidon ylläpitäminen vähintään nykyisellä tasolla	Varmistetaan henkilöstön riittävä osaaminen koulutuksella Varmistetaan henkilöstön jaksaminen erilaiset työturvallisuusriskit minimoiden ja työolosuhteita parantamalla	Koulutuspäivät > 3 pv/hlö/v Sairauspoissaolojen ka < 20 kalenteripv/hlö/v	1 /hlö -> EA ja rava koulutukset toteutettiin koko henkilöstölle puolipäiväkoulutuksina, näiden lisäksi lisäkoulutuksia hajanaisesti. Ei toteutunut.

Riskien arviointi

Keskeisimmät riskit kyseisen tavoitteen toteutumiseksi

työpaine ja kuormitus lisääntyvät asiakasmäärien kasvaessa ja asiakkaiden toimintakyvyn laskiessa
lainsäädännön tuomat paineet kotihoidolle
keskeiset tehtävät ja palvelut yksittäisten työntekijöiden vastuulla

Miten riskit hallitaan / miten niihin reagoidaan

säännölliset tiimipalaverit kerran viikossa
kehityskeskustelut vuosittain
koulutussuunnitelman tekeminen kattavasti koko vanhustenhuoltoon
varhaisen välittämisen keskustelujen käyminen
varahenkilöjärjestelmän kehittäminen

Arvio riskien vaikutuksista tavoitteiden toteutumiseen ja toiminnan kehittämiseen

Vanhuspalveluissa pääpaino vuonna 2016 oli palvelurakennemuutoksen juurruttaminen.

Voimavaroitaja ja fysioterapeutti vahvistavat kotihoidon kotiutustiimin toimintaa. Kotiutustiimin toiminnan tavoitteena oli saada kotiutusprosessit toimiviksi ja asiakkaat nopeammin kotiin.

Palveluasumisyksiköissä on ollut käytössä varahenkilöjärjestelmä helpottamassa äkillisten poissaolojen aiheuttamaa henkilövajetta.

Tehtävä: Hoito- ja huolenpito palveluiden tuottaminen läpi koko palveluketjun

Toiminnan lyhyt kuvaus/palveluajatus

Kotihoito edistää kunnan asukkaiden hyvinvointia ammattitaitoisilla ja kokonaisvaltaisilla hoito- ja huolenpito palveluilla yhteistyössä omaisten ja muiden tahojen kanssa ja tukee asukkaiden omatoimisuutta.

Palveluasumisen toiminta-ajatuksena on antaa hoitoa ja huolenpitoa kodinomaisissa olosuhteissa vanhuksille, jotka eivät enää selviydy tukitoimienkaan avulla omassa kodossaan.

Sosiaalihuoltolain mukaista laitoshoidon tarjoava yksikkö pyrkii tukemaan vanhusten kotona selviytymistä ja ennalta ehkäisemään pitkäaikaiseen laitoshoidon siirtymistä järjestämällä yksilölliseen kuntoutussuunnitelmaan pohjautuvaa kuntouttavaa lyhytaikaishoitoa sekä palvelu- ja hoitosuunnitelmaan perustuvaa vuorohoittoa niille, joiden toimintakyky tai kotona selviytyminen muutoin on heikentynyt. Arviointijaksoilla kartoitetaan kokonaisvaltaisesti vanhuksen palvelujen tarve pyrkien mahdollistamaan kotona asuminen mahdollisimman pitkään avohoidon turvin.

Toiminnan painopistealueet vuonna 2016 ja suunnitelmakaudella

Vanhusten palvelurakenteen muuttaminen avohoidon suuntaan vahvistamalla kotihoitoa ja tehostamalla kotiutusta sairaaloista kotiin. Palveluasumista ja perhehoitoa kehitetään niin, että vältetään raskaammilta hoitomuodoilta

Hoidon oikea kohdentaminen ja palveluprosessien sujuvuuden mahdollistaminen ja varmistaminen kotiutus- tiimitoiminnan avulla, sekä SAS-ryhmän tehokkaalla työskentelyllä

Hyvinvointia tukevien kotikäyntien ja terveystarkastusten kohdentaminen riskiryhmille ja tarvittaessa kalenterivuonna 80 vuotta täyttävälle henkilölle

Vanhuspalvelulain velvoitteiden toteuttaminen

Yhteistyön lisääminen eri hallintokuntien ja lähikuntien välillä huomioiden kunta- ja palvelurakennemuutosten ja sote-uudistuksen tuomat vaatimukset ja seudulliset mahdollisuudet

TALOUDELLISET TAVOITTEET

Tavoitteen määrittely	Mittari	Tp 2014	Tp 2015	Ta 2016	Tp 2016
Kotihoidon käyntien yksikkökustannukset tp 2015 (sis. -14 Metsätähden ja kotihoidon)					-
2.060.755 €/5234	€/ asukas (brutto)	346	326		
2.060.755 €/76.081	€/ käynti (brutto)	27	26	-	27
1.489.866 €/76.081	€/ käynti (netto)	20	22	-	20
2.060.755 €/ 30 314 tuntia	€/ tunti (brutto)	-	-	37	68
1.489.866 €/30 314 tuntia	€/ tunti (netto)	-	-	32	49
Päiväranta					
1.521.715 €/5156	€/ asukas (brutto)	307	309	-	295
1.521.715 €/12.182	€/ hoitopv (brutto)	141	133	-	125
1.078.507 €/12.182	€/ hoitopv (netto)	104	99	110	87
Metsätähti					
789.980 €/5156	€/ asukas (brutto)	-	132	-	153
789.980 €/6864	€/ hoitopv (brutto)	-	136	-	115
608.301 €/6864	€/ hoitopv (netto)	-	110	86	89
Kotiranta					
926.715 €/5156	€/asukas (brutto)	71	186	-	180
926.715 €/7270	€/hoitopv (brutto)	128	129	-	128
660.702 €/7270	€/hoitopv (netto)	92	94	91	91
Tammela					
392.416 €/3900	€/hoitopv, netto	-	-	130	101
Tammiranta					
631.765 € /5398	€/hoitopv, netto	-	-	136	117

Kotihoidon tuntimäärä on taulukossa välitön asiakkaalla tehty työaika. Kokonaisuutena henkilöstö (kaikki kohon työntekijät) ovat olleet töissä 51 071 tuntia. Tiedot perustuvat optimointi ohjelman antamaan tilastotietoon.

Henkilöstön määrä

Tulosityksikkötasolla henkilötyövuosina htv1= palveluksessaolopäivien lukumäärä	Tp 2014	Tp 2015	Ta 2016	Tp 2016	Muutos edelliseen vuoteen
Vakituiset	56,15	69,05	98	81	-11,95
Sijaiset	19,4	24,69	22	34,59	+9,9
Työllistetyt	2,79	3,7	4	2,71	-1,29
Muut määräaikaiset				0	
Oppisopimus				0	
Yhteensä	78,34	97,44	120	118,30	-3,34

TALOUSARVION TOTEUTUMISVERTAILU

Vanhuspalvelut 1000 euroa	TP 2015	TA 1.1.2016	TA muutos	TA 2016	TP 2016	Poikkeama	Poikk.%
Kotihoito							
Toimintatuotot	826	878	-250	628	571	-57	-9,08
Toimintakulut	-2 030	-2 496		-2 496	-2 061	435	14,43
Toimintakate	-1 203	-1 618	-250	-1 868	-1 490	378	8,92
Päiväkeskukset							
Toimintatuotot	30	36		36	33	-3	-8,33
Toimintakulut	-173	-174		-174	-141	33	18,97
Toimintakate	-143	-138		-138	-108	30	
Palveluasuminen							
Toimintatuotot	817	1 001		1 001	1 021	20	2,00
Toimintakulut	-3 298	-4 168		-4 168	-3 761	407	9,76
Toimintakate	-2 481	-3 167		-3 167	-2 740	427	13,48
Laitoshoido							
Toimintatuotot		231		231	164	-67	-29,00
Toimintakulut		-1 027		-1 027	-796	231	22,49
Toimintakate		-796		-796	-632	164	20,60
Vanhuspalvelujen rakennemuutos (2015 alkaen)							
Tulot	400*	400	-250	150	150*	-250	
Menot							
Netto	400*	400	-250	150	150*	-250	
Vanhuspalvelut yhteensä							
Toimintatuotot	1 669	2 147	-250	1 897	1 789	-108	-5,69
Toimintakulut	-5 496	-7 865		-7 865	-6 759	1 106	14,06
Toimintakate	-3 827	-5 718	-250	-5 968	-4 970	998	16,72

*tuloutettu kotihoidon tuloihin.

2.2.4.3 Terveyspalvelut

TOIMINNALLISET TAVOITTEET

Strateginen tavoite

Tavoite	Tavoitteen kuvaus	Mittarit	Toteuma ja poikkeaman perustelut
Hyvinvointia ja terveyttä edistävien, laadukkaiden ja kustannustehokkaiden perusterveydenhuollon ja erikoissairaanhoidon palveluiden järjestäminen	Palvelujen tuottamista ohjaa vähintään vuosittain käytävissä sopimusohjaus-neuvotteluissa tarkistettu kuntalaisten palvelujen tarve. Palvelutuotannossa keskeistä on avoimuus tilaajan ja tuottajan välillä.	Perusterveydenhuollon avohoidon lääkärikäynnit/ 1000 asukasta ≤ 2300	Toteutunut, 1311 (2015, sotkanet)
		Perusterveydenhuollon muut avohoitokäynnit/ 1000 asukasta ≥ 1400	Toteutunut, 1417 (2015, sotkanet)
		Perusterveydenhuollon avohoidon lääkärin potilaat yhteensä % väestöstä ≤ 75	Toteutunut, 58,3% (2015, sotkanet)
		Sairastavuusindeksi, ikävakioitu ≤ 118	Toteutunut, 112,6 (kela 2015)
		Terveyskeskussairaaloiden käyttöaste ≤ 3/v	Ei toteutunut, käyttö 9,5 (10,1)

Riskit

Keskeisimmät riskit toiminnallisen tavoitteen toteutumiselle

päivystyskäyntien lisääntyminen keskussairaalassa
 terveyskeskussairaaloiden käyttöasteen lisääntyminen
 lääkäriresurssien heikkeneminen Hankasalmen terveysasemalla
 kiireettömän hoidon jonojen pidentyminen avosairaanhoidossa
 ongelmat vanhusten muistisairauksien hoidon ja kuntoutuksen järjestämisessä

Riskien hallinta, miten riskeihin varaudutaan ja miten ne hallitaan

kunnan kotihoidon 24/7 toimivien palvelujen varmistaminen
 yhteistyön ylläpitäminen ja kehittäminen erikoissairaanhoidon, JYTen ja kunnan välillä
 kotiutuksen toimintamallin jatkuva kehittäminen
 kunnan muistikoordinaattoritoiminnan käynnistäminen
 kuntouttavan lyhytaikaishoidon saatavuuden varmistaminen

Tehtävä:

Kuntalaisten terveystarpeisiin ja palvelukysyntään perustuvien ennaltaehkäisevien, hoitavien ja kuntouttavien sekä kustannustehokkaiden palvelujen tilaaminen Jyväskylän yhteistoiminta-alueen terveyskeskukselta sekä terveellisen ja turvallisen elinympäristön turvaaminen kuntalaisille Jyväskylän kaupungin hallinnoiman ympäristöterveydenhuollon yhteistoiminta-alueen palveluilla.

Toiminnan lyhyt kuvaus/palveluajatus

JYTE:n sopimuskunnat, Jyväskylä, Hankasalmi, Uurainen ja Muurame, määrittelevät käytettävissä olevien resurssiensa puitteissa Jyväskylän yhteistoiminta-alueen terveyskeskuksen järjestämien terveydenhuollon palvelujen sisällön ja laajuuden. Jyväskylän kaupungin ympäristöterveydenhuollon palveluyksikkö hoitaa ympäristöterveydenhuollon tehtävät Hankasalmen, Joutsan, Jyväskylän, Luhangan, Multian, Muuramen, Petäjaveden, Toivakan ja Uuraisten alueilla.

Toiminnan painopistealueet vuonna 2016 ja suunnitelmakaudella

Sote-uudistukseen valmistautuminen

Uusien alueellisten toimintamallien kehittämiseen sitoutuminen

Osallistuminen Keski-Suomen SOTE 2020-hankkeen työryhmien toimintaan

Uusi Sairaala –hankkeen etenemiseen valmistautuminen yhteistyössä sairaanhoitopiirin kanssa

Hankasalmi-ohjelman tavoitteiden huomioiminen terveydenhuollon sopimusohjausneuvotteluissa

TALOUDELLISET TAVOITTEET

Tavoitteen määrittely	Mittari	Tp 2014	Tp 2015	Ta 2016	Tp 2016
Perusterveydenhuollon (mukaan lukien hammashuolto) nettokustannukset 3.000.038 €/netto/5156	euroa/asukas	516	504	594	582
TK-sairaalakäyttö	euroa /asukas		39*		156
Erikoissairaanhoidon nettokustannukset 6.914.650 €/netto/5156	euroa/asukas	1304	1365	1334	1341

*tk-sairaalakäyttö 2015-2016 ei vertailukelpoinen, koska oli myös oma tuotantoa ja tilastollisesti poikkeava vuosi. "oman sairaalan" hoitopäivänhinta tp 2015 oli 143 €.

Jyväskylän yhteistoiminta-alueen terveystalvelut

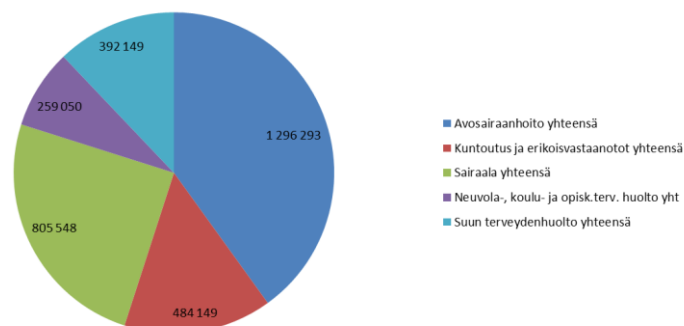
Jyten tuottamat terveydenhuollon palvelut ovat ryhmitelty viiteen kokonaisuuteen:

1. Avosairaanhoito (mm. lääkäri- ja sairaanhoitajavastaanotot, lk/sh konsultaatiot ja röntgen)
2. Kuntoutus ja erikoisvastaanotot
3. Terveyskeskussairaalat (Palokka, Kyllö ja Muurame)
4. Neuvola-, koulu- ja opiskelija terveydenhuolto
5. Suun terveydenhuolto.

Avosairaanhoito oli 40 (52) % koko Jyten tuottamasta palvelukokonaisuudesta. Sen vuosikustannus oli 1 296 293 (1 396 808) euroa. Kuntoutus ja erikoisvastaanotot ovat 15 (17,08) %:a kokonaisuudesta. Keskimääräinen Jyten terveyskeskussairaalan käyttöaste koko vuoden aikana 2015 oli 885 hoitopäivää eli noin 2,5 sairaansijaa, vuonna 2016 sairaansijoissa tapahtui dramaattinen nousu ollen keskimäärin 9,5 sairaansijaa / vrk. Tk-sairaalan kustannus oli 805 548 € edellisen vuoden 206 353 euron sijaan.

Palveluketjujen sujuvuutta pyrittiin varmistamaan monin eri toimenpitein kunnan sisäisesti ja yhteistyössä JYTE:n kanssa, ja ostopalveluita saatiinkin vähennettyä tehokkaasti.

Neuvola- koulu- ja opisk.terveydenhuollon ja suun terveydenhuollon kustannukset kasvoivat hieman edellisen vuoteen verrattuna.

JYTE-kuntien sopimusohjausneuvottelut käytiin 20.9.2016. Vuosittaisissa neuvotteluissa käsitellään muun muassa palveluverkkoa ja palveluiden volyymia kunnittain. Lisäksi käsitellään tarvittaessa yleiskustannusten kohdentamisperusteissa mahdollisesti tapahtuvia muutoksia sekä muita talousarvioon ja palveluihin liittyviä asioita, joita kunnat haluavat nostaa esille. Jyten perussopimusta muutettiin siltä osin, kun Muuramen poisjäännin vuoksi oli tarpeellista.

Erikoissairaanhoido

Keski-Suomen sairaanhoitopiirin Uusi sairaala -hanke käynnistyi syksyllä 2012 ja tämän hetkisen aikataulun mukaan uuden sairaalan on tarkoitus valmistua vuonna 2020. Hanke kehittää erikoissairaanhoidon toimintamahdollisuuksia, mutta ainakin lähivuosien aikana kasvattaa merkittävästi kuntien erikoissairaanhoidon kustannuksia.

Erikoissairaanhoidon talousarvio oli 7 179 600 euroa, toteuma on 6 914 650 € (7 145 000 €: 2015) vuonna 2016. Alitusta talousarvioon tuli siis noin 264 950 euroa. Kokonaisuudessaan erikoissairaanhoidon menot pienenevät vuoden 2015 tilinpäätöksen verrattuna 230 713 € eli 3,2%.

Kalliiden hoitojen tasausraja vuonna 2016 oli 60 000 euroa. Jos potilaan hoidon laskutus oli ylittänyt edellä mainitun kunnan omavastuun, ylimenevän hoidon kustannukset on tasattu kuntien kesken. Hankasalmen kunta maksoi lisää kalliiden hoitojen tasausmaksua 79 540 euroa. Erikoissairaanhoidon toteumaan pienissä kunnissa vaikuttaa myös vuosittainen satunnaisvaihtelu ja sen vaikea ennustettavuus.

TALOUSARVION TOTEUTUMISVERTAILU

Terveyspalvelut 1000 euroa	TP 2015	TA 1.1.2016	TA muutos	TA 2016	TP 2016	Poikkeama	Poikk. %
Perusterveydenhuolto (JYTE)							
Toimintatuotot	0	0		0	0		
Toimintakulut	-2 812	-3 153		-3 153	-3 571	-418	-13,2
Toimintakate	-2 812	-3 153		-3 153	-3 571	-418	-13,2
Erikoissairaanhoido (ksshp)							
Toimintakulut	-7 145	-7 180		-7 180	-6 915	265	3,6
Toimintakate	-7 145	-7 180		-7 180	-6 915	265	3,6
Ympäristöterveydenhuolto (JYTE)							
Toimintakulut	-212	-228		-228	-205	23	10
Toimintakate	-212	-228		-228	-205	23	10
Sairaala 31.12.2015 saakka							
Toimintatuotot	358						
Toimintakulut	-2 003						
Toimintakate	-1 645						
Hoitotarvikevarasto 31.12.2015 saakka							
Toimintatuotot	0						
Toimintakulut	-36						
Toimintakate	-36						
Terveyspalvelut yhteensä							
Toimintatuotot	358						
Toimintakulut	-12 208	-10 560		-10 560	-10 691		
Toimintakate	-11 850	-10 560		-10 560	-10 691	-131	-1,24%

Jyten toiminnan kuluja tarkastellessa on otettava huomioon, että hoitotarvikevaraston (36 123 € vuonna 2015) kulut sisältyvät Jyten perusterveydenhuollon kuluihin vuonna 2016 ollen 72 685€. Samoin perusterveydenhuoltoon on kirjattu myös entisen sairaalan eläkevastuut entisen lisäksi (muutos 54 716 €).

2.2.5 SIVISTYSLAUTAKUNTA

Toiminnallisten ja taloudellisten tavoitteiden toteutuminen

SIVISTYSLAUTAKUNTA	TP 2015	TA 1.1.2016	TA muutos	TA 2016	TP 2016	Poikkeama	Poikk.%
1000 euroa							
Myyntituotot	414	451		451	425	-26	-5,8
Maksutuotot	327	328		328	334	6	1,8
Tuet ja avustukset	335	182		182	238	56	30,8
Muut toimintatuotot	34	20		20	31	11	55,0
Toimintatuotot	1110	981		981	1 028	47	4,8
Henkilöstökulut	-6012	-5 826	-45	-5 871	-5 680	191	3,3
Palvelujen ostot	-2282	-2 272	-65	-2 337	-2 350	-13	-0,6
Aineet, tarvikkeet ja tavarat	-356	-365		-365	-346	19	5,2
Avustukset	-378	-410		-410	-322	88	21,5
Muut toimintakulut	-1068	-1 025		-1 025	-1 048	-23	2,2
Toimintakulut	-10096	-9 899	-110	-10 009	-9 746	263	2,6
Toimintakate	-8987	-8 918	-110	-9 028	-8 718	310	3,4
Poistot	221	-210		-210	219	-9	-4,3

2.2.5.1 Sivistystoimen hallinto

Hallinto	TP 2015	TA 1.1.2016	TA muutos	TA 2016	TP 2016	Poikkeama	Poikk.%
1000 euroa							
Toimintakulut	-171	-178		-178	-170	8	4,5
Toimintakate	-171	-178		-178	-170	8	4,5

2.2.5.2 Koulutuspalvelut

Toiminnallisten ja taloudellisten tavoitteiden toteutuminen

STRATEGINEN TAVOITE

Tavoite	Tavoitteen kuvaus	Mittarit	Toteuma ja poikkeaman perustelut
Laadukkaiden koulutuspalveluiden turvaaminen	Luodaan edellytykset laadukkaaseen oppimiseen, kestävään hyvinvointiin ja monipuolisiin oppimis-ympäristöihin	Toimiva kouluverkko Pätevä henkilöstö Jatko-opintoihin sijoittuminen (%/ päättötodistuksen saaneet)	Koulutuspalvelut ovat toimineet tavoitteen mukaisesti ja opetustoiminta on toteutunut suunnitellusti olemassa olevan kouluverkon puitteissa. Iltapäivätoiminnan ryhmät ovat toimineet Aseman, Kuuhankaveden ja Niemisjärven kouluilla. Ristimäen koululla toiminta on toteutunut kerhojen kautta. Henkilöstö on virkansa/toimensa kelpoisuusvaatimusten mukaisesti pätevää. Perusopetuksessa päättötodistuksen saivat kaikki oppilaat. Jatko-opintopaikan saivat

			<p>kaikki perusopetuksen päättäneet.</p> <p>Kaikki abiturientit (33) saivat lukion päättötodistuksen ja suorittivat ylioppilastutkinnon. Ylioppilaiden jatko-opintoihin (yliopisto tai amk) sijoittuminen kahden vuoden kuluttua tutkinnon suorittamisesta: vuoden 2014 ylioppilaista 68 % sai paikan (heistä 40% yliopistosta), joten tavoitteeseen (vähintään 75 %) ei nyt päästy kahdessa vuodessa, mutta kolmas vuosi yleensä kohentaa tilannetta. Aivan kaikista ylioppilaiksi valmistuneista ei ole saatu sijoittumistietoja.</p>
--	--	--	---

TOIMINNALLISET TAVOITTEET

Kunnan strategiaa tukeva toiminnallinen tavoite vuodelle 2016

Tavoite	Tavoitteen kuvaus	Mittari	Toteutuma ja poikkeaman perustelut
Turvallisuus	Fyysinen turvallisuus -tilat ja varusteet asianmukaiset	Fyysinen turvallisuus -riskien kartoitus ja toimenpiteidenseuranta	Edetty suunnitelman mukaisesti. Turvallisuus-suunnitelmat ovat perusteiltaan ajan tasalla ja niitä päivitetään tarpeen mukaan. Riskien kartoitus toteutettu työsuojelun kanssa mm. koulukeskuksessa ja Ristimäen koululla ja kartoituksessa esille tulleet asiat viety eteenpäin suunnitelman mukaisesti.
	Sosiaalinen turvallisuus -koulurauhapaketin käytänteiden käyttöönotto kaikissa kouluissa	Sosiaalinen turvallisuus -kurinpitotoimenpiteiden seuranta -työhyvinvointikysely	Lukiassa ei ollut tarvetta kurinpitotoimiin. Perusopetuksen osalta koulurauhapaketin käytänteitä on juurrutettu kouluihin. Henkilöstön vuosittainen työhyvinvointikysely toteutunut ja jatkotyöstetty.
Opiskelun suunnittelun, seurannan ja arvioinnin sekä kodin	-käyttäjryhmien perehdyttäminen - Oppimisen tuen lo-	- oppimisen tuen lomakkeiden määrä	Oppimisen kolmiportaisen tuen mallin lomakkeisto on Wil-

<p>ja koulun välisen yhteistyön kehittäminen Wilma - käyttö-järjestelmän avulla</p>	<p>makkeiden siirtäminen Wilmaan</p>		<p>massa, käyttö vain sähköisessä ympäristössä. Ristimäen koulu vielä siirtymävaiheessa.</p> <p>Lukiossa Wilman käyttö vakiintunutta ja monipuolista.</p>
<p>Talous- ja henkilöstöhallinnon toimintojen kehittäminen ja koordinointi</p>	<p>-Ohjelmistojen (SAP/HR/Kuntarekry) käyttöönotto ja hallinta -Sijaisten rekrytoinnin yhtenevät käytänteet</p>	<p>-Käyttäjäkysely/tulokset -Sijaiskulumen seuranta</p>	<p>HR-henkilöstöhallinnon ohjelma henkilöstön käytössä. Palkattomien vapaiden vuoksi sijaiskulumen vertailu aiempiin vuosiin haastavaa.</p> <p>Kuntarekryä käytetty myös sijaisrekryointiin.</p>
<p>Uuden tvtpedagogiikan edistäminen</p>	<p>-Opettajien tukeminen tvttaitotasojen 1-4 saavuttamisessa -Riittävä, ajanmukainen tvtvälineistö kaikilla kouluilla</p>	<p>-Taitotasojen 1-4 saavuttaneet % opettajista -tvvlineiden määrä/opettaja -tvvlineiden määrä/oppilas - sähköisten ympäristöjen käytön laajentaminen</p>	<p>Opettajien TVT-taitotaso vielä pääosin 1 tasolla.</p> <p>TVT välineiden määrä/opettaja ja oppilas vaihtelee kouluittain, esim. Niemisjärven ja Ristimäen koululla 1:2. Muissa kouluissa vähemmän.</p> <p>Lukiossa tvvlineistöt 1:1 sekä opiskelijoilla että opettajilla.</p> <p>Sähköisiä ympäristöjä käytössä useita erilaisia opettajien omien valintojen mukaan. Abitti-koeympäristö kaikilla käytössä sähköisiin yo-kokeisiin valmentavana.</p> <p>Perusopetuksen puolella mm. Google-verkkotyökalut ja Peda.net.</p>

Riskit

Keskeisimmät riskit toiminnallisen tavoitteen toteutumiselle

Turvallisuus:

riskit:

Oppilaiden haastava ja epäasiallinen käytös

Tilan ahtaus opetusryhmien koon kasvaessa

riskien toteutumisen ehkäiseminen:

Riittävät henkilöstöresurssit, kattava tukiverkosto ja yhtenäiset toimintamallit

Ilmanvaihdon riittävyyden varmistaminen

Wilma:

riskit:

vastuu ylläpidosta on vain muutaman henkilön varassa

huoltajat eivät osaa tai voi käyttää Wilmaa

oppimisen tuen lomakkeiden käyttöönotto ei onnistu kaikissa yksiköissä/opettajien koulutukseen ei riittävästi

resurssia – tuen seuranta ja tiedonsiirto hankaloituvat

kaikilla kouluilla ei ole vielä käytössä (Ristimäki)

riskien toteutumisen ehkäiseminen:

lisätään ylläpitohenkilöstöä kouluttamalla

huoltajia opastetaan mm. vanhempainilloissa ja tarvittaessa henkilökohtaisella ohjauksella

sähköisten lomakkeiden rinnalla myös paperilomakkeille yhtenevät käytänteet ja arkistointi kouluittain

Sap/HR/Kuntarekry

riskit:

ylläpitotoimintojen omaksuminen vie aikaa

käyttöhenkilöstön ajanhallinta

virheiden mahdollisuus on suuri

riskien toteutumisen ehkäiseminen:

koulutuksen lisääminen

Sap –ohjelman käyttäjien määrän lisääminen ja aikaresurssin varmistaminen

Uusi tvt-pedagogiikka

Riskit:

Puutteellinen tvt-osaaminen ja toimimaton tekniikka -> henkilöstön ajanhallinta ja väsyminen

Uusien opetussuunnitelmien mukaisen opetuksen tasoa ja menetelmiä ei saavuteta

Riskien toteutumisen ehkäiseminen:

ICT-pedagogisen tukihenkilön työn jatkuminen turvattava vaikka hankerahoitus päättyisikin

TVT-välineistössä päästävä vähintään OPH:n määrällisten suositusten tasolle.

Arvio riskien vaikutuksista tavoitteiden toteutumiseen ja toiminnan kehittymiseen

Arviointi:

Opetustoimen tilat ovat pääsääntöisesti hyvä- tai erittäin hyväkuntoisia. Käyttäjäpalautteiden perusteella koulukeskuksessa on tehty sisäilmatutkimuksia sekä eräin osin korjattu havaittuja kohteita. Lukioluokkien riittämätön ilmanvaihto on edelleen ratkaisematon ongelma, osaratkaisuksi aiottu musiikkiluokan iv-koneen asentaminen viivästyi aiotusta (kesä 2016) vuodelle 2017. Niemisjärven koulun ja Aseman koulun osalta tilat ovat hyvässä kunnossa. Niemisjärvellä lämpökeskusta on alettu rakentamaan joulukuussa 2016 ja se on otettu käyttöön 30.1.2017. Ristimäen koulu kiinteistön opetustilat alkavat odottaa perusparannusta. Vuosittaiset

kiinteistöjen tarkastukset koetaan ehdottomiksi ennaltaehkäisevän kunnossapidon kannalta, mm. pitämällä säännölliset vuosittaiset kuntokatselmuksat ja laatimalla niihin pohjautuvat vuotuiskorjaussuunnitelmat.

Esi- ja perusopetuksen toimintakulttuurin kehittämiseen saadun valtionavustuksen turvin Hankasalmen peruskouluille voitiin palkata lukuvuodeksi 2015-2016 ICT-tukihenkilö, joka toimi tiiviisti koulujen digitalisaation tukena. Tukihenkilötoiminta koettiin toimivaksi tavaksi kouluttaa henkilöstöä ja kehittää sähköistä oppimiskulttuuria. Oppilas- ja opiskelijahuollossa kehitettiin koulujen yhteisiä käytänteitä ja mm. tuen portaisiin liittyvät lomakkeet ja seurantajärjestelmä yhtenäistettiin sähköiseksi ja Wilman kautta tapahtuvaksi.

Kuuhankaveden koululla koettiin etenkin syksyllä 2016 oppilashuollollisten ongelmien lisääntyneen edellisestä vuodesta ja huolta herätti etenkin oppilaiden keskuudessa lisääntynyt tupakkatuotteiden käyttö ja säännöistä piittaamattomuus. Koulu pyrkii ratkomaan haasteita myös koulun ulkopuolisten tahojen kanssa tehtävän yhteistyön kautta, mutta tilanne tuntui vuoden lopulla edelleen haastavalta ja yhteisetkin keinot riittämättömitä.

Henkilöstöä kuormittivat vuoden aikana erityisesti lomautuspäätöstä seuranneet palkattomien vapaiden järjestelyt, tietyissä tiloissa sisäilmaan liittyvät ongelmat sekä monitoimitalon remontista aiheutuneet väistöiläratkaisut, joiden vuoksi osa opetustiloista varattiin liikunnan opetukseen. Opettajien poissa ollessa opetus ja valvonta tunneilla hoidettiin mm. muista tunneista vapautuvien opettajien sekä erityisopettajien voimin sekä käyttämällä koulun muita aikuisia oppituntien valvojina, jolloin virkavastuu siirtyi rehtorille. Poissaolojenkin aikaan noudatettiin opetussuunnitelman mukaista opetusta ja oppilaiden turvallisuudesta kouluympäristöstä huolehdittiin. Tämä tarkoitti kuitenkin huomattavaa lisääntynyttä työmäärää ja osaltaan varmasti vaikutti myös oppilashuollollisten haasteiden lisääntymiseen. Toisaalta kuormitusta helpotti käytettävissä oleva erityisopetuksen ja koulunkäyntiavustajien resurssi, johon saatiin myös valtion taholta tukea hankeavustuksen kautta.

Vuoden 2016 aikana Niemisjärven koululle saatiin hankeavustusta opetusryhmien pienentämiseen, erityisopetuksen laadun kehittämishankkeeseen avustajan palkkaamiseen ja koulutukseen sekä koulutuksellisen tasa-arvon toteuttamiseen erityisopetuksen kehittämisen kautta. Niemisjärven koululla opetushenkilöstön ja avustajien/ohjaajien määrä on ollut riittävä, kun OPH:lta saadulla opetusryhmien pienentämisrahalla saatiin jaettua 21 oppilaan 5.-6. luokkaa. Lisäksi 1. luokkaan saatiin yksi henkilökohtainen avustaja.

Aseman koulun henkilöstössä vuonna 2016 yksi koulunkäynninohjaaja jäi eläkkeelle ja syyslukukaudelle ei hänen tilalleen otettu uutta työntekijää. 11-vuotisen oppivelvollisuuden opetusryhmän osalta on panostettu koulunkäynninohjaajien määrään toiminnan laadun varmistamiseksi. Aseman koulu oli mukana perusopetusryhmäkoon pienentämishankkeessa kevätlukukaudella. Tällä rahalla palkattiin tuntiopettaja kuudennelle luokalle kevätlukukaudeksi.

Uuden tv-t-pedagogiikan osalta riskit koko opetuspalveluiden osalta ovat jo toteutuneet siltä osin, että opetushenkilöstön tv-t-osaaminen on puutteellista nykytason vaatimukseen ja mahdollisuuksiin verrattuna. Vaikka välineistö lisääntyy, ei sen käyttö nouse pedagogisesti vaadittavalle tasolle, jos opetushenkilöstö ei saa pedagogista käyttötukea ja opastusta uusissa asioissa. Kouluilla ei ole varaa yhtään enempää jäädä jälkeen uusien opetussuunnitelmien määrittelemästä opetuksen tasosta, menetelmistä ja kehittymisestä. Tilannetta voidaan vielä korjata palkkaamalla epävarmoista hankerahoituksista riippumaton ICT-pedagoginen tukihenkilö kiertämään kaikilla kunnan kouluilla (esiopetuksesta lukioon) opastamassa ja levittämässä hyviä käytänteitä. Opetushenkilöstön kokemukset lv 2015-2016 ajalta (perusopetuksen yhteinen hankerahoituksella toiminut ict-tukihenkilö) kirkkaasti tukevat nimenomaan jatkuvan, läsnäolevan ja täsmäkohdennetun tuen tehokkuutta yksittäisten kurssipäivien sijaan.

Lukiossa uutta tvt-pedagogiikkaa on voitu hyvin edistää opettajien kohtuullisen ict-perustason osaamisen ja nyt vielä ict-pedagogisen tukihenkilön tiiviillä tuella (hanke lv 2016-2017). Kuitenkin opettajien tuen tarve jatkuu ylempien tv-taitotasojen saavuttamisessa sekä erityisesti sähköisten kokeiden ja uusien digitaalisten opetusmateriaalien tuottamisessa ja käyttöönottossa. Tukihenkilömalli on koettu parhaimmaksi mahdolliseksi tavaksi antaa kulloiseenkin akuuttiin tarpeeseen kohdennettua täsmätukea. Opiskelijoiden osaamisessa on myös ongelma. Aloittavien opiskelijoiden ict-osaamistaso on heikko, koska he eivät saa siihen riittävästi harjaannusta perusopetuksen aikana. Tällöin lukion alussa tarvitaankin paljon tukiresursseja ja aikaa oppitunneista opiskelijoiden opastamiseen.

Ristimäen koulun nettiyhteydet saatiin kohennettua, joten Primus hallinto-ohjelma ja Wilman käyttöä on aloitettu. Ristimäen koulu voitti kiusaamisen ja syrjäytymisen ehkäisevään työhön suunnatun ME-säätiön valtakunnallisen palkinnon (2000 €) neljän muun suomalaisen koulun kanssa. Tämä palkintoraha suunnattiin oppilaiden välituntitoiminnan piristämiseen koulutuksen, välineiden hankinnan sekä innostamisen kautta. Rahan käyttö jatkuu lukuvuoden 2016-2017 aikana.

Säästösyistä pidetyt palkattomat vapaat näkyivät lukiossa opiskelijoiden runsaana itsenäisenä opiskeluna. Tämä heijastui negatiivisesti opintomenestykseen ja se on vuorostaan nostamassa vielä pidemmän ajan opettajien stressitasoa heidän varmistellessaan opiskelijoiden pärjäämistä ylioppilastutkinnossa.

Henkilöstön työhyvinvointi pääpiirtein entisen tasoinen, joskin uusia ja osin pitkäkestoisia työn kuormitustekijöitä oli useita (palkattomat vapaat, uusi ops, sähköistyvä yo-tutkinto).

Tehtävä: Esi-, perus- ja lukiokoulutuksen sekä aamu- ja iltapäivätoiminnan järjestäminen

Toiminnan lyhyt kuvaus/palveluajatus

Laadukkaiden koulutuspalveluiden järjestäminen

Toiminnan painopistealueet vuonna 2016 ja suunnitelmakaudella

Turvallisen oppimisympäristön varmistaminen

Koulutuksellisen tasa-arvon kehittäminen

Toimintojen kehittäminen hankerahoituksella (Kerhotoiminnan kehittäminen, erityisopetuksen kehittäminen jne.)

Liikunnallisuuden lisääminen koulupäivään

Opetussuunnitelmien viimeistelytyö ja käyttöönotto 1.8.2016 alkaen.

Sähköiseen yo-tutkintoon valmistautuminen lukiossa

Toiminnan painopistealueiden vaikutus tavoitteiden toteutumiseen

Turvallista oppimisympäristöä on varmistettu voimassa olevilla järjestyssäännöillä, sekä kehittämällä toimintamalleja ja päivittämällä käytänteitä yhteistyössä oppilaiden/opiskelijoiden ja huoltajien kanssa sekä muiden yhteistyötahojen kanssa.

Toimintojen kehittäminen hankerahoituksella (Kerhotoiminnan kehittäminen, Tasa-arvoisen koulutuksen turvaaminen, Esi- ja perusopetuksen toimintakulttuurin kehittäminen jne.) on jatkunut kaikissa perusopetuksen kouluissa monin eri muodoin. Perusopetuksen kouluissa toiminnallisesta kehittämisestä esimerkkinä ovat mm. erityisopetuksen kehittäminen yhteisopettajuuden kautta tapahtuvana.

1.8.2016 voimaan tullut valtakunnallinen uusi opetussuunnitelma edellytti esi- ja perusopetuksessa etenkin alkuvuodesta paikallisen tason suunnittelua ja valmistelua, loppuvuodesta opetussuunnitelman muutosten siirtämistä käytäntöön. Toimintakulttuurin muutoksissa keskityttiin etenkin sähköistämisen ja arvioinnin kehittämiseen sekä monialaisten oppimiskokonaisuuksien toteuttamiseen eri muodoissa.

Lukion uusi opetussuunnitelma (LOPS2016) otettiin käyttöön 1.8.2016 tuolloin aloittaneen 1. vuositason opiskelussa. Sen myötä tuli uudistuksia arviointiin, työelämäyhteistyön sekä opinto-ohjauksen lisääntymistä ja uudenlaisia oppiaineraajat ylittäviä kursseja, joiden valmistelu vaatii opettajilta lisäpanostusta. Lukuvuonna

2016-2017 toteutettava OPH:n rahoittama hankkeemme "Lukiolaisen osaamista tukee työelämän antama arviointi" nivoutuu täysin uuden ops:n tavoitteisiin. Hankkeeseen palkattu koordinaattori toimii samalla ict-tukihenkilönä.

Valmistautuminen kohti sähköistä ylioppilastutkintoa jatkui monipuolisesti, opiskelijoita ohjelmistoihin ja ylipäänsä ict-taitoihin perehdyttäen. Opettajilta sähköisten kokeiden laatiminen vaati jatkuvasti runsaasti työ-aikaa, koska valmiita Abitti-ympäristössä toimivia kurssikokeita ei ole vielä ollut saatavilla. Harjoitustilassa (kielistudio) Abitti-ympäristössä on kuitenkin pidetty lukuisia kurssikokeita eri vuositasoilla sekä osallistuttiin keväällä YTL:n järjestämään pakolliseen kenraalikokeeseen sekä katastrofiharjoitukseen. Ensimmäinen sähköinen ylioppilastutkinnon koe (pitkä saksa, syksy 216) vietiin läpi onnistuneesti. Monitoimitalon monitoimisalia on remontin myötä varustettu varsinaiseksi yo-kokeiden koetilaksi ja saadaan käyttöön kevään 2017 kokeisiin.

TALOUDELLISET TAVOITTEET

Tavoitteen määrittely	Mittari	Tp 2014	Tp 2015	Ta 2016	Tp 2016
Taloudellisuus	Nettokustannukset/ oppilas	8963	9224	9772	9501
	Nettokustannukset/ lukion opiskelija	8937	10184	9817	10189
	Nettokustannukset/ aamu- ja ilta- päivätoimintaan osallistuva lapsi	1380	1450	1750	1582

Henkilöstön määrä

Tuloyksikkötasolla henkilötyövuosina htv1= palveluksessaolopäivien lukumäärä	Tp 2014	Tp 2015	Ta 2016	Tp 2016	Muutos edelliseen vuoteen
Vakituiset	57,48	59,96	62	60,05	0,09
Sijaiset	5,50	4,68	3,33	7,14	2,46
Työllistetyt	4,66	2,75	0,78	2,51	-0,24
Muut määräaikaiset	5,03	7,81	4,99	3,83	-3,98
Oppisopimus	1,43	0,32		0,26	-0,06
Yhteensä	74,10	75,52	71,10	73,79	-1,73

TALOUSARVION TOTEUTUMISVERTAILU

Koulutuspalvelut 1000 euroa	TP 2015	TA 1.1.2016	TA muutos	TA 2016	TP 2016	Poikkeama	Poikk.%
Perusopetus							
Toimintatuotot	477	374		374	397	23	6,1
Toimintakulut	-5 495	-5 428	-65	-5 493	-5 466	27	0,5
Toimintakate	-5 017	-5 055	-65	-5 120	-5 069	51	1,0
Lukiot							
Toimintatuotot	29	28		28	34	6	21,4
Toimintakulut	-801	-791		-791	-800	-9	-1,1
Toimintakate	-772	-763		-763	-766	-3	-0,4
Ammatillinen koulutus							
Toimintakulut	-4	-4		-4	-4	0	0,0
Toimintakate	-4	-4		-4	-4	0	0,0
Koulutuspalvelut yhteensä							
Toimintatuotot	507	402		402	431	29	7,2
Toimintakulut	-6 300	-6 223	-65	-6 288	-6 270	18	0,3
Toimintakate	-5 793	-5 821	-65	-5 886	-5 839	47	0,8

2.2.5.3 Vapaa-ajan palvelut

Toiminnallisten ja taloudellisten tavoitteiden toteutuminen

STRATEGINEN TAVOITE

Tavoite	Tavoitteen kuvaus	Mittari	Toteutuma ja poikkeaman perustelut
Laatua tukevien kumppanuuksien lisääminen	Kansalaisopiston, kirjasto-, nuoriso-, liikunta-, ja kulttuuri-palveluiden kehittäminen yhdeksi kokonaisuudeksi riittäväällä resursseilla ja henkilöstöllä	Kuntalaispalaute Toimijoiden vuosikellon kehittyminen	Toimijatapaamiset vapaa-ajanpalvelujen yhteistyössä toteuttamina jatkuneet säännöllisesti puolivuositain.
Lähiliikuntapaikka-hankkeen käynnistäminen	Lähiliikuntapaikka-hanke käynnistetään vuoden 2016 aikana	Toimijatapaamiset jatkuvat säännöllisinä	Nuorten Hankasalmi -tapaamiset uutena kohtaamisen muotona; toimijoiden sähköinen yhteiskalenteri. Google-verkkotyökalujen laajennettu hyödyntäminen tiedon jakamisen ja yhteistyön välineinä Hankasalmi-dokumentti-elokuvan tekemisen aloittaminen loppuvuonna on osallistanut kuntalaisia ja vahvistanut yhteistyötä vapaa-ajanpalvelujen sisällä sekä verkostoissa Liikunta-, virkistys-, ja vapaa-ajan kehittämishanke on edennyt toteutettavien kohteiden valikointivaiheeseen.

TOIMINNALLISET TAVOITTEET

Kunnan strategiaa tukeva toiminnallinen tavoite vuodelle 2016

Tavoite	Tavoitteen kuvaus	Mittari	Toteuma ja poikkeaman perustelut
<p>Vapaa-aikatoimen yhteistyön tiivistäminen</p> <p>Yhteistyön syventäminen ja kehittäminen myös yli hallintokuntarajojen</p> <p>Tilojen käytön ja tiedottamisen tehostaminen</p>	<p>Haetaan tehostettuja yhteistyömalleja laajemmassa yhteistyössä esim. yhteisten projektien kautta.</p>	<p>Vapaa-ajan palveluiden strategian valmistuminen</p>	<p>Osallistuminen tiiminä AVI:n järjestämään Kunta hyvinvoinnin edistäjänä -koulutukseen</p> <p>Liikunta-, virkistys ja vapaa-ajan kehittämishanke edistynyt</p> <p>Hankasalmi – lyhytdokumenttielokuva-projekti</p> <p>Kirjaston oheistoimintahuoneen käyttöä monipuolistettu ja ideoidaan käytettävyyden kehittämistä edelleen</p> <p>Monitoimitalon kehittämisen remontin jälkeiseen uudenlaiseen toimivuuteen</p> <p>Vapaa-ajanpalveluiden yhteiset Google-koulutukset</p>
<p>Talous- ja henkilöstöhallinnon toimintojen kehittäminen ja koordinointi</p>	<p>Ohjelmistojen (SAP/HR) käyttöönotto ja hallinta</p>	<p>Käytön sujuvuus</p>	<p>HR-henkilöstöhallinnon ohjelma henkilöstön käytössä.</p>

Riskit

Keskeisimmät riskit toiminnallisen tavoitteen toteutumiselle

Monitahoiset toimenkuvat ja henkilökunnan vaihtuvuus
 Kunnan taloudellisen tilanteen kiristyminen
 Henkilöstön kuormituksen lisääntyminen

Riskien hallinta, miten riskeihin varaudutaan ja miten ne hallitaan

Riskeihin varautuminen:

Toimintojen kehittäminen tiimimäisessä yhteistyössä. Olemassa olevien toimintamallien (Yhteistiedotus, Kulttuuripolku, Kulttuuriraitti) hyödyntäminen, sekä olemassa olevien yhteistyöverkoston vahvistaminen Työhyvinvointiin panostaminen; vapaa-ajan tiimin säännöllinen tapaaminen noin kerran kuukaudessa ja yhteinen koulutuspäivä, (AVI:n kunta hyvinvoinnin edistäjänä-koulutus) on koettu kertomusvuonna merkittävänä työhyvinvoinnin kannalta.

Arvio riskien vaikutuksista tavoitteiden toteutumiseen ja toiminnan kehittämiseen

Keskeisinä riskeinä toimintasuunnitelmassa vuodelle 2016 oli mainittu monitahoiset työnkuvat ja henkilökunnan vaihtuvuus. Edelleen kansalaisopiston rehtorin tehtävät on yhdistetty sivistystoimenjohtajan tehtäviin, josta hänen työpanoksensa on noin 20 % kansalaisopistolle. Kansalaisopiston apulaisrehtorin työpanoksesta on 75 % kansalaisopistossa ja 25 % liikuntapalveluissa. Kansalaisopiston suunnittelijaopettajan työpanoksesta on 65 % kansalaisopistolle ja 35 % kulttuuritoimelle. Kansalaisopistossa työskentelee lisäksi yhteensä 78 tuntiopettajaa kalenterivuonna 2016, jotka opettavat 2-25 tuntia viikossa opiston lukuvuoden aikana. Kirjaston henkilökunnalle on jaettu joitain liikuntapalvelujen tehtäviä.

Kansalaisopiston apulaisrehtorin/liikuntapalveluvastaavan tehtävä vakinaistettiin kertomusvuotta edeltävänä vuonna ja samoin kertomusvuonna virka-vapaalta töihin palasivat nuorisopalvelujen vastaava työntekijä ja kirjastonjohtaja. Vapaa-ajan tiimin henkilöstötilanne vaikutti siis kertomusvuonna edellisvuosia ennakoitavammalta. Vapaa-ajan strategiatyötä voidaan jatkaa.

Vapaa-ajantiimi on totuttuun tapaan edelleen pyrkinyt kompensoimaan rajattuihin työnkuviin liittyviä riskejä jakamalla keskenään tietoa kalustoon, tehtäviin ja toimintoihin liittyen. Yhteistiedotusta ja muita vakiintuneita yhteistoiminnan malleja on jatkettu ja pyritty tehostamaan. Toimijatapaamiset vapaa-ajan palvelujen yhteistyössä toteuttamina säännöllisesti puolivuositain on havaittu hyväksi käytänteeksi vapaaehtoistoiminnan teemojen ylläpitämisessä. Tapaamisten yhteydessä nousee hyvin esille mm. ajankohtaisten koulutusten järjestämistarpeita. Järjestöjen/muiden vapaaehtoistojoiden tarpeita voidaan kuulla ja kehittää palveluja vuorovaikutuksessa.

Tehtävä: Laadukkaiden vapaa-ajanpalvelujen tarjoaminen kuntalaisille

Toiminnan lyhyt kuvaus/palveluajatus

Vapaa-ajanpalvelut tukevat ja edistävät kuntalaisten hyvinvointia Kansalaisopiston, kirjasto-, nuoriso-, liikunta- ja kulttuuripalvelujen avulla luodaan edellytyksiä monipuoliselle harrastamiselle (esim. eri liikunta- ja taiteenlajit, kirjallisuus ja kulttuuri) sekä elinikäiselle oppimiselle Vapaa-ajanpalvelut tarjoavat moniarvoisia ja monipuolisia virikkeitä, tasavertaisia sivistyksellisiä mahdollisuuksia ja moniammatillista tukea, joiden avulla ehkäistään syrjäytymistä ja edistetään yhteisöllisyyttä

Toiminnan painopistealueet vuonna 2016 ja suunnitelmakaudella

Vapaa-ajanpalvelujen tarjoaminen mahdollisimman tasapuolisesti kaiken ikäisille kuntalaisille asuinpaikasta riippumatta lähipalveluina
Saumaton yhteistyö kunnan ulkoisten toimijoiden ja rinnakkaisten julkisyksiköiden kanssa
Olemassa olevien resurssien täydentäminen ja toimintojen kehittäminen hankkeita toteuttamalla

Toiminnan painopistealueiden vaikutus tavoitteiden toteutumiseen

Vapaa-ajanpalvelut on pyritty toteuttamaan lähipalveluperiaatteella ja tarkoituksenmukaisella tavalla yhteistyössä kunnan muiden sektoreiden ja kolmannen sektorin sekä maakunnallisten toimijoiden kesken. Niin kansalaisopiston, kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopalvelujen kuin kirjastonkin kohdalla niiden monipuolisuuden perustana on toimiva, monitahoinen yhteistyö kolmannen sektorin kanssa. Eri toimijoiden kanssa yhdessä toimien - myös kunnan sisäisten sektorirajojen yli - on päästy tavoittamaan varsin hyvin eri-ikäisiä kuntalaisia ja vastaamaan heidän palvelutoiveisiinsa.
Varsinkin nuorisopalveluissa hankkeet ovat lisänneet resursseja toimintojen kehittämiseen ja sen myötä palvelujen tavoitavuuteen. Kulttuuri- ja nuorisopalvelut ovat toteuttaneet myös merkittävästi tilayhteistyötä toi-

mintojen järjestämisessä. Kulttuuripalveluissa esimerkiksi Kotiseutu yhdistyksen, Musiikkiyhdistyksen ja Pohjo-la-Nordenin paikallisyhdistyksen kanssa on tehty erinomaisen tuloksekasta tapahtumayhteistyötä. Kirjasto- ja nuorisopalvelut ovat myös tehneet tiivistä yhteistyötä vuoden aikana mm. Mediamylläkkä-hankkeen ja erilais-ten tapahtumien myötä. Nuorisopalvelujen ja Hankasalmen 4h-yhdistyksen Minussa on voimaa hankkeen yh-teistyönä syntyi kertomusvuonna nuorten palvelujen Hankasalmen toimintamalli. Toimintamalli on luotu haas-tatteleamalla isompien nuorten, +16-vuotiaiden kanssa työskenteleviä työntekijöitä ja selkeytetty kunkin roolia palveluverkostossa, jotta yksikään nuori ei tipahda verkoston läpi.

Tapahtumia, tilaisuuksia ja näyttelyjä on järjestetty kaikkien vapaa-ajan sektorin osa-alueiden yhteistyönä. Mukana näissä on paljolti ollut myös kolmannen sektorin toimijoita. Kirjaston vuosittainen suurin tapahtuma Yökirjasto on myös oiva esimerkki kaikkien vapaa-ajan sektorin, paikallisen nuorison ja kolmannen sektorin yhteistyöstä.

TALOUDELLISET TAVOITTEET

Tavoitteen määrittely	Mittari	Tp 2014	Tp 2015	Ta 2016	Tp 2016
Kirjastopalveluiden kustannustehokkuus	Käyttötalouden nettomenot eu-roa/asukas	62,03	61,48	60,39	62,92
Kulttuuripalveluiden kustannustehokkuus	Käyttötalouden nettomenot eu-roa/asukas	18,43	18,40	15,82	16,28
Liikuntapalveluiden kustannustehokkuus	Käyttötalouden nettomenot eu-roa/asukasluku	32	35,60	36,23	37,35
Nuorisopalveluiden kustannustehokkuus	Käyttötalouden nettomenot eu-roa/alle 29-vuotiaat asukkaat	91,11	127,34	68,94	57,64
Kansalaisopiston kus-tannustehokkuus	Opetustuntien lukumäärä	7277	7298	7250	7200
	Käyttötalouden nettomenot eu-roa/opetustunti	50	48,53	52,30	48,22

Henkilöstön määrä

Tulosityksikkötasolla henkilötyövuosina htv1= palveluksessaolopäivien lukumäärä	Tp 2014	Tp 2015	Ta 2016	Tp 2016	Muutos edelliseen vuoteen
Vakituiset	6,74	5,04	7,53	7,16	2,12
Sijaiset	1,96	3,16	1,42	2,41	-0,75
Työllistetyt	1,85	1,65	1,85	1,28	-0,37
Muut määräaikaiset	4,53	5,28	2,05	3,84	-1,44
Oppisopimus	0,85	0,57		0,44	-0,13
Yhteensä	15,93	15,70	12,85	15,13	-0,57

TALOUSARVION TOTEUTUMISVERTAILU

Vapaa-ajan palvelut 1000 euroa	TP 2015	TA 1.1.2016	TA muutos	TA 2016	TP 2016	Poikkeama	Poikk.%
Kansalaisopisto							
Toimintatuotot	149	141		141	133	-8	-5,7
Toimintakulut	-504	-510		-510	-480	30	5,9
Toimintakate	-354	-370		-370	-347	23	6,2
Kulttuuripalvelut							
Toimintatuotot	8	6		6	4	-2	-33,3
Toimintakulut	106	-94		-94	-88	6	6,4
Toimintakate	-97	-89		-89	-84	5	5,6
Kirjastopalvelut							
Toimintatuotot	8	16		16	10	-6	-37,5
Toimintakulut	-330	-346		-346	-335	11	3,2
Toimintakate	-322	-330		-330	-325	5	1,5
Liikuntapalvelut							
Toimintatuotot	24	31		31	26	-5	-16,1
Toimintakulut	-210	-229		-229	-219	10	4,4
Toimintakate	-186	-198		-198	-193	5	2,5
Nuorisopalvelut							
Toimintatuotot	195	149		149	193	44	29,5
Toimintakulut	-380	-252		-252	-277	-25	-9,9
Toimintakate	-185	-104		-104	-84	20	19,2
Vapaa-ajan palvelut yhteensä							
Toimintatuotot	386	341		341	366	25	7,3
Toimintakulut	-1 530	-1 432		-1 432	-1 398	34	2,4
Toimintakate	-1 144	-1 090		-1 090	-1 032	58	5,3

2.2.5.4 Päivähoitopalvelut

Toiminnallisten ja taloudellisten tavoitteiden toteutuminen

STRATEGINEN TAVOITE

Tavoite	Tavoitteen kuvaus	Mittarit	Toteuma ja poikkeaman perustelut
Päivähoidon henkilöstön tehokas yhteiskäyttö	Päivähoidossa hyödynnetään koko henkilöstöresursseja ja osaamista joustavasti ja tarpeen mukaan yksiköiden välillä	Henkilöstökustannusten pysyminen nykytasolla / mahdollinen säästö	Toiminnassa on hyödynnetty koulujen vuosilomien aikana supistettua toimintaa ja se on sujunut hyvin. Henkilöstöresursseja hyödynnetään yksiköiden välillä, sijaisia käytetään vain tarvittaessa.

TOIMINNALLISET TAVOITTEET

Kunnan strategiaa tukeva toiminnallinen tavoite vuodelle 2016

Tavoite	Tavoitteen kuvaus	Mittari	Toteuma ja poikkeaman perustelut
<p>Päivähoidossa on toimintamuotoina päiväkotit- ja perhepäivähoitoa kunnan järjestämänä.</p> <p>Varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen yhteistyön kehittäminen (tilojen ja henkilöstön tehokas käyttö).</p>	<p>Paikallisen tarpeen mukaan tarjolla on päiväkotit- ja perhepäivähoitoa.</p> <p>Esiopetuksen ryhmissä yhteistyö päivähoidon, koulun esiopetuksen ja iltapäivätoiminnan henkilöstön kanssa sujuvaa ja yhteisiä tiloja käytetään tarkoituksenmukaisesti.</p>	<p>Päivähoitopaikka järjestyy lain määräämissä puitteissa 100 %.</p> <p>Tilojen yhteiskäyttö 100 %</p> <p>Toimivat työvuorot.</p>	<p>Varhaiskasvatuspaikka on löytynyt kaikille sitä hakeneille lain määrittelemissä rajoissa. Huoltajien toivomia sijoituspaikkoja ei ole aina voitu toteuttaa perhepäivähoitoon eikä päiväkoteihin.</p> <p>Asemalla ja kirkonkylällä toimivat esiopetustilat yhteisesti koulun, varhaiskasvatuksen ja iltapäivätoiminnan kanssa. Henkilöstö suunnittelee yhdessä työvuoroja toimiviksi ja henkilöstön yhteistyö toteutuu toiminnassa.</p>

Riskit

Keskeisimmät riskit toiminnallisen tavoitteen toteutumiselle

Perhepäivähoitajia ei löydy eläköityvien / pois jäävien tilalle. Päiväkotipaikkoja ei ole riittävästi kaikille halukkaille

Henkilöstön vaihtuminen hankaloittaa yhteistyön sujuvuutta. Eri toimintakulttuurien yhteensovittaminen haasteellista.

Riskien hallinta, miten riskeihin varaudutaan ja miten ne hallitaan

Henkilöstön työhyvinvoinnista huolehtiminen. Ennakointi ja rekrytointiohjelman hallinta ja tehokas käyttö. Suunnitteluun ja kehittämiseen järjestetään säännöllinen mahdollisuus.

Arvio riskien vaikutuksista tavoitteiden toteutumiseen ja toiminnan kehittymiseen

Vuoden aikana eläkkeelle jääneiden perhepäivähoitajien tilalle ei ole tarvinnut palkata kuin lyhyeksi aikaa määräaikainen hoitaja, joka on lupautunut jatkamaan tarvittaessa. Jatkuvan haun vuoksi huoltajien toivomia sijoituspaikkoja ei ole aina löytynyt. Päiväkotiin olisi ollut enemmän sijoitustoi-veita, kuin on voitu toteuttaa.

Henkilöstö on suunnitellut esiopetus / iltapäivätoiminnan ryhmissä yhteisesti työvuoroja ja esimiesten ja henkilöstön yhteisiä palaverieja on pidetty vähintään kaksi kertaa vuodessa ja aina tarvittaessa toiminnan kehittämiseen. Yhteistyö on sujunut nyt paremmin, mutta edelleen toiminnassa on kehitettävää.

Tehtävä: Päivähoidon tehtävä on järjestää varhaiskasvatuspalveluja.

Toiminnan lyhyt kuvaus/palveluajatus

Lapsen ja perheen hyvinvointia edistävä varhaiskasvatus päiväkodeissa ja perhepäivähoidossa kasvatuskumppanuudessa vanhempien / huoltajien kanssa.

Vaihtoehtona päivähoidolle kunta maksaa lakisääteistä kotihoidontukea ja yksityisen hoidon tukea.

Toiminnan painopistealueet vuonna 2016 ja suunnitelmakaudella

Päivähoidon koko henkilöstön tehokas käyttö.

Vanhempien / huoltajien kanssa tehtävän yhteistyön tiivistäminen.

TALOUDELLISET TAVOITTEET

Tavoitteen määrittely	Mittari	Tp 2014	Tp 2015	Ta 2016	Tp 2016
Toimintoja yhdistämällä ja uusia keinoja etsimällä vähennetään päivähoiton menoja / hoitopaikka	Päivähoidon nettokustannukset / hoidossa olleet lapset / vuosi (Nettokustannuksista vähennetään ensin kotihoidontuen osuus. Jakajana 31.12. sijoitettujen lasten määrä.)	9467	9111	8720	8400

Henkilöstön määrä

Tulosityksikkötasolla henkilötyövuosina htv1= palveluksessaolopäivien lukumäärä	Tp 2014	Tp 2015	Ta 2016	Tp 2016	Muutos edelliseen vuoteen
Vakituiset	24,7	31	33,68	28,87	-2,13
Sijaiset	4,2	1		1,46	+0,46
Työllistetyt	1	0,6	1	0,29	-0,31
Muut määräaikaiset	8,1	2,8	1,8	1,00	-1,8
Oppisopimus	1	0,4		0	-0,4
Yhteensä	39	35,8	36,48	31,62	-4,18

TALOUSARVION TOTEUTUMISVERTAILU

Lasten päivähoitopalvelut 1000 euroa	TP 2015	TA 1.1.2016	TA muutos	TA 2016	TP 2016	Poikkeama	Poikk.%
Päiväkodit							
Toimintatuotot	139	153		153	165	12	7,8
Toimintakulut	-1 188	-1 146	-45	-1 191	-1 163	28	2,4
Toimintakate	-1 049	-993		-1 038	-998	40	38,5
Perhepäivähoito							
Toimintatuotot	79	85		85	65	-20	-23,5
Toimintakulut	-552	-529		-529	-444	85	16,1
Toimintakate	-472	-444		-444	-379	65	14,6
Lasten kotihoidontuki							
Toimintakulut	-356	-390		-390	-300	90	23,1
Toimintakate	-356	-390		-390	-300	90	23,1
Lasten päivähoitopalvelut yht.							
Toimintatuotot	218	238		238	230	-8	-3,4
Toimintakulut	-2 095	-2 067	-45	-2 112	-1 907	205	9,7
Toimintakate	-1 877	-1 829	-45	-1 874	-1 677	197	10,5

2.2.6 YMPÄRISTÖLAUTAKUNTA

Toiminnallisten ja taloudellisten tavoitteiden toteutuminen

YMPÄRISTÖLAUTAKUNTA 1000 euroa	TP 2015	TA 1.1.2016	TA muutos	TA 2016	TP 2016	Poikkeama	Poikk.%
Toimintatulot	5 726	5 759	-280	5 479	5 336	-143	-2,6
Myyntitulot	3 201	3 157		3 157	3 132	-25	-0,8
Maksutulot	33	51		51	27	-24	-47,1
Tuet ja avustukset	4	4		4	4	0	0
Muut toimintatulot	2 488	2 548	-280	2 268	2 174	-94	-4,1
Toimintamenot	-5 480	-5 769	-25	-5 794	-5 659	135	2,3
Henkilöstömenot	-2 457	-2 490	-8	-2 498	-2 449	49	2,0
Palvelujen ostot	-1 262	-1 374	-17	-1 391	-1 406	-15	-1,1
Aineet, tarvikkeet ja tavarat	-1 339	-1 468		-1 468	-1 435	33	2,2
Avustukset	-81	-115		-115	-83	32	27,8
Muut toimintamenot	-341	-322		-322	-286	36	11,2
Toimintakate	246	-10	-305	-315	-323	-8	-2,5
Poistot	-1 237	-1 250		-1 250	-1 280	-30	

2.2.6.1 Ympäristöpalvelut ja rakennusvalvonta

Toiminnallisten ja taloudellisten tavoitteiden toteutuminen

TOIMINNALLISET TAVOITTEET

Kunnan strategiaa tukeva toiminnallinen tavoite vuodelle 2016:

Tavoite	Tavoitteen kuvaus	Mittarit	Toteuma ja poikkeaman perustelut
Koko ympäristöpalvelut ja rakennusvalvonta: ympäristön viihtyisyys, turvallisuus ja terveellisyys	Rakennus- ja ympäristövalvonnan keinoin ja viher-toimen ja jätehuollon palveluiden avulla edistetään elinympäristön viihtyisyyttä, turvallisuutta ja terveellisuutta	Asuinympäristön viihtyisyyden yleisarvosana kerran valtuustokaudessa toteutettavan asiakas-tyytyväisyys-kyselyn mukaan >3,5	Kysely 2013 3,61 Kysely 2009 3,70 Kysely 2005 3,81 Tavoite saavutettiin 2013, mutta tuloksissa on laskeva suuntaus. Arvosanan laskutapa vaatii vielä kehittämistä. Nyt puisto-

			toimen arvosana painottuu liikaa. Seuraavan kerran kysely toteutetaan uudella valtuustokaudella vuonna 2017 tai 2018.
Ympäristönsuojelu: Vesistöjen tilan parantaminen	Valvonnan, lupa-asioiden ja vesistöjen hoidon keinoilla pyritään parantamaan vesistöjen tilaa	Merkittävimpien vesistöjen kemiallisen tilan seuranta joka 2.vuosi: parantuva suuntaus 10 vuoden aikavälillä	Vesistöjen tilan kehitystrendi lasketaan vuonna 2020.
Puistot: Viheralueet ja kunnan kiinteistöjen ympäristöt edistävät viihtyisyyttä	Erilaisia puisto- ja viheralueita ja kunnan kiinteistöjen ympäristöjä hoidetaan niin, että ne lisäävät kunta-alaisten elinympäristön viihtyisyyttä	Vihertoimen arvosanojen keskiarvo asiakastytyväisyyskyselyn mukaan >3,5	Kysely 2013 3,51 Kysely 2009 3,80 Kysely 2005 3,92 Tavoite saavutettiin 2013, mutta tuloksissa on laskeva suuntaus. Puistotoimen säästöt näkyvät ympäristön hoitotasossa. Seuraavan kerran kysely toteutetaan uudella valtuustokaudella vuonna 2017 tai 2018.
Jätehuolto edistää kestävä kehitystä ja ympäristön viihtyisyyttä	Jätehuollon järjestämisellä ehkäistään roskaantumista ja edistetään kierrätystä ja vaarallisten jätteiden ohjautumista asianmukaiseen käsittelyyn	Kotitalouksien jätehuollon laillisuus ja toimivuus: Järjestetyn jätehuollon piirissä > 98 % kiinteistöistä	Jätehuollon valvontaohjelman tilaston mukaan 99 % jätehuollon piirissä tai laillisesti jätehuollon ulkopuolella. Tältä osin jätehuolto on pystytty järjestämään asianmukaisesti.
Rakennusvalvonnan tavoitteena on edistää hyvää rakennustapaa	Toiminnan tarkoituksena on neuvonnan, ohjauksen, lupakäsittelyn sekä valvonnan	Rakennuslupakäsittely < 2 kk	Keskimääräinen lupakäsittelyaika on ollut kolme/ neljä

<p>ja huolehtia siitä, että rakennettu ympäristö toteutetaan ja ylläpidetään turvallisena, terveellisenä ja viihtyisänä voimassa olevia määräyksiä ja kunnan asettamia tavoitteita noudattaen.</p>	<p>avulla edistää turvallista, terveellistä ja ympäristöön sopeutuvaa rakentamista ja ylläpitää rakennetun ympäristön hyvää laatua.</p>		<p>viikkoa.</p> <p>Vuoden 2013 asiakasyytyväisyyskyselyn mukaan tavoite saavutettu. Rakennusvalvontaan kohdistuvien arvioiden ; rakennuslupien käsittely, rakentamisen neuvonta ja katselmusten saavuus ja laatu, keskiarvo on ollut 3.56, mikä on arvoasteikolla 1-5 yli keskiarvon.</p> <p>Seuraava kysely toteutetaan uudella valtuustokaudella 2017 tai 2018.</p>
--	---	--	---

Keskeisimmät riskit kyseisen tavoitteen toteutumiseksi ja miten riskit hallitaan:

Ympäristönsuojelu:

Hajakuormitus on merkittävin vesistöjen veden laatuun vaikuttava tekijä Hankasalmen kunnan alueella. Myös ilmastonmuutos vaikuttaa vesistöjen veden laatuun. Huomattava osa vesistöjä kuormittavista toiminnoista ei kuulu kunnan ympäristönsuojeluviranomaisen toimivallan piiriin. Vaikutetaan niihin tekijöihin, joihin voidaan vaikuttaa, ja pyritään edistämään järkeviä vesistöjen hoitohankkeita järvien ja lampien hoitoluokituksen mukaisesti.

Puistot:

Pieni ja suurelta osin väliaikaisista työntekijöistä koostuva henkilöstö sekä työllisyystöiden järjestämisen vaikeutuminen. Rekrytoinnin ja töiden ohjaamisen avulla pyritään mahdollisimman hyvään työsuoritukseen.

Jätehuolto:

Pienen kunnan on haastavaa vastata toimintaympäristöstä ja jätelainsäädännön muutoksista lähivuosina aiheutuviin muutoksiin. Kouluttaudutaan aktiivisesti ja pyritään toimimaan yhteistyöhakuisesti.

Rakennusvalvonta:

Pienen valvontaorganisaation henkilöstöresurssit asettavat omat rajansa em. tavoitteiden toteutumisessa, huomioiden rakentamiseen liittyvän lainsäädännön laajuus ja nopea/jatkuva muuttuminen sekä toimintaympäristön laajuus. Riskeihin reagoidaan aktiivisella alan kouluttautumisella ja tekemällä alueellista yhteistyötä, esim. luomalla yhteisiä rakennusvalvontaan liittyviä käytäntöjä.

Arvio riskien vaikutuksista tavoitteiden toteutumiseen ja toiminnan kehittämiseen

Ympäristönsuojelu: Ilmastonmuutoksen myötä lisääntyneet valumat ja lämpimät syksyt saattavat jo näkyä Hankasalmenkin vesistöissä. Hankasalmen kunta ei voi vastata haasteeseen yksin. Pyritään pysymään ajan tasalla.

Puistot: Puistotoimessa säästöt näkyvät ympäristön hoitotasossa ja asiakastyytyväisyyskyselyn tuloksissa.

Jätehuolto: Selviydyttiin kohtuullisesti tavanomaisen toimintavuoden haasteista. Jätehuollon tulevaisuuden järjestelyiden selvittäminen alkoi.

Rakennusvalvonta: Huomioiden rakennusvalvonnan henkilöresurssit ja toiminnan laajuus ja siihen liittyvä mitava ja muuttuva lainsäädäntö, aika asettaa omat rajansa toiminnan toteutumiseksi ja kehittämiseksi.

Maakuntauudistuksen mukaan maankäyttö ja rakentaminen jäämässä kunnan vastuulle, jolloin myös rakennusvalvonnan rooli ja palvelut kunnan vastuulla, jos ei maakunnan kaikki kunnat päättä siirtää yhteisellä sopimuksella rakennusvalvonnan järjestämisen maakunnalle ja osoittaa sille rahoituksen.

Rakennusvalvonnan ylikunnallistaminen, alueellistaminen, uudelleen järjestäminen valtakunnallisesti on ollut epävarmuustekijä useamman vuoden ajan toiminnalle.

Tehtävä:

Ympäristön hoito ja suojelu, jätehuollon järjestäminen

Rakennusvalvonnan tehtävänä on valvoa kunnan rakennustoimintaa yleisen edun kannalta ja huolehtia, että rakentamisessa noudatetaan, mitä maankäyttö- ja rakennuslaissa (MRL) tai sen nojalla säädetään tai määrätään.

Toiminnan lyhyt kuvaus/palveluajatus

Viihtyisän, turvallisen ja terveellisen ympäristön tuottaminen, viheralueiden hoito, rakennus- ja ympäristövalvonta, jätehuollon järjestäminen.

Toiminnan painopistealueet vuonna 2016 ja suunnitelmakaudella

Ympäristönsuojelu:

Ympäristönsuojelulain ja maa-aineslain toimeenpano ja vesistöjen hoito: osallistuminen Kuuhankaveden sääntöstelyn muutoshankkeeseen ja Iso-Hertun hoidon edistäminen.

Puistot:

Viheralueiden ja useiden kunnan kiinteistöjen ympäristön hoito, leikkipaikkojen turvallisuus, torialueen muutostöiden loppuun saattaminen, vihervuosi 2016 huomioiminen.

Jätehuolto:

Jätehuollon tulevaisuuden näkymät eivät ole selkiytyneet toimintasuunnitelman laatimisen aikaan mennessä. Jätelain uudistuksen edellyttämät välttämättömät toimenpiteet edellyttänevät henkilöstöltä merkittävää työpäivästä vielä vuonna 2016: alueellisen yhteistyön mahdollisuuksien selvittäminen, biojätteen ja muun biohajoavan jätteen käsittelyn järjestäminen, pakkausjätteen tuottajavastuun laajenemisen aiheuttamat muutokset, edellisistä aiheutuvat muutokset jätehuoltomääräyksiin, taksaan ja tiedotusmateriaaliin.

Rakennusvalvonta:

Rakentamisen laadun parantaminen, neuvonnan ja ennakoivan laadunohjauksen lisääminen ja keskeneräisten rakennushankkeiden saattaminen ajan tasalle.

Toiminnan painopistealueiden vaikutus tavoitteiden toteutumiseen

Ympäristönsuojelu

Hajavesiasetuksen määräaika jatkuu ja lainsäädännön uudistaminen on kesken.

Ympäristölupapäätökset 1 kpl, ympäristönsuojelulain ilmoituspäätökset 3 kpl

Maa-aineslupapäätökset 2 kpl, maa-ainestarkastukset 9aluetta

Rekisteröinti-ilmoitukset 1 kpl

Päätökset maastoliikennelain mukaisesta hakemuksesta 1 kpl
Lausunnot mm. jätevesisuunnitelmista 8 kpl, ympäristölupa-asioista 3 kpl
Päätökset jätemaksumuistutuksista ja -anomuksista tai liittämisestä Hankasalmen jätehuoltoon 5 kpl, muistutuksia ja anomuksia on odottamassa käsittelyä
Öljysäiliön jättäminen maaperään 5 päätöstä
Jätevesineuvonta Niemisjärven ja Hankaveden alueilla
Kuuhanaveden säännöstelyn muutoksen lupakäsittely aluehallintovirastossa on kesken.
Osallistuttiin Iso-Hertun hoitokalastukseen.
Luontoretkeilykohteiden hoito kuntouttavan työtoiminnan kautta

Puistot

Puutarhurin työpanos oli 52 %, ja kesäaikana puutarhuri osallistui käytännön työtehtäviin.
Vihervuoden merkeissä lisättiin ryhmäkasvilaatikoiden määrää, ja puutarhuri osallistui kirjaston puistossa pidettyyn runon ja suven päivään (6.7.), kertoen kirjaston puiston kasvillisuudesta.
Vihertoimen toteutuneet työtunnit olivat noin 6300 tuntia.
Kesäaikana vihertoimessa oli työssä eripituisissa työsuhteissa yhteensä 14 henkilöä: tuntipalkkaisia 5, työllistämistuella 3, koululaisia 3, kuntouttavassa työtoiminnassa 2 ja siviilipalvelusta suorittamassa 1. Lisäksi ostettiin ympäristötoimen muilta yksiköiltä miestyötä ja konetöitä.
Yhteensä tehtiin noin 5 henkilötyövuotta.
Puutarhuri osallistui kuntoutettavien ohjaamiseen.
Vuoden lopussa oli hoidettavia puistoalueita noin 19 ha.
Palveluita myytiin kiinteistötoimelle ja liikuntatoimelle.
Löytöeläimet on hoidettu vihertoimen kautta. Palvelu ostettiin Jyvässeudun Hotelli Lemmikki Oy:ltä kustannusten ollessa noin 10.700 euroa.
Leikkialueilta ei ole kirjattu yhtään tapaturmaa tai vahinkoa.
Torin rakennustyöt tehtiin suunnitelmien mukaisesti.
Ristimäen koululle asennettiin uusi keinu, Aseman Suutarinpuiston leikkipaikan kunnostustöitä jatkettiin ja muutamalla leikkipaikalla uusittiin rikkoutuneita leikkivälineitä.
Puistojen penkit kunnostettiin kuntouttavan työtoiminnan kautta.
Taajamametsistä kaadettiin yksittäisiä vaarallisia puita. Palvelu ostettiin paikalliselta yrittäjältä. Lisäksi laajempia metsänhoidollisia toimenpiteitä tehtiin Mäntyranan alueella.

Jätehuolto

Puutarhurin työpanos oli 32 % ja toimistotyöntekijän työpanos 40 %.
Jätetiimi kokoontui säännöllisesti. Tiimissä käsiteltiin jätehuollon ajankohtaisia asioita.
Jätehuollon yhteistyöpalaverit Jyvässeudun ja Mustakorkea Oy:n sekä alueella toimivien jätteenkuljetusyritysten kanssa.
Jätehuollon laskutus toteutettiin syksyllä 2016.
Jätehuollon asiakastietoja päivitettiin ja korjattiin.
Vaarallisten jätteiden kuntakeräys järjestettiin 27.5. – 28.5.16 yhdessä Lassila & Tikanoja Oy:n kanssa. Keräykseen osallistui noin 390 asiakasta (2015 280 asiakasta). Jätteiden kertymä on noin 24 tn (3 tn enemmän kuin 2015).
Toteutettiin kameravalvontaa aluekeräys- ja ekopisteillä, ja loppuvuodesta hankittiin lisää kameroita valvonnan käyttöön.
Paperikeräys Oy keräsi keräyspaperin.
Sydän-Suomen Kuljetus Oy huolehti ekopisteiden (19 kpl) ja aluekeräyspisteiden (17 kpl) tyhjennyksestä.
Kuitupakkausten, metallin ja lasin keräys toteutettiin 5 ekopisteessä Suomen Pakkauskierrätys Rinki Oy:n toimesta. Kunta keräsi metallia ja lasia 19 pisteessä.
Pahvia/kartonkia kertyi noin 27,9 tn (ei sisällä Rinki Oy:n kierrätystä).
Lasia kerättiin hyötykäyttöön noin 20 tn (2015 28 tn).
Pienmetallia kerättiin hyötykäyttöön 15 tn (2015 27 tn)
Puutarhajätettä otettiin vastaan kirkonkylän entisellä jätealueella, ja puutarhajätteelle oli jätelavat asemalla ja

Niemisjärvellä 22.4. – 9.5.2016. Näistä kertyi risuja 7 lavallista.

Romunkeräys ja SE-romunkeräys järjestettiin yhdessä 4H-yhdistyksen kanssa. Metalliomua kerättiin noin 52 tn (2015 55 tn) ja SE-romua noin 10,3 tn (2015 12 tn).

Osallistuttiin koulujen siivouspäivään toukokuussa.

Osallistuttiin Tuikkujahtiin. Niemisjärven koulu voitti perinteiseen tapaan.

Alueellisen yhteistyön mahdollisuuksien selvittäminen käynnistyi.

Rakennusvalvonta

Asetettujen toiminnallisten tavoitteiden saavuttamiseksi on lupakäsittelyyn kiinnitetty enemmän huomiota ja tarkennettu sitä tarvittaessa lakiin ja määräyksiin pohjautuviin lupaehdoin, millä on edistetty oikeaa ja hyvää rakennustapaa ja rakentamisen laadun parantamista.

Rakentamiseen liittyvää viranomaisneuvontaa on pyritty lisäämään ja tuomaan esille sen merkitys rakennushankkeissa. Viranomaisvalvonnan tarkoituksena on ennalta ehkäistä rakennusvirheitä sekä tukea käyttäjä, joilla edistetään hyvää rakennustapaa.

Valmistuneille rakennushankkeille, alle viisi vuotta vanhoille, ja myös vanhemmille rakennushankkeille loppukatselmuksia pidettiin 85 kpl; kaikkia viranomaiskatselmuksia rakennushankkeille pidettiin yhteensä 126 kpl.

Rakentaminen kunnassa on ollut hieman rauhallisempaa verrattuna edelliseen vuoteen, kun vertaa lupa- ja ilmoitusmenettelyn piirissä olevien rakennushankkeiden määrään ja kerrosalaan.

Maankäyttö- ja rakennuslain mukaisella lupamenettelyllä käsiteltiin rakennus-, toimenpide-, purkamis-, ja maisematyölupia yhteensä 111 kpl, joista uusia asuinrakennuksia oli 4 kpl, käyttötarkoituksen muutoksella 3 kpl, muita asuinrakennuksiin liittyviä muutoksia ja laajennuksia 8 kpl, vapaa-ajan rakennuksia ja niihin liittyviä laajennuksia 15 kpl, maatalouteen liittyviä rakennuksia 6 kpl, muita talousrakennuksia 29 kpl, uusia saunarakennuksia 9 kpl, maalämpöjärjestelmiä 6 kpl, jätevesijärjestelmiä 3 kpl, maisematyölupia 20 kpl, purkamislupia 1 kpl, Puistomuuntamoja 4 kpl, opetus- ja liikuntatilojen muutokset 1 kpl, lämpölaitoksia 1 kpl, nuorisoseuran rakennuksen laajennus ja muutos 1 kpl.

Vastaavan työnjohtajan- ja jatkoaikapäätöksiä tehtiin yhteensä 60 kpl. Maankäyttö- ja rakennuslain mukaisia rakentamiseen kohdistuvia ilmoitushakemuksia käsiteltiin 28 kpl.

TALOUDELLISET TAVOITTEET

Yksikön toiminnan luonteen takia järkeviä taloudellisia tavoitteita ei ole pystytty asettamaan. Toimittiin talousarvion rajoissa.

Henkilöstön määrä

Tulosityksikötasolla henkilötyövuosina htv1= palveluksessaolopäivien lukumäärä	Tp 2014	Tp 2015	Ta 2016	Tp 2016	Muutos edelliseen vuoteen
Vakituiset	5,2	5,2	5,2	4,9	- 0,3
Sijaiset	0	0		0	
Työllistetyt	1,5	1,7	2	1,5	- 0,2
Muut määräaikaiset	0,5	0,7	0,5	0,8	0,1
Oppisopimus	0	0		0	
Yhteensä	7,2	7,6	7,7	7,2	-0,4

TALOUSARVION TOTEUTUMISVERTAILU

Ympäristöpalvelut ja rakennusvalvonta 1000 euroa	TP 2015	TA 1.1.2016	TA muutos	TA 2016	TP 2016	Poikkeama	Poikk.%
Ympäristönsuojelu							
Toimintatuotot	6	5		5	2	-3	-60,0
Toimintakulut	-99	-98		-98	-108	-10	-10,2
Toimintakate	-93	-93		-93	-106	-13	-14,0
Rakennustarkastus							
Toimintatuotot	30	47		47	27	-20	-42,6
Toimintakulut	-108	-122		-122	-87	35	28,7
Toimintakate	-78	-79		-75	-60	15	20,0
Vihertoimi							
Toimintatuotot	365	472	-280	192	197	5	2,6
Toimintakulut	-214	-256		-256	-239	17	6,6
Toimintakate	151	-216		-64	-43	21	32,8
Ympäristöpalvelut ja rakennusvalvonta yhteensä							
Toimintatuotot	401	524	-280	244	225	-19	-7,8
Toimintakulut	-420	-476		-476	-434	42	8,8
Toimintakate	-19	-48	-280	-232	-209	23	9,9

2.2.6.2 Talon palvelut

Siivouspalvelu

Toiminnalliset tavoitteet

Strateginen tavoite

Tavoite	Tavoitteen kuvaus	Mittari	Toteuma ja poikkeaman perustelut
Hankasalmen kunnan siivouspalvelu	Tuottaa kunnan omien tilojen siivouspalvelu olemassa olevilla resursseilla	- talousarvio - asiakastytyväisyyskyselyt	- Talousarvioseuranta toteutettu kuukausittain, poikkeamista keskusteltu siivoustyön etumiehen kanssa - Asiakastytyväisyyskysely toteutettu Kuuhanaveden koulukeskuksen osalta

Kunnan strategiaa tukeva toiminnallinen tavoite vuodelle 2016

Tavoite	Tavoitteen kuvaus	Mittari	Toteuma ja poikkeaman perustelut
Siivouspalvelu vastaa kunnan omien tilojen siisteydestä olemassa olevien resurssien mukaisesti tavoitteena taloudellinen - ja ekologinen toiminta	Henkilöstö hallitsee joustavan toimintamallin	- talousarvio - henkilöstön kuukausipalaverit - koulutuspäivä/hlö - kehityskeskustelut - sairauspoissaolojen seuranta	- Talousarvioseuranta toteutettu kuukausittain, poikkeamista keskusteltu siivoustyön etumiehen kanssa - Kuukausipalaverit pidetty kuukausittain pois lukien kesäkuukaudet - Koulutuspäivät toteutettu suunnitelman mukaisesti - Sairauspoissaolojen seuranta HR-Sap ilmoituksen mukaisesti - Kehityskeskusteluja ei ole pidetty

Riskit

Keskeisimmät riskit toiminnallisen tavoitteen toteutumiselle

Kunnan talous
Ammattitaitoisen henkilöstön saatavuus
Sitoutuminen työtehtäviin
työssä jaksaminen muuttuvissa olosuhteissa

Riskien hallinta, miten riskeihin varaudutaan ja miten ne hallitaan

Mitoituksen ajan tasalle saattaminen
Työntekijöiden hyvä perehdytys ja palveluajatuksen kirkastaminen
Henkilöstön koulutus (ammattillisen osaamisen lisääminen), työn motivointi ja arvostus

Arvio riskien vaikutuksista tavoitteiden toteutumiseen ja toiminnan kehittymiseen

Kiinteistöjen mitoitukset on pääosin päivitetty
-> Kuukausipalavereissa on keskusteltu työelämän pelisäännöistä ja siivouspalvelun palvelulupauksesta
-> Kuukausipalavereiden yhteydessä on järjestetty ammattiosaamista lisäävää koulutusta

Tehtävä:

Hankasalmen kunnan siivouspalvelu tuottaa tukipalveluna kunnan tarvitsemat omien kiinteistöjen siivouspalvelut lähinnä kunnan omalle organisaatiolle.

Toiminnan lyhyt kuvaus/palveluajatus

Siivouspalvelun tavoitteena on toimia kunnan palveluorganisaatiossa kustannustehokkaasti ja asiakaslähtöisesti. Ammattitaitoinen henkilöstö suunnittelee ja toteuttaa siivoustyön ajanmukaisilla laitteilla ja välineillä mitoituksen mukaisesti.

Toiminnan painopistealueet vuonna 2016 ja suunnitelmakaudella

Palvelut tuotetaan tehokkaasti käytettävissä olevien resurssien mukaan.

Toiminnan painopisteiden vaikutus tavoitteiden toteuttamiseen

- Uusien työmenetelmien ja koulutuksen myötä työmotivaatio on lisääntynyt joka näkyy tulevina vuosina siivoustyön tehokkuutena ja laatuna.

Tavoitteen määrittely	Mittari	Tp 2014	Tp 2015	Ta 2016	Tp 2016
Siivouspalvelu: -siivouksen taso	€/m ² m2/työntekijä	36,83 1400	39,84 947	885	40,04 806
Henkilöstön hyvinvointi ja ammatillinen osaaminen	Täydennyskoulutukseen osallistuminen 2 pv/hlö/vuosi	1,5	0,5		1,5

Tulosityksikkötasolla henkilötyövuosina	Tp 2014	Tp 2015	Ta 2016	Tp 2016	Muutos edelliseen vuoteen
Siivouspalvelu htv1= palveluksessa olopäivien lukumäärä					
Vakituiset	39,5	20,5	19	18,5	- 0,5
Sijaiset	käytetty	tarvitaan	tarvitaan	3,2	
Työllistetyt	3,5	1	1	0,25	- 0,75
Muut määräaikaiset	3,5	3,5		0	
Oppisopimus	2	2	0,25	0	- 0,25
Yhteensä		27	20,25	21,95	- 1,5

htv1 = palveluksessa olopäivien lukumäärä kalenteripäivinä / 365 * (osa-aikaprosentti / 100)

Kiinteistöhuolto

Kunnan strategiaa tukeva toiminnallinen tavoite vuodelle 2016

Tavoite	Tavoitteen kuvaus	Mittarit	Toteuma ja poikkeaman perustelut
Kiinteistöhoito varmistaa jatkossakin tehtävillään turvallisen asumisen ja toiminnan kiinteistöissä. Säästöjen hakeminen valaistuksesta, ilmastoinnista, lämmityksestä.	Toiminta on läheistä, kaikki sektorit tuntee kokonaisvaltaista palvelua Henkilöstö hallitsee joustavan toimintamallin Palveluja tuotetaan monipuolisella ja osaavalla henkilöstöllä tiimimäisesti	- koulutuksen riittävyys (suositukset) - kehityskeskustelujen antama palaute hyödynnetään - tiedonkulun ja tiedon saannin parantaminen - koulutukset kohteittain	Koulutuksessa jäätiin tavoitteista. Kehityskeskusteluissa myös paranneltavaa. Tiedonkulkua saatiin paranneltua ja jatkossa lisää. Valaistuksessa suurimpiin kohteisiin otettu ledivalot käyttöön. Lämmityksessä säädöt pyrittiin optimoimaan.

Keskeisimmät riskit kyseisen tavoitteen toteutumiselle

kunnan talous heikkenee
henkilöstön saatavuus heikkenee
sitoutuminen tehtäviin / työssä jaksaminen
palveluketjujen pirstaloituminen
ikäjohtamisen haasteet

Miten riskit hallitaan ja miten niihin reagoidaan

kunnan talous pysyy vakaana
huolehditaan oikea-aikaisesta rekrytoinnista ja palkkauksesta
hyvä perehdytys ja palveluajatuksen kirkastaminen
TYHY-päivät, henkilöstön huomioiminen ja arvostaminen
säilytetään toimivat palveluketjut hyvällä suunnittelulla ja toteutuksella
koulutuksen ja itsensä kehittämisen arvostaminen

Arvio riskien vaikutuksista tavoitteiden toteutumiseen ja toiminnan kehittymiseen

Taloudesta jäi tuntuma, että oli vakaampaa kuin aiemmin. Henkilöstömuutokset (eläköityminen, työnjohdon muutokset, ym.) ”elävöitti” jonkun verran vuotta, mutta järjestelyjen jälkeen positiivisin mielin eteenpäin. Palveluketjut / informaatio selkeytynyt paremmaksi koko sektorilla

Tehtävä: Tuottaa tukipalveluita kiinteistönhoidon osalta lähinnä kunnan omalle organisaatiolle ja Kiinteistö-yhtiö Hakalle

Toiminnan lyhyt kuvaus/palveluajatus:

Laadukkaita palveluja monipuolisesti ja joustavasti yhdistetyllä henkilöstöllä

Toiminnan painopistealueet vuonna 2016 ja suunnittelukaudella:

Kiinteistöhoito: Varmistaa toiminnallaan käyttäjille turvallinen toimintaympäristö.
Henkilöstön jaksamisesta ja ammatillisuudesta huolehtiminen.

Toiminnan painopisteiden vaikutus tavoitteiden toteuttamiseen

Tavoitteisiin päästy kokonaisvaltaisesti hyvin
Henkilöstön työnkuvaa tarkenneltu ja eikä työssä jaksamisen suhteen ongelmia.
Koulutuspäivien määrässä ei päästy haluttuun tulokseen.

Tavoitteen määrittely	Mittari	Tp 2014	Tp 2015	Ta 2016	Tp 2016
Kiinteistöhoito: -kiinteistönhoidon taso	m ² /työntekijä	8660	8990	8660	8990
Henkilöstön hyvinvointi ja ammatillinen osaaminen	Täydennyskoulutukseen osallistuminen 2 pv/hlö/vuosi	1,5	2	2	1,5
Veden kulutus - pois lukien vesilaitokset	Seuranta FimX- ohjelmalla	35900	34700	24700	26600

Tulosityksikkötasolla henkilötyövuosina Kiinteistöhuolto htv1= palveluksessa olopäivien lukumäärä	Tp 2014	Tp 2015	Ta 2016	Tp 2016	Muutos edelliseen vuoteen
Vakituiset		6	6	5,7	- 0,3
Sijaiset					
Työllistetyt		2	2	0,5	- 1,5
Muut määräaikaiset					
Oppisopimus					
Yhteensä		8	8	6,2	- 1,8

htv1 = palveluksessaolopäivien lukumäärä kalenteripäivinä/ 365*(osa-aikaprosentti/100)

Ruokapalvelu

Toiminnalliset tavoitteet

Strateginen tavoite

Tavoite	Tavoitteen kuvaus	Mittari	Toteuma ja poikkeaman perustelut
Ruokapalvelu toimii tulevina vuosina kunnan järjestämänä omana tukipalveluna.	<ul style="list-style-type: none"> * Toiminta on asiakaslähtöistä ja kokonaisvaltaista palvelua * Henkilöstö hallitsee joustavan toimintamallin * Palvelut tuottaa osaava ja joustava henkilöstö tiimimäisellä toimintatavalla 	<ul style="list-style-type: none"> > talousarvio > riittävä koulutus > sairauspoissaolojen seuranta > kehityskeskustelut 	<p>Talousarvioseuranta kuukausitasolla esillä ruokapalvelun kuukausikokouksissa. Poikkeamista keskusteltu työntekijöiden kanssa.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Koko henkilöstö osallistunut ympäristöosaavakoulutukseen. - Työntekijät osallistuneet ravitsemisalan ammattilaisille suunnattuihin tuotenäyttelyihin ja messuille. - Henkilöstö on ollut mukana uusien toimintamallien kehittämisessä. - Sairauspoissaolojen seuranta HR-Sap järjestelmässä. - Henkilöstön kehittämiskeskusteluja ei ole käyty.

Kunnan strategiaa tukeva toiminnallinen tavoite vuodelle 2016

Tavoite	Tavoitteen kuvaus	Mittari	Toteuma ja poikkeaman perustelut
Ruokapalvelu toimii osana Hankasalmen kunnan talonpalveluja, tuottaen ruokapalvelut oman kunnan organisaatiolle.	* Ruokapalvelu tuottaa laadukkaita, turvallisia, kasvatusta ja hoitoa tukevia ateriapalveluja asiakkaiden tarpeiden mukaan	<ul style="list-style-type: none"> > talousarvio > suorite/hlö > koulutuspäivä/hlö 	- Talousarvioseuranta kuukausitasolla, esillä ruokapalvelun kuukausikokouksissa. Poikkeamista keskusteltu työntekijöiden kanssa.

	<p>*Toiminnassa noudetaan eri asiakasryhmien valtakunnallisia ravitsemussuosituksia</p> <p>* Toiminta on ammattitaitoista, turvallista, tehokasta ja taloudellista.</p> <p>*Tavoitteena on pienentää ruokahävikkiä ja vaikuttaa asiakkaiden asenteisiin ja valintoihin.</p>		<p>- Toiminnassa huomioitu asiakkaiden yksilöityjä ravitsemuksellisia tarpeita.</p> <p>- Käytössä ajanmukaiset valtakunnalliset ravitsemussuositukset koskien kaikkia asiakasryhmiä.</p>
--	---	--	--

Riskit

Keskeisimmät riskit toiminnallisen tavoitteen toteutumiselle

Kunnan talous
Ammattitaitoisen henkilöstön saatavuus
Toiminnalliset muutokset
Henkilöstön jaksaminen
Ikäjohtaminen

Riskien hallinta, miten riskeihin varaudutaan ja miten ne hallitaan

Kunnan talous pysyy hallitusti vakaana
Oikea-aikainen rekrytointi, palkkaus/työtehtävä
Alan opiskelijoiden hyödyntäminen – opiskelijoiden työssäoppiminen
Uusien työntekijöiden hyvä perehdytys
TYHY-toiminta, henkilöstön huomioiminen ja arvostaminen
Tiedonkulku ja tiedotus toiminnallisten muutosten kohdatessa
Koulutuksen ja itsensä kehittäminen, uuden oppimisen arvostaminen

Arvio riskien vaikutuksista tavoitteiden toteutumiseen ja toiminnan kehittymiseen

Koko henkilöstöä koskeneet palkattomat vapaapäivät toivat oman haasteen toiminnan organisoimiseen erityisesti Päivärannan palvelukeskuksen ja Metsätähden palvelukodin keittiöiden toiminnassa. Keittiöt ovat toiminnassa 7 pv/vk ympäri vuoden.

Ruokapalvelun henkilöstö on ammattitaitoista ja joustaa tiettyyn pisteeseen saakka. Lyhytaikaisesti sairauslomiin ei ole palkattu sijaishenkilöitä.

Ruokapalvelun toimintaa on kehitetty ja laitekantaa uusittu taloudellisten resurssien mukaan ajan vaatimusta vastaaviksi. Kehittämistyössä henkilöstö on ollut mukana.

Henkilöstön keski-ikä on 53 vuotta. Työntekijöiden perättäinen eläköityminen lisää haasteita toiminnan kehittämiseen, mikäli uusia henkilöitä ei ole mahdollisuus rekrytoida kunnan epävakaan talouden sekä tulevien vuosien mahdollisten kuntauudistusten vuoksi.

Tehtävä:

Hankasalmen kunnan ruokapalvelu tuottaa laadukkaita, ravitsemussuositusten mukaisia ateriapalveluja asiakasläheisesti eri elämänkaaren vaiheissa oleville asiakkaille.

Toiminnan lyhyt kuvaus/palveluajatus

Ruokapalvelun toiminta on ammattitaitoista, turvallista, tehokasta ja taloudellista. Ammattitaitoinen henkilöstö suunnittelee ja toteuttaa ateriat asiakaslähtöisesti ajanmukaisilla laitteilla ja välineillä käyttäen ensiluokkaisia ja turvallisia raaka-aineita. Palveluja tuotetaan päiväkotien, koulujen ja palvelutalojen asiakkaille. Lisäksi tuotetaan kotipalveluaterioita.

Toiminnan painopistealueet vuonna 2016 ja suunnitelmakaudella

Palvelutason turvaaminen joustavalla, taloudellisella ja uudistavalla toiminnalla
Henkilöstön ammatillisen osaamisen ylläpitäminen täydennyskoulutuksella
Henkilöstön jaksamisesta huolehtiminen

Toiminnan painopisteiden vaikutus tavoitteiden toteuttamiseen

Toiminnan painopistealueet vastaavat hyvin Hankasalmen kunnan ruokapalvelun toimintaa. Ruokapalvelun taloudellinen kokonaistulos osoittaa että vuosi 2016 on toteutunut TA:n mukaisesti. Toimintaa on pystytty uudistamaan laadukkaasti ja henkilöstöllä on ollut mahdollisuus ammattitaidon ylläpitämiseen ja lisäkoulutukseen. Työntekijöiden jaksamiseen on myös kiinnitetty huomiota. Työntekijöitä on kannustettu osallistumaan kunnan järjestämiin työkykyä ylläpitäviin tapahtumiin, tosin ajankohdat rajoittavat osallistumista. Kevään kuukausikokous pidettiin paikallisella leirintäalueella ulkopelejä pelaten. Marraskuussa järjestettiin yhteinen jouluruokailu paikallisessa ravitsemusliikkeessä.

Tavoitteen määrittely	Mittari	Tp 2014	Tp 2015	Ta 2016	Tp 2016
Ruokapalvelu: -kouluruokailu	€/suorite suorite/työntekijä	2,67 28316	2,49 27200	3,31 28600	2,76 25577
-laitoruokailu	€/suorite suorite/työntekijä	4,61 22380	4,95 22709	4,10 20100	4,80 21651
Henkilöstön hyvinvointi ja amatillinen osaaminen	Täydennyskoulutukseen osallistuminen 3 pv/hlö/vuosi	2	1,5		1,5

Tulosityksikkötasolla henkilötyövuosina	Tp 2014	Tp 2015	Ta 2016	Tp 2016	Muutos edelliseen vuoteen
Ruokapalvelu htv1= palveluksessa olopäivien lukumäärä					
Vakituiset	14	14	14,2	0,2	
Sijaiset			1,9	1,9	
Työllistetyt	2	2	0,8	- 1,2	
Muut määräaikaiset			0,85	0,85	
Oppisopimus					
Yhteensä	16	16	17,75	1,75	

htv1 = palveluksessaolopäivien lukumäärä kalenteripäivinä / 365*(osa-aikaprosentti/100)

Henkilöstön määrä Talonpalvelut

Tulosyksikkötasolla henkilötyövuosina htv1= palveluksessa olopäivien lukumäärä	Tp 2014	Tp 2015	Ta 2016	Tp 2016	Muutos edelliseen vuoteen
Vakituiset	39,5	35,3		37,5	2,2
Sijaiset	käytetty	2,5		6,6	4,1
Työllistetyt	3,5	2,1		4,2	2,1
Muut määräaikaiset	3,5			0,3	0,3
Oppisopimus	2	2		0,6	-1,4
Yhteensä	48,5	41,9		49,2	7,3

htv1 = palveluksessaolopäivien lukumäärä kalenteripäivinä/ 365*(osa-aikaprosentti/100)

TALOUSARVION TOTEUTUMISVERTAILU

Talon palvelut 1000 euroa	TP 2015	TA 1.1.2016	TA muutos	TA 2016	TP 2016	Poikkeama	Poikk.%
Hallinto							
Toimintakulut	-7	0		0	-7	-7	
Toimintakate	-7	0		0	-7	-7	
Siivouspalvelu							
Toimintatuotot	815	729		729	694	-35	-4,8
Toimintakulut	-705	-689		-689	-709	-20	-2,9
Toimintakate	110	40		40	-15	-55	-137,5
Kiinteistönhuolto							
Toimintatuotot	1520	1 467		1 467	1 488	21	1,4
Toimintakulut	-884	-802		-802	-908	-106	-13,2
Toimintakate	636	665		665	580	-85	-12,8
Ruokapalvelu							
Toimintatuotot	1241	1 245		1 245	1 211	-34	-2,7
Toimintakulut	-1283	-1 337		-1 337	-1 286	51	3,8
Toimintakate	-42	-91		-91	-75	16	17,6
Talon palvelut yhteensä							
Toimintatuotot	3576	3 441		3 441	3 394	-48	-1,4
Toimintakulut	-2879	-2 827		-2 827	-2 911	-84	-3,0
Toimintakate	697	614		614	483	-130	-21,2

2.2.6.3 Konsernin kiinteistöhallinto

Toiminnallisten ja taloudellisten tavoitteiden toteutuminen

TOIMINNALLISET TAVOITTEET

Tavoite	Tavoitteen kuvaus	Mittarit	Toteuma ja poikkeaman perustelut
Kunnan kiinteistöjen ja kiinteistöyhtiöiden hallinta sekä hallintaprosessien toimivuus	Kiinteistöomaisuuden arvon säilytys ja kustannustehokkuus Investointien, rakennuttamisen sekä korjausten, huollon, hankintojen sekä tekniikan ohjaus		Konsernin kiinteistökannan arvoa on ylläpidetty rakentamis-, peruskorjaus- ja ylläpitotoimin, kustannustehokkuus huomioiden. Investointien, rakennuttamisen, korjausten ja huollon hallintaprosessia on kehitetty. Hankinnoissa hallittavuuteen on kiinnitetty huomiota ja tekniikan ohjauksen automaatiota on edistetty.

Kunnan strategiaa tukeva toiminnallinen tavoite vuodelle 2016

Tavoite	Tavoitteen kuvaus	Mittarit	Toteuma ja poikkeaman perustelut
Kiinteistöjen arvon säilyminen Parantaa kiinteistöjen kannattavuutta ja vastata kustannusten hallinnasta sekä ylläpidon laadusta sekä hankintaprosessien toimivuudesta	Kiinteistöjen kunnossapidosta huolehtiminen ja niiden kustannusten seuranta ja kohdentaminen Hankkeiden kokonaistaloudellinen toteuttaminen Kiinteistöjen hallinta omistaja ohjauksessa Toimintatapojen ja menetelmien tehostaminen ja jatkuva kehittäminen Toiminta on voimassa olevien lakien ja määräysten sekä toimintaperiaatteiden mukaista ja että taloudellinen ja toiminnallinen raportointi on luotettavaa	tiedonkulun ja tiedonsaannin kehittäminen energian kulutuksen seuranta (€/Mwh) sähköisen huoltokirjan kattavuuden parantaminen ja sidosryhmien sitouttaminen huoltokirjan käyttöön (sis. myös kiint.hoitoon) Budjetissa pysyminen	Kiinteistöjen kunnossapidon tiedonkulkua on parannettu sähköisten järjestelmien laajemmalla käyttöönotolla, sekä huollon ja energiankulutuksen seurannassa. Kiinteistöjen kunnossapidon kustannuksia on kohdennettu kiinteistöjen käyttöarvoa ylläpitäviin korjauksiin. Ylläpidon laadun kehittäminen koulutuksen ja sopimustekniikan keinoin on aloitettu. Peruskorjausinvestointien aikana on havaittu rakennusten terveellisyyttä ja arvon säilymistä parantavia laajempia korjaustarpeita, jotka ovat johtaneet lisäinvestointitarpeisiin.

Keskeisimmät riskit kyseisen tavoitteen toteutumiselle

isojen kunnossapitotoimien yhtäaikainen suorittaminen voi taloudellisesti olla kallista uusien investointien rahoitus riippuu kunnan taloudesta sekä taloustilanteesta yleensäkin energian hinnan muutokset ja hallinta talouden tiukkenemisen johdosta koulutukseen käytettävissä vähemmän rahaa

tarjouskilpailutuksiin osallistuminen, valtakunnalliset yritykset eivät ole kiinnostuneita ns. pienhankkeista. Eli kilpailun puute.

jos elinkaarimallin mukaista rakennuttamista/rakentamista niin mikä hinta riskien siirtämisestä valmiita maksamaan sekä mallin kilpailutus vaativaa ja työllistävää sekä vie huomattavasti enemmän aikaa kuin ns. normaali kilpailutus

Riskien hallinta/miten niihin voidaan reagoida

kustannusten tehokas seuranta ja muutoksiin reagointi ajoissa

eri energiamuotojen vertailu ja käyttöönotto

henkilöstön koulutus

yllä pidetään ja uudistetaan kiinteistöjä taloudellisten resurssien mukaan tehokkaasti ja kannattavasti ottaen huomioon omistajien ja käyttäjien odotukset ja tarpeet ja samalla varmistaen niiden arvon kehittymisen pitkällä aikavälillä.

kunnan talouden hallinta

sisäinen valvonta pyrkii varmistamaan että toiminta on voimassa olevien lakien ja määräysten sekä toimintaperiaatteiden mukaista ja että taloudellinen ja toiminnallinen raportointi on luotettavaa. Lisäksi varmistamaan toiminnan tehokkuuden ja luotettavuuden strategisten tavoitteiden saavuttamiseksi.

osa- ja kokonaan omistuksessa olevien kiinteistöiden mahdollinen myynti.

energiamuotojen kilpailutus

uusissa rakennuskohteissa elinkaarimallin mukainen rakennuttaminen/rakentaminen, onko kunnan pakko omistaa kiinteistöjä, voidaanko mahdollisia riskejä siirtää urakoitsijalle ja mikä hinta siitä pitäisi maksaa

Arvio riskien vaikutuksista tavoitteiden toteutumiseen ja toiminnan kehittymiseen

Kiinteistöissä on tehty vaurioiden korjauksia, mutta ennakoivan uudistamisen tilaan on vielä matkaa.

Rakennusten turvallisuuden ja terveellisyyden kannalta oleellisimpiin korjaustarpeisiin on voitu vastata.

Rakennusten lämmityskustannukset ovat tasauslaskenta huomioiden pysyneet vakaina, ja lämmitysratkaisuihin investoinnilla on ollut havaittava vaikutus.

Henkilöstön suunnitelmallinen koulutus on kehityskohteena.

Rakennuskannan sovittaminen muuttuviin tarpeisiin vaatii vielä voimakkaita toimia.

Tehtävä:

Kunnan yksin tai osittain omistamien kiinteistöjen arvon positiivinen kehitys ja kustannusten hallinta. Kiinteistöjen ylläpidon laadusta sekä prosessien toimivuudesta vastaaminen.

Kiinteistöjen käyttäjille palvelun tuottaminen kiinteistöjen osalta.

Toiminnan lyhyt kuvaus/palveluajatus:

kiinteistöjen hallinta ja kunnossapito kustannustehokkaasti kiinteistökannan arvonsäilyttämiseksi investointien kokonaistaloudellinen tuottaminen

käyttäjien toimintaedellytysten ylläpitäminen kiinteistöjen osalta

Toiminnan painopistealueet vuonna 2016 ja suunnittelukaudella:

rakennuttamislomakkeiston ja -menettelyn päivitys vastaamaan uusia lakeja ja määräyksiä (pääosin tehty) sähkön hinnan seuranta/ hintavaikutukset

Toiminnan painopistealueiden vaikutus tavoitteiden toteutumiseen

Rakennuttamisen menetelmät ja lomakkeisto ovat pääosin sähköisinä, ulkoisen palveluntuottajan (Rakennustieto) ylläpitämänä järjestelmänä ajanmukaisena käytössä.

Sähkön hintakehityksen seuranta ja hintasuojausta varten käytössä on energiameklaripalvelu.

Kiinteistöjen arvokehityksen kääntäminen positiiviseksi edellyttää laajaa kehityshanketta.

Taloudelliset tavoitteet

Tavoitteen määrittely	Mittari	Tp 2014	Ta 2015	Ta 2016
rakennuttamisen lomakkeiston yhtenäistäminen ja päivitys		lomakepohjat pääosin päivitetty	lomakkeiston päivitys uusien lakien, määräysten ja asetusten mukaisiksi jatkuu	lomakkeiden siirto yhteiskäyttöön
sähköisen huoltokirjan käyttöönotto SoKopro projektipankki		päivitys ja sitouttaminen	uudistukset huoltokirjaan. Projektipankkiin tulossa mallinnusohjelma	huoltokirjan monipuolinen käyttö ja seuranta mallinnusohjelma kehitys jatkuu ja siihen osallistuminen

TALOUDELLISET TAVOITTEET

Tavoitteen määrittely	Mittari	Tp 2014	Tp 2015	Ta 2016	Tavoitteiden toteutuminen
rakennuttamisen lomakkeiston yhtenäistäminen ja päivitys		lomakepohjat pääosin päivitetty	lomakkeiston päivitys uusien lakien, määräysten ja asetusten mukaisiksi	lomakkeiden siirto yhteiskäyttöön	Sähköinen lomakkeisto on käytössä.
sähköisen huoltokirjan käyttöönotto SokoPro projektipankki		päivitys ja sitouttaminen	uudistukset huoltokirjaan Projektipankkiin tulossa mallinnusohjelma	huoltokirjan monipuolinen käyttö ja seuranta mallinnusohjelma kehitys jatkuu ja siihen osallistuminen	Sähköinen huoltokirja palvelupyyntö- ja palautekanavineen on käytössä. Projektipankki on laajemmissa investointihankkeissa käytössä. Mallinnusohjelman kehittämisen kuuluu projektipankkipalvelun tuottajan tehtäviin.

Arvio taloudellisten tavoitteiden toteutumisesta

Taloudelle edellä esitetyt tavoitteet on saavutettu, lukuun ottamatta mallinnusohjelmaa, jonka kehittämistehtävästä on kunnan taloudellisen edun vuoksi pidättäydytty.

Asuntotoimi

Kunnan strategiaa tukeva toiminnallinen tavoite vuodelle 2016

Tavoite	Tavoitteen kuvaus	Mittarit	Toteuma ja poikkeaman perustelut
Palvelu perustuu asiakkaiden tarpeeseen.	Tarjota monipuolisia, kohtuuhintaisia, asumisen ratkaisuja ottaen huomioon asukkaiden muuttuvat tarpeet.	vuokrahinnat €/m ²	Vuokrahintoihin ei muutoksia vuoden 2014 harmonisoinnin jälkeen
Luoda asiakkaille mahdollisuus hyvään asumiseen erilaisissa elämän tilanteissa.	Toimia kustannustehokkaasti asunto-omaisuutta hoitaessamme.	asukaspalaute (>3)	Asukaspalautekysely ajankohtainen
Tuottaa palvelua tehokkaasti, tarkoituksen mukaisilla toimintatavoilla ja kannattavasti ottaen huomioon omistajan odotukset ja tarpeet.	Panostaa henkilöhöhtämiseen sekä osamiseen ja innovointikykyyn	vuokrausaste (>92%)	Vuokrausaste n. 94 %
Toiminta perustuu avoimuuteen, rehellisyyteen, oikeudenmukaisuuteen.		koulutus (> 3krt/v/hlö)	Osittain toteutunut

Riskien arviointi

Keskeisimmät riskit kyseisen tavoitteen toteutumiseksi

osa rakennuksista vaatii linja- sekä peruskorjausta lähivuosien aikana irtisanomisten ja poismuuttojen jälkeen asunnoissa joudutaan tekemään "täysimittainen remontti".
kunnan taloustilanne
lainakorot
energiat hinnat

Riskien hallinta

toiminnan ja talouden seuranta ja niihin ajoissa reagointi
työmenetelmien kehittäminen uusien ajatusten pohjalta
vuokrahintojen seuraaminen tuotos/panos pohjalta
uudet energian ratkaisumallit
kaukolämpö
Hybridilämmitys
hybridilämmityksestä saatuja kokemuksia hyödynnetään edelleen.

Tehtävä:

Tarjota monipuolisia, kohtuuhintaisia, asumisen ratkaisuja ottaen huomioon asukkaiden muuttuvat tarpeet.

Toiminnan lyhyt kuvaus/palveluajatus:

Tuottaa edellä mainittuja palveluja tehokkaasti, tarkoituksenmukaisilla toimintatavoilla ja kannattavasti omistajan ja asukkaiden tarpeet huomioon ottaen.
Luoda asumiselle tarkoituksenmukainen, viihtyisä ja terveellinen ympäristö

Toiminnan painopistealueet vuonna 2016 ja suunnittelukaudella:

toiminnan kehittäminen tehokkaampaan suuntaan
 palvelujen edelleen kehittäminen
 lämmitysmuotojen/lämmityksen tuoton uusiminen

Toiminnan painopistealueiden vaikutus tavoitteiden toteutumiseen

Tavoitteiden toteutuminen pääsääntöisesti toteutunut.

TALOUDELLISET TAVOITTEET

Tavoitteen määrittely	Mittari	Tp 2014	Tp 2015	Ta 2016	Tp 2016
vuokrauksen käyttöaste		> 92%	> 92%	>92 %	94 %
asiakastyytyväisyysmittaus		> 3,0			

Henkilöstön määrä**Kiinteistön hallinta, kunnan Koy:t ja asuntotoimi**

Tuloyksikkötasolla henkilötöyvuosina htv1= palveluksessaolopäivien lukumäärä	Tp 2014	Tp 2015	Ta 2016	Tp 2016	Muutos edelliseen vuoteen
Vakituiset	4,4	4,4	4,4	5,5	1,1
Sijaiset				0,1	0,1
Työllistetyt					
Muut määräaikaiset					
Oppisopimus					
Yhteensä	4,4	4,4	4,4	5,6	1,2

TALOUSARVION TOTEUTUMISVERTAILU

Konsernin kiinteistöhal- linto 1000 euroa	TP 2015	TA 1.1.2016	TA muu- tos	TA 2016	TP 2016	Poik- keama	Poikk. %
Konsernin kiinteistöhal- linto							
Toimintatuotot	40	40		40	40	0	0
Toimintakulut	-118	-128		-128	-111	17	13,3
Toimintakate	-78	-88		-88	-71	17	19,3
Asuntotoimi							
Toimintatuotot	883	842		842	773	-69	-8,2
Toimintakulut	-704	-809		-809	-713	96	11,9
Toimintakate	179	33		33	60	27	81,8
Pelastustoimi							
Toimintakulut	-404	-439		-439	-434	5	1,1
Toimintakate	-404	-439		-439	-434	5	1,1
Konsernin kiinteistöhal- linto yhteensä							
Toimintatuotot	923	882		882	813	-69	-7,8
Toimintakulut	-1225	-1 375		-1 375	-1 258	118	8,6
Toimintakate	303	-494		-494	-445	49	9,9

2.2.6.4 Infrapalvelut

Toiminnallisten ja taloudellisten tavoitteiden toteutuminen

TOIMINNALLISET TAVOITTEET

Strateginen tavoite

Tavoite	Tavoitteen kuvaus	Mittari	Toteuma ja poikkeaman perustelut
Kestävän kehityksen mukainen infra	Kunnallistekniikan rakentaminen ja uusiminen mm. uusiomateriaaleja käyttäen. Esim. asfaltin kierrätys	Takaisinmaksuaika, kustannustehokkuus	Rakentamisessa ja uusimisessa on pyritty kustannustehokkaisiin ratkaisuihin.

Kunnan strategiaa tukeva toiminnallinen tavoite vuodelle 2016

Tavoite	Tavoitteen kuvaus	Mittari	Toteuma ja poikkeaman perustelut
Talousarviossa mukainen toiminta	Infran kaikilla osalualueilla suunnitelmallinen toiminta	Euro	Liikennealueiden investointien talousarvio on ylittynyt projektinjohdolisista syistä. Muilta osin infrapalvelut ovat pysyneet talousarviossa, tai allittaneet sen.

Riskit

Keskeisimmät riskit toiminnallisen tavoitteen toteutumiselle

Henkilöstön sitouttaminen toimintaan.

Vuoden 2016 alussa on toinen vesi- ja viemärlaitoksen hoitaja jäämässä yllättäen pois. Kaksi vesilaitoksen hoitajaa on välttämättömyys vesihuollon turvaamiseksi esim. lomien ja sairaustapausten varalta. Laitosta ei pysty ko. tehtävään kouluttamaton henkilö käyttämään ja uuden valmiiksi koulutetun löytäminen tulee olemaan vaikeaa, jollei mahdotonta. Ainoaksi vaihtoehdoksi jäänee etsiä henkilö poistuvan tilalle ja kouluttaa hänet tehtävään.

Riskien hallinta, miten riskeihin varaudutaan ja miten ne hallitaan

Koulutus

Osaajien jääminen eläkkeelle, uuden henkilöstön rekrytoiminen

Riittävän henkilöstömäärän pitäminen työssä jaksamisen takaamiseksi.

Tehtävä: Infratoimintojen ylläpito ja kehittäminen

Toiminnan lyhyt kuvaus/palveluajatus

Mahdollistaa toimiva, viihtyisä ja turvallinen infrarakenne

Toiminnan painopistealueet vuonna 2016 ja taloussuunnitelmakaudella

Vesilaitos- ja jätevesitoiminnan kannattavuus

Valaistuksen saneerausohjelma

Kadut ja tiet

Vesihuollon turvaaminen häiriötilanteissa, varavesilaitoksen käyttöönotto

Toiminnan painopistealueiden vaikutus tavoitteiden toteutumiseen

Viemäriverkoston saneeraus ja pumppaamoiden uusiminen sekä vedenottamoinvestoinnit ovat edenneet, mutta häiriöiltä vesi- ja viemäriverkostojen toiminnassa ei vielä lähivuosina tulla välttymään.

Vedentuotanto Tervaniemessä on aloitettu.

Kaavoitusasioissa tilanne on säilynyt edellisen vuoden tasolla.

TALOUDELLISET TAVOITTEET

Tavoitteen määrittely	Mittari	Tp 2014	Tp 2015	Ta 2016	Tp 2016
Kaavateiden kunnossapitokustannukset	e/km	3449	3312	3193	3371
Puhtaan veden jakelukustannukset	e/ m3	0,67	0,57	0,60	0,58
Jäteveden käsittelykustannukset	e/ m3	1,36	2,23	0,77	1,54

Henkilöstön määrä

Tuloyksikkötasolla henkilötyövuosina htv1= palveluksessaolopäivien lukumäärä	Tp 2014	Tp 2015	Ta 2016	Tp 2016	Muutos edelliseen vuoteen
Vakituiset	9	6	6	6	
Sijaiset			0,5	0,8	0,8
Työllistetyt		1	1		- 1
Muut määräaikaiset			1	2,5	2,5
Oppisopimus			0,5		
Yhteensä	9	7	9	9,3	2,3

htv1 = palveluksessaolopäivien lukumäärä kalenteripäivinä/ 365*(osa-aikaprosentti/100)

TALOUSARVION TOTEUTUMISVERTAILU

Infrapalvelut 1000 euroa	TP 2015	TA 1.1.2016	TA muutos	TA 2016	TP 2016	Poikkeama	Poikk.%
Hallinto		0		0	0	0	
Toimintakulut	-26	-25		-25	-22	3	12,0
Toimintakate	-26	-25		-25	-22	3	12,0
Kaavoitus							
Toimintatuotot	3	0		0	9	9	∞
Toimintakulut	-114	-148		-148	-112	36	24,3
Toimintakate	-111	-148		-148	-103	45	30,4
Vesihuolto							
Toimintatuotot	735	812		812	749	-63	-7,8
Toimintakulut	-437	-520		-520	-469	51	9,8
Toimintakate	298	292		292	280	-12	-4,1
Liikennealueet							
Toimintatuotot	1	0		0	3	3	∞
Toimintakulut	-215	-241	-25	-266	-231	35	13,2
Toimintakate	-214	-241	-25	-266	-228	38	14,3
Varikko							
Toimintatuotot	87	100		100	103	3	3,0
Toimintakulut	-162	-156		-156	-182	-26	-16,7
Toimintakate	-75	-56		-56	-79	-24	-43,6

Infrapalvelut yhteensä							
Toimintatuotot	826	912		912	904	-9	-1,0
Toimintakulut	-955	-1090	-25	-1 115	-1 056	59	5,3
Toimintakate	-129	-178	-25	-203	-151	52	25,6

2.2.6.5 Vesihuoltolaitoksen taseyksikön tilinpäätös

TALOUSARVION TOTEUTUMISVERTAILU

Vesihuoltolaitos 1000 euroa	Tp 2015	Ta 1.1.2016	TA muutos	Ta 2016	Tp 2016	Poikkeama	Poikk. %
Liikevaihto	734	812		812	749	-63	-8
Liiketoiminnan muut tuotot	01	0		0	0	0	0
Materiaalit ja palvelut	320	330		330	319	11	3
Henkilöstökulut	114	160		160	139	21	15
Poistot ja arvonalentumiset	287	267		267	269	-2	-1
Liiketoiminnan muut kulut	4	6		6	11	-5	-45
Liikealijäämä	10	-316		-316	11	327	2973
Korvaus jäännöspääomasta	-43	-35		-35	-46	-11	-24
Alijäämä ennen varauksia	-33	-24		-24	-35	-11	-31
Poistoeron vähennys	3	3		3	3	0	0
Tilikauden alijäämä	-29	-24		-24	-32	-8	-25

Toiminnan kuvaus

Vesilaitostoimintojen alijäämä oli tilinpäätöksessä 2013 184 000 euroa ja se puolittui tilikaudella 2014. Vuonna 2015 alijäämä oli jo alle 30 000 euroa. Vuoden 2016 talousarviossa liikevaihdon kehitys on ennakoitu liian suureksi, joka on johtanut alijäämän kasvuun.

Veden hävikki on alle VVY:n hälytysrajan, mutta hävikin pienentäminen on edelleen tavoitteena saneerauksien edetessä. Vuotovesitutkimuksen pohjalta on tehty toimia pahimpien kohtien korjaamiseen. Korjaavia töitä vesilaitoksella on tehty talousarviossa osoitettujen määrärahojen puitteissa.

Viemäriverkoston saneerausten, pumppaamoiden uusimisten ja vedenottamoinvestointien kautta pyritään häiriötilanteiden vähenemiseen ja käsittelykulujen pienentämiseen.

2.3 Määrärahojen ja taloudellisten tavoitteiden toteutuminen

2.3.1 Käyttötalouden toteutuminen

KUNNAN KÄYTTÖTALOUS	TP 2015	TA 1.1.2016	TA Muutos	TA 2016	TP 2016	Poikkeama
1000 euroa						
Toimintatuotot	13 183	12 628	-530	12 098	11 753	-345
Myyntituotot	6 615	6 221		6 221	6 076	-145
Maksutuotot	2 568	2 391		2 391	2 312	-79
Tuet ja avustukset	1346	1 204	-250	954	884	-70
Muut toimintatuotot	2655	2 812	-280	2 532	2 481	-51
Toimintakulut	-44953	-45 276	-135	-45 411	-44 056	1355
Henkilöstökulut	-18474	-18 359	-53	-18 412	-17 070	1342
Palvelujen ostot	-19873	-20 586	-82	-20 668	-20 545	123
Aineet, tarvikkeet ja tavarat	-2049	-2 107		-2 107	-2 136	-29
Avustukset	-2497	-2 262		-2 262	-2 358	-96
Muut toimintakulut	-2059	-1 962		-1 962	-1 947	15
Toimintakate	-31 769	-32 648	-665	-33 313	-32 303	1010
Poistot	1 634	1 600	0	1 600	1 637	7

2.3.2 Tuloslaskelmaosan toteutuminen

Ulkoiset ja sisäiset tulot ja menot 1000 euroa	Alkuperäinen talousarvio	Talousarvio- muutokset	Talousarvio muutosten jälkeen	Toteuma	Poikkeama	Toteuma %
Toimintatuotot	12 628	-530	12098	11753	345	97,1
Myyntituotot	6 221		6 221	6 076	145	97,7
Maksutuotot	2 391		2 391	2 312	79	96,7
Tuet ja avustukset	1 204	-250	954	884	70	92,7
Muut toimintatuotot	2 812	-280	2 532	2 481	51	98,0
Toimintakulut	45 276	-135	45 411	44 056	1355	97,0
Henkilöstökulut	18 359	-53	18 412	17 070	1342	92,7
Palkat ja palkkiot	13 519	-53	13 571	13 250	321	97,6
Henkilösivukulut	4 840		4 840	3 820	1020	78,9
Eläkekulut	3 361		3 361	3 277	84	97,5
Muut henkilösivukulut	1478		1 478	841	637	56,9
Henkilöstökorvaukset	1		1	-298	299	-29800,0
Palvelujen ostot	20 586	-82	20 668	20 545	123	99,4
Aineet, tarvikkeet ja tavarat	2 107		2 107	2 136	-29	101,4
Avustukset	2 262		2 262	2 358	-96	104,2
Muut toimintakulut	1 962		1 962	1 947	15	99,2
Toimintakate	-32 648	-665	-33 313	-32 303	-1 010	97,0
Verotulot	15 300		15 300	15 575	-275	101,8
Valtionosuudet	19 600		19 600	19 893	-293	101,5
Rahoitustuotot ja -kulut	0		0	0	0	0
Korkotuotot	1		1	2	-1	200,0
Muut rahoitustuotot	135		135	131	4	97,0
Korkokulut	-100		-100	-84	-16	84,0
Muut rahoituskulut	-36		-36	-49	13	136,1
Vuosikate	2 252	-665	1 587	3165	-1578	199,4
Poistot ja arvonalentumiset	1 600	0	1 600	1 637	-37	102,3
Suunnitelman mukaiset poistot	1 600	0	1 600	1 637	-37	102,30
Tilikauden tulos	652	-665	-13	1528	-1541	-11753,8
Poistoeron lisäys (-) tai vä- hennys (+)	0		0	22	22	
Tilikauden yli-/alijäämä	652	-665	-13	1 550	-1563	-11923,1

Verotulot ja valtionosuudet

Verotulot 1000 euroa	Alkuperäinen talousarvio	Talousarvio- muutokset	Muutosten jälkeen	Toteuma	Poikkeama	Toteuma %
Kunnan tulovero	13 320		13 320	13 534	214	101,61
Osuus yhteisöveron tuotosta	640		640	708	68	110,63
Kiinteistövero	1 340		1 340	1 333	-7	99,48
Yhteensä	15 300		15 300	15 575	275	101,80

Valtionosuudet 1000 euroa	Alkuperäinen talousarvio	Talousarvio- muutokset	Muutosten jälkeen	Toteuma	Poikkeama	Toteuma %
Kunnan peruspalvelujen valtionosuus	19 825		19 825	20 118	293	101,5
Opetus- ja kulttuuritoimen muut valtionosuudet	-225		-225	-225	0	99,99
Yhteensä	19 600		19 600	19 893	293	101,50

Verotulot ja valtionosuudet 1000 euroa	2012	2013	2014	2015	2016
Verotulot					
Kunnan tulovero	12 147	12 462	13 233	13 209	13 534
Osuus yhteisöveron tuotosta	621	695	700	790	708
Kiinteistövero	1 016	1 057	1 160	1 330	1 333
	13 784	14 214	15 093	15 329	15 575
Valtionosuudet					
- peruspalvelujen valtionosuus	12 972	13 249	13 231	13 547	14 577
- verotuloihin perustuva valt.os.tasaus	4 760	5 056	5 082	5 293	5 541
- järjestelmämuutoksen tasaus	158	158	161	0	0
- opetus- ja kulttuuritoimen muut valt.osuudet	-662	-642	-588	-324	-225
	17 228	17 821	17 886	18 516	19 893
Yhteensä	31 012	32 035	32 979	33 845	35468

Veroprosentit %	2012	2013	2014	2015	2016
Tuloveroprosentti	20,5	20,5	21,5	22,0	22,0
Kiinteistöveroprosentit					
- yleinen kiinteistövero	1,1	1,1	1,1	1,2	1,2
- vakituinen asuinrakennus	0,5	0,5	0,5	0,6	0,6
- muu kuin vakituinen asuinrakennus	1,1	1,1	1,1	1,2	1,2
- voimalaitokseen kuuluva rakennus	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5
- yleishyödylliset yhteisöt	0	0	0	0	0

2.3.3 Investointien toteutuminen

Sitovuustaso valtuustoon nähden: rakennukset ja rakennelmat sekä liikenneväylät hankekohtainen ja muut investoinnit hankkeiden kokonaiskustannus lautakuntaakohtaisesti

Valmistumisaste: V= valmis, K=kesken, E= ei toteutunut	Valmiusaste	Kokonaiskustannusarvio	Alkuperäinen talousarvio 2016	Talousarvio-muutokset 2016	Talousarvio muutosten jälkeen 2016	Toteuma TP 2016	Poikkema TA-TP 2016
1000 euroa							
AINEETTOMAT HYÖDYKKEET							
<u>Muut pitkäaikaiset menot</u>		37	37	0	37	0	37
<u>Sivistyslautakunta</u>		37	37	0	37	0	37
<u>Kulttuuripalvelut</u>							
Hankasalmen historian 2. osa	E	37	37	0	37	0	37
AINEETTOMAT HYÖDYKKEET							
Tulot		0	0	0	0	0	0
Menot		37	37	0	37	0	37
Nettomenot		37	37	0	37	0	37
AINEELLISET HYÖDYKKEET							
MAA-JA VESIALUEET							
<u>Maa- ja vesialueet</u>		-400	-400	0	-400	-3	-397
Maa- ja vesialueiden hankinta, tasearvo	E	0	0	0	0	2	-2
Maa- ja vesialueiden myynti, kauppahinta	E	-400	-400	0	-400	-5	-395
MAA-JA VESIALUEET							
Tulot		-400	-400	0	-400	-5	-395
Menot		0	0	0	0	2	-2
Nettomenot		-400	-400	0	-400	-3	-397
RAKENNUKSET JA RAKENNELMAT							
Perusturva		76	76	40	116	66	50
<u>PERUSTURVA-VANHUSPALVELUT</u>		67	67	23	90	50	40
Metsätähden muutostöiden suunn. ja rak.t	V	0	0	23	23	50	-27
Päivärannan pyykkililat	E	9	9		9	0	9
Palvelutalo Tammelan räystäspanelointi (uusiminen ja korjaus)	E	13	13	0	13	0	13
Palvelutalo Päivärannan iv-kanavat	E	29	29	0	29	0	29
Palvelutalo Päivärannan palohälytyskeskus (uusiminen)	E	9	9	0	9	0	9
Palvelutalo Päivärannan hoitajakutsujärjestelmän päivitys	E	8	8	0	8	0	8
<u>PERUSTURVA-TERVEYSPALVELUT</u>		9	9	17	26	16	10

Sairaalan muutostöiden suunn. ja toteutu	V	0	0	17	17	16	1
Terveyskeskuksen palohälytyskeskuksen uusiminen	E	9	9	0	9	0	9
Sivistystoimi		2048	969	332	1301	1055	246
<u>SIVISTYS-KOULUT</u>		228	209	0	209	164	46
Niemisjärven koulun pihan valaistus ja vanhan osan ulkomaalaus	V	20	20	0	20	11	9
Niemisjärven koulun pellettilämmitys	K	107	107	0	107	118	-11
Kivikoulun ikkunoiden uusiminen (30kpl sis.pellitysten uusimisen)	V	19	19	0	19	21	-2
Monitoimitalon sähkön varavoima yökirjoituksiin	V	9	9	0	9	3	7
Monitoimitalon varustelu sähköiseen yotutkintoon (sähkö- ja tietoverkkotyöt)	K	20	20	0	20	5	15
Aseman koulun teknisen työn purunpoistojärjestelmä / purunpoistokoneisto	E	20	20	0	20	0	20
Koulukeskuksen ulkopintamaalaukset ja paneliverhoukset	K	33	14		14	5	9
<u>SIVISTYS-KIRJASTO</u>		8	8	0	8	0	8
Kirjaston autohallin käyttötark.muutossu	E	8	8	0	8	0	8
<u>SIVISTYS-NUORISOTILAT</u>		1812	752	332	1084	891	193
Monitoimitalon peruskorj. suunn. ja työt	K	1812	752	332	1 084	1 009	75
-rahoitusosuudet	K			0	0	-118	118
Ympäristötoimi		680	680	605	1285	1273	12
<u>YMPÄRISTÖ-PELASTUSLAITOS</u>		680	680	605	1285	1273	12
Palolaitoksen saneer. suunn. ja korjaust	V	680	680	605	1 285	984	301
Palolaitoksen laajennuksen suunn. ja rak	V			0	0	289	-289
RAKENNUKSET JA RAKENNELMAT							
Tulot		0	0	0	0	-118	118
Menot		2805	1726	977	2702	2512	190
Nettomenot		2805	1726	977	2702	2394	308
KIINTEÄT RAKENTEET JA LAITTEET							
Ympäristötoimi		1485	492	36	528	518	10
<u>YMPÄRISTÖ-LIIKENNEALUEET</u>		698	210	0	210	257	-47
Kaavateiden perusparannus	V	40	10	0	10	9	1

Kaavateiden päällysteiden uusiminen	V	40	10	0	10	9	1
Katuvalaist. saneerausohjelma 2013-2016	V	213	20	0	20	22	-2
Kuusipolun peruskorjaus	V	80	30	0	30	56	-26
Päivätien ja Kumputien peruskorjaus	V	60	30	0	30	25	5
Valkolantien peruskorjaus	V	70	30	0	30	29	1
Hankamäentien peruskorjaus (250 m)	V	0	0	0	0	32	-32
Näkinniementien peruskorjaus	E	110	30	0	30	0	30
Metroitien peruskorjaus / Asema	V	40	20	0	20	23	-3
Riukulantien peruskorjaus torin alueelta / Kirkonkylä	V	35	20	0	20	42	-22
Museotien päällystäminen 150m/Niemisjärvi	V	10	10	0	10	9	1
<u>YMPÄRISTÖ-PUISTOT, ULKOILU-JA URHEILU-ALUEET, YLEISET ALUEET</u>		342	123	0	123	118	5
Torin perusparannus (alueen rakentaminen)	V	120	20	0	20	47	-27
Aseman viheralueet, leikkialueen laajent	V	40	15	0	15	3	12
Puistokaistaleiden ja leikkiväl. uusimin	V	30	10	0	10	2	8
Puistot ja leikkialueet	V	40	10	0	10	11	-1
Tonttien puistokaistaleiden kunnossapito	V	30	10	0	10	5	5
Latupohjien perusparannus	V	30	10	0	10	8	2
Torin perusparannus, valaistus	V	27	27	0	27	27	-0
Liikunta- ja vihersuunnitelman laatiminen	V	15	11	0	11	11	0
Kaavoitushallinnon karttasovelluksen hankinta	V	10	10	0	10	5	5
<u>YMPÄRISTÖ-VESI- JA VIEMÄRILAITOS</u>		415	149	36	185	143	42
Vanhojen jätevesipumppaamojen uusiminen	V	0	0	0	0	1	-1
Mikonlammen vedenkäs.laitoksen pumput	V	20	0	0	0	0	-0
Talojohdot ja uudet linjat	V	68	17	0	17	9	8
KK/As viemäriverkosto, vuotovesien vähen	V	200	50	19	69	59	9
Tervaniemen vedenottamon käyttöönotto	K	50	25	0	25	13	12
Vesilaitoksen siirtolinjojen virtausmittaukset ja vuotojen korjaus	K	30	10	0	10	2	8
Jätevesipuhdistamon väljän ja lietekuivaimen peruskorjaus	V	12	12	0	12	18	-6
Jätevesipuhdistamon pääpumppaamon pumppujen peruskorjaus	V	15	15	0	15	8	7
Mikonlam.vedenkäsittelylaitoksen uudet pumput	V	20	20	0	20	9	11
Vesi- ja viemäriverkoston digitalisointi	K	0	0	17	17	24	-7

<u>YMPÄRISTÖ-MUUT KIIINTEÄT LAITTEET</u>			30	10	0	10	0	10
Jätehuolto, jätepiesteet ja astiat	E		30	10	0	10	0	10
KIIINTEÄT RAKENTEET JA LAITTEET								
Tulot			0	0	0	0		
Menot			1485	492	36	528	518	10
Nettomenot			1485	492	36	528	518	10
KONEET JA KALUSTO / IRTAIN OMAISUUS								
<u>KUNNANHALLITUS</u>			20	20	0	20	19	1
Verkon ja tietoturvan kehittäminen ,	V		20	20	0	20	19	1
<u>PERUSTURVALAUTAKUNTA, vanhuspalvelut</u>			30	30	0	30	30	0
Tammelan palvelutalon kalustaminen	V		30	30	0	30	30	0
<u>SIVISTYSLAUTAKUNTA</u>			163	71	0	71	68	3
<u>Koulutuspalvelut</u>			92	32	0	32	31	1
Lukion ykkösille kannettavat tietokoneet	V		82	22	0	22	21	1
Aseman pääkoulun atk-hankinnat	V		10	10	0	10	10	0
<u>Kirjastopalvelut</u>			8	8	0	8	7	1
Kirjaston kalustehankinnat	V		8	8	0	8	7	1
<u>Liikuntapalvelut</u>			31	15	0	15	15	0
Liikuntavälineitä kentille ja monit.talo	V		15	15	0	15	15	0
<u>Nuorisopalvelut</u>			32	16	0	16	15	1
Nuorisotilojen laite- ja kalustohankinna	V		16	8	0	8	7	1
Taitotuvan kaluston ja koneiden uusimine	V		16	8	0	8	8	0
<u>YMPÄRISTÖLAUTAKUNTA</u>			107	55	0	55	41	14
Kalustohankinnat vihertoimi	V		35	15	0	15	5	10
Konekeskuksen kalustohankinnat	V		24	8	0	8	4	4
Ruokapalvelun kalustohankinnat	V		31	15	0	15	15	0
Lattianhoitokoneet (kaksi kappaletta)	V		9	9	0	9	10	-1
Päättäajettava ruohonleikkuri (vanha kone vaihtoon)	V		8	8	0	8	7	1
KONEET JA KALUSTO / IRTAIN OMAISUUS								

Tulot			0	0	0	0	0	0
Menot			320	176	0	176	157	19
Nettomenot			320	176	0	176	157	19
PYSYVIEN VASTAAVIEN SIIJOITUKSET								
Osakkeet ja osuudet								
<u>Asunto-osakkeet</u>			-140	-40	0	-40	0	-40
Asunto-osakkeiden hankinta, tasearvo		E	0	0	0	0	0	0
Asunto-osakkeiden myynti yms., kauppahintaa		E	-140	-40	0	-40	0	-40
OSAKKEET JA OSUUDET								
Tulot			-140	-40	0	-40	0	-40
Menot			0	0	0	0	0	0
Nettomenot			-140	-40	0	-40	0	-40
INVESTOINNIT YHTEENSÄ								
Tulot			-540	-440	0	-440	-123	-317
Menot			4647	2431	1013	3443	3190	253
Nettomenot			4107	1991	1013	3003	3067	-64

2.3.4 Rahoitusosan toteutuminen

1000 euroa	Alkuperäinen talousarvio	Talousarvio-muutokset	Talousarvio muutosten jälkeen	Toteuma	Poikkeama
Toiminta ja investoinnit					
Toiminnan rahavirta	1952		1287	3144	1857
Vuosikate	2252	-665	1587	3165	1578
Satunnaiset erät					
Tulorahoituksen korjauserät	-300		-300	-21	279
Investointien rahavirta	-1976		-2989	-3046	-57
Investointimenot	-2416	-1013	-3429	-3190	239
Rahoitusosuudet investointimenoihin	0		0	118	118
Pysyvien vastaavien hyödykkeiden luovutustulot	440		440	26	-414
Toiminnan ja investointien rahavirta	-24		-1702	98	1800
Rahoitustoiminta					
Antolainauksen muutokset	1		1	-82	-83
Antolainasaamisten lisäykset muille	-20		-20	-91	-71
Antolainasaamisten vähennykset muilta	21		21	9	-12
Lainakannan muutokset	939		939	1232	293
Pitkäaikaisten lainojen lisäys	0		0	0	0
Pitkäaikaisten lainojen vähennys	-561		-561	-768	-207
Lyhytaikaisten lainojen muutos	1500		1500	2000	500
Oman pääoman muutokset					
Vaikutus maksuvalmiuteen	916		-762	1248	2010

2.3.5 Yhteenveto määrärahojen ja tuloarvioiden toteutumisesta

YHTEENVETO VALTUUSTON HYVÄKSYMIEH MÄÄRÄRAHOJEN JA MENOARVIOIDEN TOTEUTUMISESTA

1000 euroa	Sito-	Määrärahat				
N = sitovuus nettomääräraha/-tuloarvio B = bruttomääräraha/-tuloarvio	vuus N B	Alkup. talous- arvio	TA muutokset	TA muutosten jälkeen	Toteuma	Poik- keama
KÄYTTÖTALOUSOSA						
Keskusvaalilautakunta	N	0		0	1	-1
Tarkastuslautakunta	N	25		25	24	1
Kunnanhallitus	N	5 454		5 454	5 070	384
Perusturvalautakunta	N	24 129		24 129	23 557	572
Sivistyslautakunta	N	9 899	110	10 009	9 745	264
Ympäristölautakunta, ilman vesihuoltolaitosta	N	5 249	25	5 274	5 190	84
Ympäristölautakunta, vesihuoltolaitos	N	520		520	469	51
TOIMINTAKATE	N	45 276	135	45 411	44 056	1355
TUOSLASKELMAOSA						0
Verotulot	B					0
Valtionosuudet	B					0
Korkotulot	B					0
Muut rahoitustulot	B					0
Korkomenot	B	100		100	84	16
Muut rahoitusmenot	B	36		36	49	-13
Satunnaiset erät	B			0		0
YHTEENSÄ	N	45 412	135	45 547	44 189	1358
INVESTOINTIOSA YHTEENSÄ	B	2 431	1 013	3 443	3 190	253
RAHOITUSOSA						0
Antolainauksen muutokset						0
Antolainasaamisten lisäykset	B	20		20	91	-71
Antolainasaamisten vähennykset	B	0		0		0
Lainakannan muutokset				0		0
Pitkäaikaisten lainojen lisäys	B	0		0		0
Pitkäaikaisten lainojen vähennys	B	561		561	768	-207
Lyhytaikaisten lainojen muutos	N	0		0		0
Oman pääoman muutokset	B	0		0		0
Vaikutus maksuvalmiuteen		0		0		
RAHOITUSOSA YHTEENSÄ	B	581	0	581	859	-278
YHTEENSÄ		48 424	1 148	49 572	48 238	1334

YHTEENVETO VALTUUSTON HYVÄKSYMIEEN MÄÄRÄRAHOJEN JA TULOARVIOIDEN TOTEUTUMISESTA

1000 euroa	Sito-	Tuloarviot				
N = sitovuus nettomääräraha/-tuloarvio B = bruttomääräraha/-tuloarvio	vuus N B	Alkup. talous- arvio	TA muutokset	TA muutosten jälkeen	Toteuma	Poik- keama
KÄYTTÖTALOUSOSA						
Keskusvaalilautakunta	N	0		0	1	-1
Tarkastuslautakunta	N	0			0	0
Kunnanhallitus	N	3 229		3 229	3 019	210
Perusturvalautakunta	N	2 659	-250	2 409	2 368	41
Sivistyslautakunta	N	981		981	1 028	-47
Ympäristölautakunta, ilman vesihuoltolaitosta	N	4 947	-280	4 667	4 626	41
Ympäristölautakunta, vesihuoltolaitos	N	812	0	812	710	102
TOIMINTAKATE	N	12 628	-530	12 098	11 752	346
TUOSLASKELMAOSA						
Verotulot	B	15 300		15 300	15 575	-275
Valtionosuudet	B	19 600		19 600	19 893	-293
Korkotulot	B	1		1	2	-1
Muut rahoitustulot	B	135		135	131	4
Korkomenot	B					0
Muut rahoitusmenot	B					0
Satunnaiset erät	B					0
YHTEENSÄ	N	47 664	-530	47 134	47 353	-219
INVESTOINTIOSA YHTEENSÄ	B	440	0	440	123	317
RAHOITUSOSA						0
Antolainauksen muutokset						0
Antolainasaamisten lisäykset	B					0
Antolainasaamisten vähennykset	B	21		21	9	12
Lainakannan muutokset						0
Pitkäaikaisten lainojen lisäys	B	0	0	0		0
Pitkäaikaisten lainojen vähennys	B	0		0	0	0
Lyhytaikaisten lainojen muutos	N	1 500		1 500	2 000	-500
Oman pääoman muutokset	B	0		0	0	0
Vaikutus maksuvalmiuteen		916		916	2 208	-1292
RAHOITUSOSA YHTEENSÄ	B	2 437	0	2 437	4 217	-1 780
YHTEENSÄ		50 541	-530	50 011	51 693	-1 682

YHTEENVETO VALTUUSTON HYVÄKSYMIEEN NETTOMÄÄRÄRAHOJEN TOTEUTUMISESTA

1000 euroa	Sito-	Nettomäärärahat				
N = sitovuus nettomääräraha/-tuloarvio B = bruttomääräraha/-tuloarvio	vuus N B	Alkup. talous- arvio	TA muutokset	TA muutosten jälkeen	Toteuma	Poik- keama
KÄYTTÖTALOUSOSA						
Keskusvaalilautakunta	N					
Tarkastuslautakunta	N	-25		-25	-24	-1
Kunnanhallitus	N	-2225		-2225	-2051	-174
Perusturvalautakunta	N	-21470	-250	-21720	-21189	-531
Sivistyslautakunta	N	-8918	-110	-9028	-8717	-311
Ympäristölautakunta, ilman vesihuoltolaitosta	N	-302	-305	-607	-564	-43
Ympäristölautakunta, vesihuoltolaitos	N	292		292	241	51
TOIMINTAKATE	N	-32648	-665	-33313	-32304	-1009
TULOSLASKELMAOSA						
Verotulot	B	15300		15300	15575	-275
Valtionosuudet	B	19600		19600	19893	-293
Korkotulot	B	1		1	2	-1
Muut rahoitustulot	B	135		135	131	4
Korkomenot	B	-100		-100	-84	-16
Muut rahoitusmenot	B	-36		-36	-49	13
Satunnaiset erät	B			0	0	0
YHTEENSÄ	N	2252	-665	1587	3164	-1577
INVESTOINTIOSA YHTEENSÄ	B	-1991	-1013	-3003	-3067	64
RAHOITUSOSA						
Antolainauksen muutokset		0		0	0	0
Antolainasaamisten lisäykset	B	-20		-20	-91	71
Antolainasaamisten vähennykset	B	21		21	9	12
Lainakannan muutokset						
Pitkäaikaisten lainojen lisäys	B	0		0	0	0
Pitkäaikaisten lainojen vähennys	B	-561		-561	-768	207
Lyhytaikaisten lainojen muutos	N	1500		1500	2000	-500
Oman pääoman muutokset	B	0		0	0	0
Vaikutus maksuvalmiuteen		916		916	2208	-1292
RAHOITUSOSA YHTEENSÄ	B	1856	0	1856	3358	-1502
YHTEENSÄ		2117	-1678	439	3455	-3016

3 TILINPÄÄTÖSLASKELMAT

3.1 Kunnan tuloslaskelma

Ulkoiset tuotot ja kulut, euroa	2016	2015	Muutos
Toimintatuotot	8 077 986,21	9 340 361,38	1 262 375,17
Myyntituotot	3 950 097,39	4 388 738,75	438 641,36
Maksutuotot	2 311 500,72	2 566 124,47	254 623,75
Tuet ja avustukset	884 136,78	1 346 324,16	462 187,38
Muut toimintatuotot	932 251,32	1 039 174,00	106 922,68
Toimintakulut	-40 381 163,48	-41 109 443,24	-728 279,76
Henkilöstökulut	-17 101 588,70	-18 509 260,15	-1 407 671,45
Palkat ja palkkiot	-12 983 293,57	-13 929 689,55	-946 395,98
Henkilöstösivukulut	-4 118 295,13	-4 579 570,60	-461 275,47
Eläkekulut	-3 277 190,52	-3 707 854,23	-430 663,71
Muut henkilöstösivukulut	-841 104,61	-871 716,37	-30 611,76
Palvelujen ostot	-18 482 423,27	-17 687 883,46	794 539,81
Aineet, tarvikkeet ja tavarat	-2 046 494,88	-1 976 346,68	70 148,20
Avustukset	-2 358 305,34	-2 497 166,97	-138 861,63
Muut toimintakulut	-392 351,29	-438 785,98	-46 434,69
Toimintakate	-32 303 177,27	-31 769 081,86	534 095,41
Verotulot	15 574 910,35	15 329 196,51	-245 713,84
Valtionosuudet	19 893 456,00	18 516 081,00	-1 377 375,00
Rahoitustuotot ja -kulut	280,96	43 461,55	43 180,59
Korkotuotot	1 833,56	1 036,36	-797,20
Muut rahoitustuotot	85 190,02	147 854,95	62 664,93
Korkokulut	-83 973,83	-104 044,94	-20 071,11
Muut rahoituskulut	-2 768,79	-1 384,82	1 383,97
Vuosikate	3 165 470,04	2 119 657,20	-1 045 812,84
Poistot ja arvonalentumiset	-1 637 457,77	-1 634 365,30	3 092,47
Suunnitelman mukaiset poistot	-1 637 457,77	-1 634 365,30	3 092,47
Arvonalentumiset	0,00	0,00	0,00
Tilikauden tulos	1 528 012,27	485 291,90	-1 042 720,37
Poistoeron lisäys (-) tai vähennys (+)	21 941,84	21 941,84	0,00
Varausten lisäys (-) tai vähennys (+)	0,00	0,00	0,00
Rahastojen lisäys (-) tai vähennys (+)	0,00	0,00	0,00
Tilikauden ylijäämä (alijäämä)	1 549 954,11	507 233,74	-1 042 720,37

Rahoitustuotoista ja -kuluista on eliminoitu laskennallisesti eriytetyn vesihuoltolaitoksen korvaus jäännöspääomasta.

3.2 Kunnan rahoituslaskelma

1000 euroa	2016	2015
Toiminnan rahavirta	3 144 101,73	1 892 081,64
Vuosikate	3 165 470,04	2 119 657,20
Satunnaiset erät	0,00	0,00
Tulorahoituksen korjauserät	-21 368,31	-227 575,56
Myyntivoitot tuloslaskelma	-21 368,31	-244 279,06
Myyntitappiot tuloslaskelma	0,00	16 703,50
Myyntivoitot satunnaiset tuotot	0,00	0,00
Myyntitappiot satunnaiset menot	0,00	0,00
Pakolliset varaukset tilikauden lopussa	0,00	0,00
Pakolliset varaukset tilikauden alussa	0,00	0,00
Investointien rahavirta	-3 045 904,26	-3 150 864,97
Investointimenot	-3 189 916,26	-3 518 177,58
Rahoitusosuudet investointimenoihin	118 000,00	29 890,00
Pysyvien vastaavien hyödykkeiden luovutustulot	26 012,00	337 422,61
Käyttöomaisuuden myynti inv.osa	0,00	109 847,05
Myyntivoitot tuloslaskelma	26 012,00	244 279,06
Myyntitappiot tuloslaskelma	0,00	-16 703,50
Myyntivoitot satunnaiset tuotot	0,00	0,00
Myyntitappiot satunnaiset menot	0,00	0,00
Toiminnan ja investointien rahavirta	98 197,47	-1 258 783,33
Rahoituksen rahavirta		
Antolainauksen muutokset	-81 268,40	82 377,90
Antolainasaamisten lisäykset	-90 544,00	0,00
Tili 165600 Hankelainat, debet	-90 544,00	0,00
Antolainasaamisten vähennykset	9 275,60	82 377,90
Tili 165600 Hankelainat, kredit	9 275,60	82 377,90
Lainakannan muutokset	1 231 848,00	854 080,00
Pitkäaikaisten lainojen lisäykset	0,00	0,00
Pitkäaikaisten lainojen vähennykset	-768 152,00	-648 880,00
Lyhytaikaisten lainojen muutos	2 000 000,00	1 502 960,00
Oman pääoman muutokset	0,00	0,00
Muut maksuvalmiuden muutokset	959 373,24	89 000,82
Toimeksiantojen varojen ja pääomien muutokset	-182 541,54	588 404,71
Vaihto-omaisuuden muutos	6 768,76	3 415,57
Saamisten muutos	725 975,07	-662 390,05
Korottomien velkojen muutos	409 170,95	159 570,59
Rahoituksen rahavirta	2 109 952,84	1 025 458,72
Rahavarojen muutos	2 208 150,31	-233 324,61
Rahavarojen muutos	2 208 150,31	-233 324,61
Rahavarat 31.12.	2 764 608,24	556 457,93
Rahavarat 1.1.	-556 457,93	-789 782,54

3.3. Kunnan tase

VASTAAVAA	2016	2015	Muutos
1000 euroa			
PYSYVÄT VASTAAVAT	30 170 641,30	28 740 826,50	1 429 814,80
Aineettomat hyödykkeet	42 817,51	369 492,65	-326 675,14
Aineettomat oikeudet	42 817,51	369 492,65	-326 675,14
Aineelliset hyödykkeet	27 001 447,05	25 244 957,11	1 756 489,94
Maa- ja vesialueet	1 793 119,07	1 797 762,76	-4 643,69
Rakennukset	19 341 700,64	17 610 700,61	1 731 000,03
Kiinteät rakenteet ja laitteet	3 603 547,53	3 401 236,80	202 310,73
Koneet ja kalusto	415 512,13	633 062,55	-217 550,42
Ennakkomaksut ja keskeneräiset hankinnat	1 847 567,68	1 802 194,39	45 373,29
Sijoitukset	3 126 376,74	3 126 376,74	0,00
Osakkeet ja osuudet	3 126 376,74	3 126 376,74	0,00
TOIMEKSIANTOJEN VARAT	35 605,13	34 535,97	1 069,16
Valtion toimeksiannot	14 139,18	16 831,88	-2 692,70
Lahjoitusrahastojen erityiskatteet	21 465,95	17 704,09	3 761,86
VAIHTUVAT VASTAAVAT	5 080 910,12	3 524 235,24	1 556 674,88
Vaihto-omaisuus	31 512,39	38 281,15	-6 768,76
Muu vaihto-omaisuus	31 512,39	38 281,15	-6 768,76
Saamiset	2 284 789,49	2 929 496,16	-644 706,67
Pitkäaikaiset saamiset	670 382,73	610 336,37	60 046,36
Myyntisaamiset	15 916,75	37 138,79	-21 222,04
Lainasaamiset	654 465,98	573 197,58	81 268,40
Lyhytaikaiset saamiset	1 614 406,76	2 319 159,79	-704 753,03
Myyntisaamiset	999 843,81	735 165,31	264 678,50
Lainasaamiset	5 000,00	0,00	5 000,00
Muut saamiset	420 031,42	787 121,07	-367 089,65
Siirtosaamiset	189 531,53	796 873,41	-607 341,88
Rahoitusarvopaperit	268 953,25	258 836,98	10 116,27
Muut arvopaperit	268 953,25	258 836,98	10 116,27
Rahat ja pankkisaamiset	2 495 654,99	297 620,95	2 198 034,04
VASTAAVAA YHTEENSÄ	35 287 156,55	32 299 597,71	2 987 558,84

VASTATTAVAA	2016	2015	Muutos
euroa			
OMA PÄÄOMA	17 771 967,98	16 222 013,87	1 549 954,11
Peruspääoma	18 668 837,74	18 668 837,74	0,00
Edellisten tilikausien yli-/alijäämä	-2 446 823,87	-2 954 057,61	507 233,74
Tilikauden yli-/alijäämä	1 549 954,11	507 233,74	1 042 720,37
POISTOERO JA VAPAAEHTOISET VARAUKSET	65 825,50	87 767,34	-21 941,84
Poistoero	65 825,50	87 767,34	-21 941,84
TOIMEKSIANTOJEN PÄÄOMAT	538 538,02	720 010,40	-181 472,38
Valtion toimeksiannot	0,00	0,00	0,00
Lahjoitusrahastojen pääomat	529 799,07	711 489,90	-181 690,83
Muut toimeksiantojen pääomat	8 738,95	8 520,50	218,45
VIERAS PÄÄOMA	16 910 825,05	15 269 806,10	1 641 018,95
Pitkäaikainen	3 349 056,29	3 850 419,13	-501 362,84
Lainat rahoitus- ja vakuutuslaitoksilta	2 901 320,00	3 417 240,00	-515 920,00
Liittymismaksut ja muut velat	447 736,29	433 179,13	14 557,16
Lyhytaikainen	13 561 768,76	11 419 386,97	2 142 381,79
Lainat rahoitus- ja vakuutuslaitoksilta	7 515 920,00	5 768 152,00	1 747 768,00
Ostovelat	3 384 760,87	2 418 443,96	966 316,91
Muut velat	499 712,71	916 986,96	-417 274,25
Siirtovelat	2 161 375,18	2 315 804,05	-154 428,87
VASTATTAVAA YHTEENSÄ	35 287 156,55	32 299 597,71	2 987 558,84

3.4 Konsernin tuloslaskelma

KONSERNIN TULOSLASKELMA

1000 euroa	2016	2015
Toimintatuotot	17 234	18 494*)
Toimintakulut	-49 802	-50 270*)
Osuus osakkuusyhteisöjen voitosta	0	0*)
Toimintakate	-32 568	-31 776*)
Verotulot	15 514	15 267
Valtionosuudet	21 318	19 985
Rahoitustuotot ja -kulut	-50	-32*)
Korkotuotot	48	52
Muut rahoitustuotot	93	156*)
Korkokulut	-135	-185
Muut rahoituskulut	-56	-55*)
Vuosikate	4 214	3 444*)
Poistot ja arvonalentumiset		
Suunnitelman mukaiset poistot	-2 483	-2 490
Satunnaiset erät	0	0
Tilikauden tulos	1 731	954*)
Tilinpäätössiirrot	191	-44*)
Laskennalliset verot	-64	-71
Vähemmistöosuudet	-5	-10
Tilikauden ali-/ylijäämä	1 853	829*)

Vuoden 2015 lukuja muutettu, sillä konserniin kuuluvan Keski-Suomen sairaanhoitopiirin luvut muuttuneet sairaanhoitopiirin lopullisessa tilinpäätöksessä. Poistoerojen ja vap.eht.varausten purku on tehty ed.tilikauden yli- ja alijäämään. Vuoden 2015 tilikauden ali-/ylijäämän etumerkki vaihdettu oikeaksi.

3.5 Konsernin rahoituslaskelma

KONSERNIN RAHOITUSLASKELMA

1000 euroa	2016	2015
Toiminnan rahavirta	4 216	3 199*)
Vuosikate	4 214	3 444*)
Satunnaiset erät	0	0
Tulorahoituksen korjauserät	2	-245*)
Investointien rahavirta	-4 281	-3 863
Investointimenot	-4 476	-4 274
Rahoitusosuudet investointimenoihin	120	33
Pysyvien vastaavien hyödykkeiden luovutustulot	<u>75</u>	<u>378</u>
Toiminnan ja investointien rahavirta	-65	-664*)
Rahoituksen rahavirta		
Antolainauksen muutokset	-82	82
Antolainasaamisten lisäykset	-91	0
Antolainasaamisten vähennykset	9	82
Lainakannan muutokset	2507	351
Pitkäaikaisten lainojen lisäys	1 353	0
Pitkäaikaisten lainojen vähennys	-1079	-1 311
Lyhytaikaisten lainojen muutos	2 233	1 662
Oman pääoman muutokset	0	-36
Muut maksuvalmiuden muutokset	703	707*)
Toimeksiantojen varojen ja pääomien muutokset	-184	587
Vaihto-omaisuuden muutos	12	16*)
Saamisten muutos	408	11*)
Korottomien velkojen muutos	<u>467</u>	<u>93*)</u>
Rahoituksen rahavirta	3129	1104*)
Rahavarojen muutos	3 064	440
Rahavarojen muutos	3 064	440*)
Rahavarat 31.12.	4 669	1 605*)
Rahavarat 1.1.	1 605	1 166*)

Konsernin rahoituslaskelman tunnusluvut lasketaan samoin perustein kuin vastaavat kunnan rahoituslaskelman tunnusluvut. Rahoituslaskelman tunnuslukujen selitteet ovat kohdassa 1.4.2. Vuoden 2015 lukuja muutettu, sillä konserniin kuuluvan Keski-Suomen sairaanhoitopiirin luvut muuttuneet sairaanhoitopiirin lopullisessa tilinpäätöksessä.

3.6 Konsernin tase

1000euroa

VASTAAVAA	2016	2015
PYSYVÄT VASTAAVAT	38 188	36 268*)
Aineettomat hyödykkeet	321	679*)
Aineettomat oikeudet	321	639
Muut pitkävaikutteiset menot	0	40*)
Aineelliset hyödykkeet	36 878	34 649*)
Maa- ja vesialueet	2 266	2 174
Rakennukset	27 208	25 576
Kiinteät rakenteet ja laitteet	3 626	3 428
Koneet ja kalusto	782	1 038
Muut aineelliset hyödykkeet	234	244*)
Ennakkomaksut ja keskeneräiset hankinnat	2 761	2 188*)
Sijoitukset	989	940*)
Osakkuusyhteisöosuudet	81	0
Muut osakkeet ja osuudet	908	940
Muut lainasaamiset	0	0
TOIMEKSIANTOJEN VARAT	55	56
VAIHTUVAT VASTAAVAT	8 116	5 361*)
Vaihto-omaisuus	122	133*)
Saamiset	3 325	3 622
Pitkäaikaiset saamiset	120	58
Lyhytaikaiset saamiset	3 205	3 564
Rahoitusarvopaperit	287	277*)
Rahat ja pankkisaamiset	4 382	1 329*)
VASTAAVAA YHTEENSÄ	46 359	41 685*)

VASTATTAVAA	2016	2015
OMA PÄÄOMA	18 956	17 097*)
Peruspääoma	18 666	18 669
Arvonkorotusrahasto	2	2
Muut omat rahastot	979	954*)
Edellisten tilikausien alijäämä	-2 544	-3 357*)
Tilikauden ali-ja ylijäämä	1 853	829*)
VÄHEMMISTÖOSUUDET	444	423
POISTOERO JA VAPAAEHTOISET VARAUKSET	0	0
Poistoero	0	0
Vapaaehtoiset varaukset	0	0
PAKOLLISET VARAUKSET	323	296*)
Muut pakolliset varaukset	323	296*)
TOIMEKSIANTOJEN PÄÄOMAT	571	757
VIERAS PÄÄOMA	26 065	23 112*)
Pitkäaikainen korollinen vieras pääoma	8414	7 886
Pitkäaikainen koroton vieras pääoma	509	508
Lyhytaikainen korollinen vieras pääoma	8 869	6 889
Lyhytaikainen koroton vieras pääoma	8273	7 829*)
VASTATTAVAA YHTEENSÄ	46 359	41 685*)

Konsernitaseen tunnusluvut lasketaan samoin perustein kuin vastaavat kunnan taseen tunnusluvut. Taseen tunnuslukujen selitteet ovat kohdassa 1.5.

Vuoden 2015 lukuja muutettu, sillä konserniin kuuluvan Keski-Suomen sairaanhoitopiirin luvut muuttuneet sairaanhoitopiirin lopullisessa tilinpäätöksessä.

4 TILINPÄÄTÖKSEN LIITETIEDOT

4.1. Tilinpäätöksen laatimista koskevat liitetiedot

Tilinpäätöstä laadittaessa noudatetut arvostusperiaatteet ja -menetelmät sekä jaksotusperiaatteet ja -menetelmät:

Pysyvät vastaavat

Pysyvien vastaavien aineettomat ja aineelliset hyödykkeet on merkitty taseeseen hankintamenoon vähennettynä suunnitelman mukaisilla poistoilla ja investointimenoihin saaduilla rahoitusosuuksilla.

Suunnitelman mukaiset poistot on laskettu ennalta laaditun poistosuunnitelman mukaisesti. Kunnanvaltuuston hyväksymällä poistosuunnitelman muutoksella on poistoaikojä tarkistettu 1.1.2013 alkaen siten, että ennen vuotta 2013 hankittuihin hyödykkeisiin sovelletaan aiempaa poistosuunnitelmaa (KV 16.12.1996 § 6) ja 1.1.2013 jälkeen hankittuihin hyödykkeisiin sovelletaan uutta poistosuunnitelmaa (KV 2.9.2013 § 56). Muutos on perustunut kirjanpito-ohjeistukseen ja hyödykkeiden taloudellisen pitoajan uudelleenarviointiin. Poistosuunnitelman mukaiset suunnitelmapoistojen laskentaperiaatteet on esitetty tuloslaskelman liitetiedoissa kohdassa suunnitelman mukaisten poistojen perusteet.

Pysyvien vastaavien sijoitukset ja sijoitusluontoiset erät on merkitty taseeseen hankintamenoön tai sitä alempaan todennäköiseen luovutushintaan.

Vaihto-omaisuus

Vaihto-omaisuus on merkitty taseeseen varastotavaroiden hankinta-arvoon.

Rahoitusomaisuus

Saamiset on merkitty taseeseen nimellisarvoon tai sitä alempaan todennäköiseen arvoon.

Rahoitusomaisuusarvopaperit on merkitty taseeseen hankintamenoön tai sitä alempaan todennäköiseen luovutushintaan.

Pysyvien vastaavien aineellisten hyödykkeiden hankintaan saadut rahoitusavustukset on merkitty ao. hyödykkeen hankintamenoön vähennykseksi.

Tuloslaskelman ja taseen esitystavat ovat Kirjanpitolausakunnan kuntajaoston ohjeiden mukaiset eikä esitystapaa ole muutettu edellisestä vuodesta.

Taseen yksittäiset erät eivät sisällä useisiin tase-eriin kuuluvia olennaisia eriä.

Tilinpäätökseen ei sisälly ulkomaanrahan määräisiä saamisia, velkoja tai muita sitoumuksia.

4.2 Konsernitilinpäätöksen laatimista koskevat liitetiedot

Konsernitilinpäätöksen laadintaperiaatteet ja laajuus

Konsernitilinpäätöksessä on yhdistelty kaikki kunnan tytäryhteisöt, joissa kunnan määräysvalta 31.12.2016 on yli 50 %: Kiinteistö Oy Hankasalmen Haka, Kiinteistö Oy Hankasalmen Somerinkulma, Kiinteistö Oy Hankasalmen Virastotalo, Kiinteistö Oy Hankasalmen Vuokratulo ja Kiinteistö Oy Vuokrahanka.

Konsernitilinpäätökseen on yhdistelty kaikki kuntayhtymät, joissa kunta on jäsenenä 31.12.2016:

Jyväskylän koulutuskuntayhtymä, Keski-Suomen liitto, Keski-Suomen sairaanhoitopiirin kuntayhtymä ja Itä-Suomen päihdehuollon kuntayhtymä.

Konserniyhteisöjen keskinäiset tuotot ja kulut sekä saamiset ja velat on vähennetty sekä konserniyhteisöjen ja kunnan omistamien kuntayhtymien keskinäiset tuotot ja kulut sekä saamiset ja velat vähäisiä liiketapahtumia lukuun ottamatta. Kiinteistöverot on eliminoitu.

Kunnan ja sen tytäryhteisöjen keskinäisen omistuksen eliminointi on tehty pariarvomenetelmällä.

Kiinteistötytäryhteisöjen aineellisten hyödykkeiden poistot on oikaistu suunnitelman mukaisiksi ja jäännösarvojen ero on kirjattu konsernituloslaskelmassa tytäryhteisöjen poistojen oikaisuksi ja aikaisemmille tilikausille kertynyt ero konsernitaseessa edellisten tilikausien yli-/alijäämän oikaisuksi.

Osakkuusyhteisöt on jätetty yhdistelemättä, koska niiden vaikutus konsernin tulokseen ja omaan pääomaan ei ole olennainen oikean ja riittävän kuvan antamiseksi konsernin toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta. Osakkuusyhteisöistä on liitetiedossa 11 ilmoitettu nimi, omistusosuus ja omistusosuutta vastaava määrä omasta ja vieraasta pääomasta sekä tilikauden voitosta tai tappiosta viimeksi laaditusta tilinpäätöksestä.

4.3 Tuloslaskelmaa koskevat liitetiedot

6) Toimintatuotot vastualueittain

Ulkoiset erät	Keskusvaali- lautakunta	Tarkastus- lautakunta	Kunnan- hallitus	Perusturva- lautakunta	Sivistys- lautakunta	Ympäristö- lautakunta	Yhteensä
Myyntituotot			2 452 581	34 578	409 280	1 053 658	3 950 097
Maksutuotot			305 562	1 645 591	333 835	26 513	2 311 501
Tuet ja avustukset			227 876	414 504	237 736	4 021	884 137
Muut toimintatuotot			4 070	272 412	23 363	632 406	932 251
Yhteensä	0	0	2 990 089	2 367 085	1 004 214	1 716 598	8 077 986

7) Verotulot

	2016	2015
Kunnan tulovero	13 533 914,42	13 209 013,58
Osuus yhteisöveron tuotosta	708 025,35	790 233,58
Kiinteistövero	1 332 970,58	1 329 949,35
Verotulot yhteensä	15 574 910,35	15 329 196,51

8) Valtionosuudet

	2016	2015
Kunnan peruspalvelujen valtionosuus (ilman tasauksia)	14 576 873,00	13 547 297,00
Verotuloihin perustuva valtionosuuksien tasaus	5 541 768,00	5 292 505,00
Järjestelmämuutoksen tasaus	0	0
Opetus- ja kulttuuritoimen muut valtionosuudet	-225 185,00	-323 721,00
Valtionosuudet yhteensä	19 893 456,00	18 516 081,00

9) Palvelujen ostot	2016	2015	2014
Palvelujen ostot			
Asiakaspalveluiden ostot	13818763,08	13 121 817,36	13 892 272,73
Muut palveluiden ostot	6726289,58	6 751 014,65	6 670 006,64
Yhteensä	20 545 052,66	19 872 832,01	20 562 279,37

10) Valtuustoryhmien toimintaedellytysten tukemiseksi annetut tuet valtuustoryhmittäin eriteltynä

Ei ole myönnetty.

11) Suunnitelman mukaisten poistojen perusteet

Poistonalaisten hyödykkeiden poistojen määrittämisessä on käytetty ennalta laadittua poistosuunnitelmaa. Suunnitelman mukaiset poistot on laskettu aineettomien ja aineellisten hyödykkeiden hankintamenoista arvioitun taloudellisen käytön mukaan. Pysyvien vastaavien hyödykkeiden aktivointiraja on 8.000 euroa.

Poistoajat ja niitä vastaavat vuotuiset poistoprosentit sekä poistomenetelmät ovat:

ENNEN 1.1.2013 HANKITUT HYÖDYKKEET	KV 16.12.1996 § 6	1.1.2013 JA SEN JÄLKEEN HANKITUT HYÖDYKKEET	KV 2.9.2013 § 56
Aineettomat hyödykkeet		Aineettomat hyödykkeet	
Muut pitkävaikutteiset menot		Kehittämismenot	2 vuotta tp
Atk-ohjelmistot	3 vuotta tp	Aineettomat oikeudet	5 vuotta tp
		Liikearvo	2 vuotta tp
		Muut pitkävaikutteiset menot	
		Atk-ohjelmat	2 vuotta tp
		Muut	2 vuotta tp
Aineelliset hyödykkeet		Aineelliset hyödykkeet	
Maa- ja vesialueet	ei poistoa	Maa- ja vesialueet	ei poistoa
Rakennukset ja rakennelmat		Rakennukset ja rakennelmat	
Hallinto- ja laitosrakennukset		Hallinto- ja laitosrakennukset	20 vuotta tp
kivirakenteiset	40 vuotta tp	Tehdas- ja tuotantorakennukset	20 vuotta tp
puurakenteiset	30 vuotta tp	Talousrakennukset	10 vuotta tp
Tehdas- ja tuotantorakennukset	20 vuotta tp	Vapaa-ajan rakennukset	20 vuotta tp
Muut rakennukset	20 vuotta tp	Asuinrakennukset	30 vuotta tp
Asuinrakennukset		Muut rakennukset ja rakennelmat	20 vuotta tp
kivirakenteiset	40 vuotta tp		
puurakenteiset	35 vuotta tp		
Vedenottamot	20 vuotta tp		
teräsrakenteiset	20 vuotta tp		
betonirakenteiset	30 vuotta tp		
Ylävesisäiliö	40 vuotta tp		
Kiinteät rakenteet ja laitteet		Kiinteät rakenteet ja laitteet	
Urheilukentät	15% mjp	Kadut, tiet, torit ja puistot	15 vuotta tp
Jääkiekkokaukalot	25% mjp	Sillat, laiturit ja uimalat	10 vuotta tp
Leikkikentät	20% mjp	Muut maa- ja vesirakenteet	15 vuotta tp
Kuntorata-ladut	20% mjp	Vedenjakeluverkosto	30 vuotta tp
Uimarannat	20% mjp	Viemäriverkko	30 vuotta tp
Tenniskentät	20% mjp	Kaukolämpöverkko	20 vuotta tp
Pallokentät	20% mjp	Sähköjohdot, muuntoasemat, ulkovalaistuslaitteet	15 vuotta tp
Rakennuskaavatiet	15% mjp	Puhelinverkko, keskusasema ja alakeskukset	10 vuotta tp
Puistot	15% mjp	Maakaasuverkko	20 vuotta tp
Kaatopaikat	15% mjp	Muut putki- ja kaapeliverkot	15 vuotta tp
Venevalkamat	25% mjp	Sähkö-, vesi- yms. Laitosten laitoskoneet ja laitteet	10 vuotta tp
Ulkoilureitit	20% mjp	Kiinteät nosto- ja siirtolaitteet	15 vuotta tp
Vesijohtoverkosto	8% mjp	Liikenteen ohjauslaitteet	10 vuotta tp
Viemäriverkko	8% mjp	Muut kiinteät koneet, laitteet ja rakenteet	10 vuotta tp
Katuvalaistusverkko	15% mjp		
Viemäripumppaamot	20% mjp		
Tasaussäiliö ja paineenkorotuslaitos	20% mjp		
Linja-autolatokset	25% mjp		
Sammutusveden ottoapaikat	20% mjp		
Häjä-asutusalueitten viitoitus	20% mjp		
Kuntamainoskyltit ja opastetaulut	25% mjp		
Koneet ja kalusto		Koneet ja kalusto	
Ympäristöltk		Rautaiset alukset	15 vuotta tp
ajoneuvot	15 vuotta tp	Puiset alukset ja muut uivat työkoneet	8 vuotta tp
muut investoinnit	3 vuotta tp	Muut kuljetusvälineet	4 vuotta tp
Sosiaali- ja terveystlk		Muut liikkuvat työkoneet	5 vuotta tp
ajoneuvot	5 vuotta tp	Muut raskaat koneet	10 vuotta tp
muut investoinnit	3 vuotta tp	Muut kevyet koneet	5 vuotta tp
Sivistystlk		Sairaala-, terveydenhuolto- yms. laitteet	5 vuotta tp
muut investoinnit	3 vuotta tp	Atk-laitteet	3 vuotta tp
Tekninen ltk		Muut laitteet ja kalusteet	3 vuotta tp
auto	5 vuotta tp		
traktori	8 vuotta tp	Muut aineelliset hyödykkeet	
muut investoinnit	3 vuotta tp	Luonnonvarat	käytönmuk. poisto
Kunnanhallitus (mm. atk-laitteet)	3 vuotta tp	Arvo- ja taide-esineet	ei poistoa
		Ennakkomaksut ja keskeneräiset hankinnat	ei poistoa
Osakkeet ja osuudet		Pysyvien vastaavien sijoitukset	
Osakkeet (As Oy, Kiint Oy, ym.)	ei poistoa	Osakkeet ja osuudet	ei poistoa
Osuudet (Kuntayhtymät ym.)	ei poistoa		
mjp= menojäännöspoisto	tp = tasapoisto		

11) Selvitys suunnitelman mukaisten poistojen ja poistonalaisten investointien vastaavuudesta

Vuosina 2013-2017:	2016	2015
Keskimääräiset suunnitelman mukaiset poistot	1 567 910	1 506 832
Keskimääräinen poistonalaisten investointien omahankintameno	2 333 834	2 525 427
Ero (euroa)	-765 925	-1 018 594
Ero %	-32,82	-40,33

Olenaisena poikkeamana voidaan pitää 10 %:n tai sitä suurempaa erotusta.

Selvitys poikkeaman syistä

Investointi- ja poistotason poikkeama johtuu osin rakennusten hankintamenoa alentavista rahoitusosuuksista (esimerkiksi vanhuspalveluhankkeet) ja osin siitä, että tarkastelujaksoon ajoittuu poikkeuksellisen suuria investointihankkeita, kuten palvelutalo, koulu- ja päiväkotihankkeet.

Poistosuunnitelman tarkistaminen

Kunnassa on noudatettu vuosina 1997-2012 valtuuston 16.12.1996 hyväksymää poistosuunnitelmaa. Vuoden 2013 alusta on noudatettu valtuuston 2.9.2013 hyväksymää uutta poistosuunnitelmaa.

Poistoeron käsittely

Poistoeroa puretaan tasasuuruksina erinä vuodesta 2011 alkaen yhdeksän vuoden aikana 21.941,84 euroa vuodessa (Kh 6.2.2012 §20).

13) Pysyvien vastaavien hyödykkeiden myyntivoitot ja -tappiot

	2016	2015
Myyntivoitot, muut toimintatuotot		
Maa- ja vesialueet	21368,31	221 601,26
Asunto-osakkeet		22 677,80
Yhteensä	21 368,31	244 279,06
Myyntitappiot, muut toimintakulut		
Maa- ja vesialueet		
Asunto-osakkeet		2 397,71
Tytäryhtiöt, Hankasalmen Lämpö Oy		14 305,79
Yhteensä	0,00	16 703,50

14) Satunnaisiin tuottoihin ja kuluihin sisältyvät erät

	2016	2015	2014
Satunnaiset tuotot ja kulut			
Satunnaiset tuotot	0,00	0,00	0,00
Satunnaiset kulut	0,00	0,00	0,00
Yhteensä	0,00	0,00	0,00

15) Muu rahoitustuotot	2016	2015
Muihin rahoitustuottoihin sisältyvät osinkotuotot:		
Savon Energiaholding Oy, 2841 osaketta	34092,00	67 189,65
Suur-Savon Sähkö Oy, 1071 osaketta	21420,00	48 195,00
Muut	2984,70	2 911,91
Yhteensä	58496,70	118 296,56
Muihin rahoitustuottoihin sisältyvät peruspääoman korot:		
Jyväskylän koulutuskuntayhtymä	6627,34	6 627,34
Yhteensä	6627,34	6 627,34

4.4 Tasetta koskevat liitetiedot

4.4.1 Taseen vastaavia koskevat liitetiedot

19) Pysyvät vastaavat

Aineettomat ja aineelliset hyödykkeet	Aineettomat hyödykkeet			Aineelliset hyödykkeet					Aineelliset hyödykkeet yhteensä
	Muut aineettomat oikeudet	Tietokone- ohjelmistot	Aineettomat hyödykkeet yhteensä	Maa- ja vesialueet	Raken- nukset	Kiinteät rakenteet ja laitteet	Koneet ja kalusto	Enn.maksut ja keskener. hankinnat	
Poistamaton hankintameno 1.1.	19 285,53	350 207,12	369 492,65	1 797 762,76	17 610 700,61	3 401 236,80	633 062,55	1 802 194,39	25 244 957,11
Lisäykset tilikauden aikana	18 965,00	5 380,00	24 345,00	0,00	2 527 692,06	503 165,24	119 230,67	15 483,29	3 165 571,26
Rahoitusosuudet tilikaudella			0,00		-118 000,00		0,00		-118 000,00
Vähennykset tilikauden aikana	0,00			-4 643,69					-4 643,69
Siirrot erien välillä		-285 996,14	-285 996,14		256 106,14			29 890,00	285 996,14
Tilikauden poisto	-10 852,23	-54 171,77	-65 024,00	0,00	-934 798,17	-300 854,51	-336 781,09	0,00	-1 572 433,77
Arvonlennukset ja niiden palautukset			0,00						0,00
Poistamaton hankintameno 31.12.	27 398,30	15 419,21	42 817,51	1 793 119,07	19 341 700,64	3 603 547,53	415 512,13	1 847 567,68	27 001 447,05
Arvonkorotukset	0,00	0,00	0,00						
Kirjanpitoarvo 31.12.	27 398,30	15 419,21	42 817,51	1 793 119,07	19 341 700,64	3 603 547,53	415 512,13	1 847 567,68	27 001 447,05

Sijoitukset

euroa	Osakkeet ja osuudet			Kuntayhtymä- osuudet	Muut osakkeet ja osuudet	Sijoitukset yhteensä
	Osakkeet tytäryhtiöt	Osakkuus- yhteisöosuudet				
Hankintameno 1.1.	974 454,99	482 830,59		1 243 748,29	425 342,87	3 126 376,74
Lisäykset						
Vähennykset						0,00
Siirto						
Hankintameno 31.12.	974 454,99	482 830,59		1 243 748,29	425 342,87	3 126 376,74
Arvonlennukset						
Arvonkorotukset						
Kirjanpitoarvo 31.12.	974 454,99	482 830,59		1 243 748,29	425 342,87	3 126 376,74

OMISTUKSET MUISSA YHTEISÖISSÄ 31.12.2016

20)

Kuntakonsernin osuus

<u>Tytäryhtiöt</u>	Kotipaikka	Kunnan osuus %	Konsernin osuus %	Kirjanpitoarvo 31.12.2016 euroa	Omasta pää- omasta euroa	Vieraasta pää- omasta euroa	Tilikauden voitosta/tappiosta euroa
Kiinteistö Oy Hankasalmen Haka	Hankasalmi	100,00	100,00	68 452	68 452	3 741 068	0
Kiinteistö Oy Hankasalmen Somerinkulma	Hankasalmi	100,00	100,00	291 232	288 782	4 497	3 243
Kiinteistö Oy Hankasalmen Virastotalo	Hankasalmi	68,54	68,54	597 781	914 401	323 976	-10 919
Kiinteistö Oy Hankasalmen Vuokratalo	Hankasalmi	98,33	98,33	9 923	42 242	73 429	-22 278
Kiinteistö Oy Vuokrahanka	Hankasalmi	58,20	58,20	7 066	4 716	4 034	0
Yhteensä				974 455	1 318 593	4 147 003	-29 954

21)

Kuntakonsernin osuus

<u>Kuntayhtymät</u>	Kotipaikka	Kunnan osuus %	Konsernin osuus %	Kirjanpitoarvo 31.12.2016 euroa	Omasta pääomasta euroa	Vieraasta pääomas- ta euroa	Tilikauden voitosta/tappiosta euroa
Keski-Suomen liitto	Jyväskylä	1,62	1,62	24 144	35 919	24 257	-2 307
Jyväskylän koulutuskuntayhtymä	Jyväskylä	1,60	1,60	221 255	1 287 637	656 430	341
Keski-Suomen sairaanhoitopiirin kuntayhtymä	Jyväskylä	2,06	2,06	987 880	1 093 408	4 335 834	198 245
Itä-Suomen päihdehuollon kuntayhtymä	Tuustaipale	0,58	0,58	10 469	10 237	3 151	-422
Yhteensä				1 243 748	2 427 200	5 019 673	195 857

HANKASALMEN KUNTAKONSERNI 31.12.2016

Yhdistelemättömät yhteisöt

22)

Osakkuusyhteisöt

	Kotipaikka	Kunnan osuus %	Konsernin osuus %	Kirjanpitoarvo 31.12.2016 euroa	Kuntakonsernin osuus		Tilikauden voitosta/tappiosta euroa
					Omasta pääomasta euroa	Vieraasta pääomas- ta euroa	
As Oy Hankasalmen Hankamäki I	Hankasalmi	20,37	20,37	70 585	68 296	228	10
As Oy Hankasalmen Koivulehto	Hankasalmi	28,06	28,06	95 914	125 086	41	259
As Oy Hankasalmen Petäjärinta	Hankasalmi	27,23	27,23	29 123	28 017	442	-1 059
As Oy Niemisjärven Päivätie II	Hankasalmi	16,71	16,71	35 560	35 686	171	-50
As Oy Satohanka	Hankasalmi	20,31	20,31	88 094	96 179	151	-41
As Oy Säkinmäen Kuusirinne	Hankasalmi	47,75	47,75	57 184	62 730	2 499	-145
As Oy Vuokonmaa	Hankasalmi	14,60	14,60	19 888	21 776	5 819	4
Kiinteistö Oy Kuuhanavesi	Hankasalmi	40,83	40,83	86 482	29 555	1 493	-1 918
Yhteensä				482 831	467 326	10 843	-2 939

23) Saamiset yhteisöiltä, joissa kunta on jäsenenä

Saamisten erittely	2016 Pitkäaikainen	2016 Lyhytaikainen	2015 Pitkäaikainen	2015 Lyhytaikainen
Saamiset tytäryhteisöiltä				
Myyntisaamiset		66 556,74		43 549,27
Lainasaamiset	552 088,65	5 000,00	552 088,65	
Muut saamiset				
Siirtosaamiset				
Yhteensä	552 088,65	71 556,74	552 088,65	43 549,27
Saamiset kuntayhtymiltä				
Myyntisaamiset				106,40
Lainasaamiset				
Muut saamiset		167 521,67		256 901,00
Siirtosaamiset				
Yhteensä	0,00	167 521,67	0,00	257 007,40
Saamiset osakkuus- sekä muilta omistusyhteisyyksiltä				
Myyntisaamiset	15 916,75	3 753,76	37 138,79	4 260,15
Lainasaamiset	102 377,33		21 108,93	
Muut saamiset				
Siirtosaamiset				
Yhteensä	118 294,08	3 753,76	58 247,72	4 260,15
Saamiset yhteensä	670 382,73	242 832,17	610 336,37	304 816,82

24) Siirtosaamisiin sisältyvät olennaiset erät

Lyhytaikaiset siirtosaamiset	2016	2015
Kelan korvaus työterveydenhuollosta	73 374,28	75 549,04
JYTE 2014 maksuosuuden palautus	0,00	453 900,15
Tapaturmavakuutusmaksuvelka-tilin 256900 saatava saldo	9 936,88	223 475,22
Keva, varhe-maksun palautus 2016	12 850,07	
Työttömyysvakuutusmaksuvelka,työntekijät tasetilin 255360 saatavasaldo	12 239,97	
Varhe-maksu 2016, tilin 256430 saatavasaldon siirto	16 556,90	
Työttömyysvakuutusmaksuvelka, työnantaja tasetilin 255350 saatavasaldo	57 737,38	
Muut siirtosaamiset	6 836,05	42 799,00
Lyhytaikaiset siirtosaamiset yhteensä	189 531,53	795 723,41

4.4.2. Taseen vastattavia koskevat liitetiedot

25) Oma pääoma	2016	2015
Peruspääoma 1.1.	18 668 837,74	18 668 837,74
Peruspääoma 31.12.	18 668 837,74	18 668 837,74
Edellisten tilikausien alijäämä 1.1.	-2 446 823,87	-2 954 057,61
Tilikauden ylijäämä (alijäämä)	1 549 954,11	507 233,74
Alijäämä yhteensä 31.12.	-896 869,76	-2 446 823,87
Oma pääoma yhteensä	17 771 967,98	16 222 013,87

27) Pitkäaikaiset velat, jotka erääntyvät myöhemmin kuin viiden vuoden kuluttua

	2016	2015	2014
Lainat rahoitus- ja vakuutuslaitoksilta	1 481 496,00	1 667 988,00	2 236 712,00
Yhteensä	1 481 496,00	1 667 988,00	2 236 712,00

32) Muut pitkäaikaiset velat

	2016	2015
Liittymismaksut	444 708,93	429 899,49
Muut velat	3 027,36	3 279,64
Yhteensä	447 736,29	433 179,13

33) Siirtovelat

	2016	2015	2014
Lyhytaikaiset siirtovelat			
Tuloennakot			
Menojäämät			
Palkkojen ja sivukulujen jaksotukset	1854592,88	2 033 416,92	2 064 334,87
Korkojaksotukset	18449,40	22 167,79	26 907,16
Valtionosuusennakot			
Muut siirtovelat	288332,90	260 219,34	631 504,74
Yhteensä	2 161 375,18	2 315 804,05	2 722 746,77

4.5. Vakuuksia ja vastuusitoumuksia koskevat liitetiedot

40) Kunnan antamat vastuusitoumukset sen kanssa samaan konserniin kuuluvien yhteisöjen puolesta

Takaukset	Alkuperäinen pääoma	31.12.2016 pääoma
Koy Hankasalmen Haka/Nordea	1 602 481,00	347 202,65
Koy Hankasalmen Haka/Nordea	780 500,00	285 181,25
Koy Hankasalmen Haka/Nordea	527 500,00	191 218,75
Koy Hankasalmen Haka/Nordea	632 000,00	229 100,00
Koy Hankasalmen Haka/Keski-Suomen OP	1 000 000,00	1 000 000,00
Koy Hankasalmen Haka/Keski-Suomen OP	949 290,00	949 290,00
Koy Hankasalmen virastotalo/Nordea Pankki Oyj	800 000,00	451 281,89
Koy Hankasalmen Vuokratalo/Keski-Suomen Op	40 000,00	33 400,00
Yhteensä	6 331 771,00	3 486 674,54

40) Muut kunnan antamat vastuusitoumukset

Takaukset	Alkuperäinen pääoma	Pääoma 2016	Pääoma 2015
Hepohiekan vesiosuuskunta/Nordea	400 000,00	57 413,77	73 817,71
Kärkkäälän vesiosuuskunta/Nordea	830 000,00	53 213,91	61 333,91
Nujulan vesiosuuskunta/K-S Op	127 000,00	19 629,00	28 294,00
Nälkämäen vesiosuuskunta/Pohjola	168 187,93	0,00	11 598,19
Nälkämäen vesiosuuskunta/Pohjola	35 000,00	6 775,00	9 033,00
Ristimäen vesiosuuskunta/Nordea	500 000,00	412 500,00	437 500,00
Sauvoniemen vesiosuuskunta/Nordea	300 000,00	47 250,68	59 070,68
Säkinmäen vesiosuuskunta/Pohjola	1 000 000,00	92 364,51	126 838,51
Venecosken vesiosuuskunta/Pohjola	450 000,00	17 710,32	23 398,71
Yhteensä	3 810 187,93	706 857,19	830 884,71

40) Vastuu Kuntien takauskeskuksen takausvastuista

	2016	2015
Kunnan osuus takauskeskuksen takausvastuista 31.12.	25 267 162,00	25 308 548,31
Kunnan osuus takauskeskuksen kattamattomista takausvastuista 31.12.	0,00	0,00
Kunnan mahdollista vastuuta kattava osuus takauskeskuksen rahastosta 31.12.	18 860,26	18 035,02

41) Taseen ulkopuoliset huollettavien varat

	2016	2015
Huollettavien varat 31.12.	84 628,17	70706,56

41) Muut taseen ulkopuoliset järjestelyt

	2016	2015
Urakoitsijoiden vakuustalletukset	388 133,38	246 393,38
Maa-aineslupien vakuudet	82 040,05	76 040,05

4.6 Henkilöstöä koskevat liitetiedot

42) Henkilöstön lukumäärä vastuualueittain 31.12.2016

Vastuualue	Vakinaiset	Sijaiset ja määräaikaiset	Työllistetyt	Yhteensä	Muutos ed. vuoteen
Kunnanhallitus	59	10	2	71	-5
Perusturvalautakunta	107	37	8	152	4
Sivistyslautakunta	115	33	13	161	2
Ympäristölautakunta	52	5	6	63	-4
Yhteensä	333	85	29	447	-3
Muutos edelliseen vuoteen	0	-18	15	-3	-3

43) Tilikauden palkat, palkkiot, eläkekulut ja muut henkilösivukulut

	2016	2015
Sisältää myös investointien henkilöstökulut		
Palkat ja palkkiot	13 277 236,14	14 162 782,67
Henkilösivukulut		
Eläkekulut	3 281 210,11	3 712 229,58
Muut henkilösivukulut	580 197,47	675 491,44
Henkilösivukulut yhteensä	3 861 407,58	4 387 721,02
Henkilöstökulut yhteensä	17 138 643,72	18 550 503,69

44) Luottamushenkilön palkkioista perityt ja puolueelle tai puolueyhdistykselle tilitetyt luottamushenkilömaksut

	2016	2015
Suomen Keskusta	5519	6 318,25
Kansallinen Kokoomus	277	287,00
Suomen Kristillisdemokraatit	179,25	300,50
Perussuomalaiset	938,75	1 175,00
Suomen Sosialidemokraattinen Puolue	2941,16	3 481,16
Vasemmistoliitto	804	2 557,00
Vihreä liitto	-	-
Tilitetyt luottamushenkilömaksut yhteensä	10659,16	14 118,91

45) Tilintarkastajan palkkiot		2016	2015
Tilintarkastusyhteisö BDO Audiator Oy		16 304,35	15 125,75
Tilintarkastuspalkkiot			
Tilintarkastuslautakunta		6 763,76	6 868,71
Muut palkkiot		0,00	0,00
Yhteensä		23 068,11	21 994,46

5 ERIYTETYT TILINPÄÄTÖKSET

5.1 Vesihuoltolaitoksen taseyksikön tilinpäätös

TULOSLASKELMA	2016	2015
Liikevaihto	749 497,74	734 530,92
Liiketoiminnan muut tuotot	-	638,00
Materiaalit ja palvelut	- 318 831,98	- 320 022,85
Henkilöstökulut	- 138 962,07	- 113 694,89
Poistot ja arvonalentumiset	- 269 455,07	- 286 956,12
Liiketoiminnan muut kulut	- 11 420,51	- 3 571,77
Liikeliikettyjä/alijäämä	10 828,11	10 923,29
Korvaus jäännöspääomasta	- 45 830,31	- 43 062,43
Alijäämä ennen varauksia	- 35 002,20	- 32 139,14
Poistoeron vähennys	3 357,89	3 357,89
Tilikauden alijäämä	- 31 644,31	- 28 781,25
TASELASKELMA	2 016	2 015
VASTAAVAA		
PYSYVÄT VASTAAVAT	5 116 569,17	5 243 011,16
Aineettomat hyödykkeet		
Aineettomat oikeudet	-	
Aineelliset hyödykkeet	5 116 569,17	5 243 011,16
Rakennukset	3 290 043,13	3 434 789,04
Kiinteät rakenteet ja laitteet	1 786 080,11	1 794 395,36
Ennakkomaksut ja keskeneräiset hankinnat	40 445,93	13 826,76
VAIHTUVAT VASTAAVAT	278 206,52	188 614,30
Saamiset	278 206,52	188 614,30
Lyhytaikaiset saamiset	-	
Myyntisaamiset	278 206,52	188 614,30
VASTAAVAA	5 394 775,69	5 431 625,46
VASTATTAVAA		
OMA PÄÄOMA	2 709 896,17	2 741 540,48
Peruspääoma	3 206 961,43	3 206 961,43
Edellisten tilikausien ylijäämä (alijäämä)	- 465 420,95	- 436 639,70
Tilikauden ylijäämä (alijäämä)	- 31 644,31	- 28 781,25
POISTOERO JA VAPAAEHTOISET		
VARAUKSET	35 561,16	38 919,05
Poistoero	35 561,16	38 919,05
VIERAS PÄÄOMA	2 649 318,36	2 651 165,93
Pitkäaikainen	2 273 131,98	2 275 014,30

Lainat kotimaisilta talletuspankeilta	1 225 000,00	1 575 000,00
Korottomat velat kunnal- ta/kuntayhtymältä	603 423,05	270 114,81
Liittymismaksuvelat	444 708,93	429 899,49
Lyhytaikainen	376 186,38	376 151,63
Lainat kotimaisilta talletuspankeilta	350 000,00	350 000,00
Ostovelat	26 186,38	26 151,63
VASTATTAVAA	5 394 775,69	5 431 625,46

RAHOITUSLASKELMA	2016	2015
Toiminnan rahavirta	234452,87	254816,98
Liikelyjäämä (-alijäämä) ±	10 828,11	10 923,29
Poistot ja arvonalentumiset +	269 455,07	286 956,12
Rahoitustuotot ja -kulut ±	-45 830,31	-43 062,43
Satunnaiset erät ±	0	0
Tuloverot -	0	0
Tulorahoituksen korjauserät ±	0	0
Investointien rahavirta	-143 013,08	-104 663,28
Investointimenot -	-143 013,08	-104 663,28
Rahoitusosuudet investointimenoihin +	0	0
Pysyvien vastaavien hyödykkeiden luovutustulot + -	0	0
Toiminnan ja investointien rahavirta ±	91 439,79	150 153,70
Rahoituksen rahavirta		
Antolainauksen muutokset		
Antolainasaamisten lisäys kunnalle/kuntayhtymälle -	0	0
Antolainasaamisten lisäys muilta -	0	0
Antolainasaamisten vähennys kunnalta/kuntayhtymältä +	0	0
Antolainasaamisten vähennys muilta + ±	0	0
Lainakannan muutokset		
Pitkäaikaisten lainojen lisäys kunnalta/kuntayhtymältä +	0	0
Pitkäaikaisten lainojen lisäys muilta +	0	0
Pitkäaikaisten lainojen vähennys kunnalle/kuntayhtymälle -	0	0
Pitkäaikaisten lainojen vähennys muilta -	-350 000,00	-350 000,00
Lyhytaikaisten lainojen muutos kunnalta/kuntayhtymältä ±		
Lyhytaikaisten lainojen muutos muilta ± ±		
Oman pääoman muutokset ±		
Muut maksuvalmiuden muutokset		
Toimeksiantojen varojen ja pääomien muutokset ±	0,00	0,00
Vaihto-omaisuuden muutos ±	0,00	0,00
Saamisten muutos kunnalta/kuntayhtymältä ±	0,00	0,00
Saamisten muutos muilta ±	-89 592,22	-114 267,28
Korottomien velkojen muutos kunnalta/kuntayhtymältä ±	333 308,24	270 114,81
Korottomien velkojen muutos muilta ± ±	14 844,19	43 998,77
Rahoituksen rahavirta ±	-91 439,79	-150 153,70
Rahavarojen muutos ±	0	0
Rahavarojen muutos	0	0

Tilinpäätöksen laatimista koskevat liitetiedot

Tilinpäätöstä laadittaessa noudatetut arvostusperiaatteet- ja menetelmät sekä jaksotusperiaatteet ja -menetelmät (KPA 2:2.1 § 1-kohta)

Jaksotusperiaatteet

Tulot ja menot on merkitty tuloslaskelmaan suoriteperusteen mukaisesti.

Pysyvät vastaavat

Pysyvien vastaavien aineettomat ja aineelliset hyödykkeet on merkitty taseeseen hankintamenoona vähennettynä suunnitelman mukaisilla poistoilla ja investointimenoihin saaduilla rahoitusosuuksilla. Suunnitelman mukaiset poistot on laskettu ennalta laaditun poistosuunnitelman mukaisesti. Poistosuunnitelman mukaiset poistot on tehty noudattaen kunnan poistosuunnitelmaa.

Rahoitusomaisuus

Saamiset on merkitty taseeseen nimellisarvoon tai sitä alempaan todennäköiseen arvoon.

Liitetieto 1

Toimintatuotot tehtäväalueittain

	2016	2015
Vesilaitos	292868,45	294253,24
Viemärlaitos	456629,29	440277,68
<i>Toimintatuotot yhteensä</i>	749497,74	734530,92

Liitetieto 2

Palvelujen ostojen erittely	Kunta	
	2016	2015
Muiden palvelujen ostot	-179700,70	-179190,25
<i>Kunnan palvelujen ostot yhteensä</i>	-179700,70	-179190,25

Liitetieto 3

Pysyvien vastaavien hyödykkeiden myyntivoitot ja -tappiot

		2016	2015
Muut toimintatuotot		215,16	638,00
	Muut myynti- voitot	215,16	638,00
<i>Myyntivoitot yhteensä</i>		<i>215,16</i>	<i>638,00</i>

Liitetieto 4

Aineettomat ja aineelliset hyödykkeet

Aineelliset hyödykkeet 31.12.2016	5116569,17
Rakennukset	
Poistamaton hankintameno 1.1.2016	3434789,04
Tilikauden poistot	144745,91
Kirjanpitoarvo 31.2.2016	3290043,13
Kiinteät rakenteet ja laitteet	
Poistamaton hankintameno 1.1.2016	1794395,36
Tilikauden poistot	8315,25
Kirjanpitoarvo 31.2.2016	1786080,11
Koneet ja kalusto	
Poistamaton hankintameno 1.1.2016	0,00
Tilikauden poistot	
Kirjanpitoarvo 31.12.2016	0,00
Ennakkomaksut ja keskeneräiset hankinnat 1.1.2016	13826,76
Lisäykset tilikauden aikana	26619,17
Kirjanpitoarvo 31.12.2016	40445,93
Aineettomat ja aineelliset hyödykkeet 31.12.2016	
Kirjanpitoarvo 31.12.2016	5116569,17

Liitetieto 5

Saamisten erittely

	2016		2015	
	Pitkä-aikaiset	Lyhyt- aikaiset	Pitkä- aikaiset	Lyhyt- aikaiset
Myyntisaamiset muilta	0,00	278206,52	0,00	188614,30
<i>Saamisten erittely yhteensä</i>	<i>0,00</i>	<i>278206,52</i>	<i>0,00</i>	<i>188614,30</i>

Liitetieto 6

Oman pääoman erittely

	2016	2015
Peruspääoma	3206961,43	3206961,43
Arvonkorotusrahasto	0	0,00
Muut omat rahastot	0	0,00
Edellisten tilikausien ylijäämä (alijäämä)	-465420,95	-436639,70
Tilikauden ylijäämä (alijäämä)	-31644,31	-28781,25
Oma pääoma yhteensä	2709896,17	2741540,48

Liitetieto 7

Vieras pääoma

	2016		2015	
	Pitkä-aikainen	Lyhyt-aikainen	Pitkä-aikainen	Lyhyt-aikainen
Joukkovelkakirjalainat				
Lainat rahoitus- ja vakuutuslaitoksilta	1225000,00	350000,00	1575000,00	350000,00
Lainat kunnalta/kuntayhtymältä				
Lainat julkisyhteisöiltä				
Lainat muilta luotonantajilta				
Saadut ennakot				
Ostovelat		26186,38		26151,63
Korottomat velat kunnalta/kuntayhtymältä	603423,05		270114,81	
Muut velat/Liittymismaksut ja muut velat	444708,93		429899,49	
Siirtovelat				

Liitetieto 8

Henkilöstön lukumäärä 31.12.

	2016	2015
Vesilaitos	2	2

6 KONSERNIN TYTÄRYHTIÖIDEN TILINPÄÄTÖSTIEDOT

6.1 Kiinteistö Oy Hankasalmen Haka

Toiminnalliset tavoitteet/toiminnan painopistealueet

Tavoite	Tavoitteen kuvaus	Mittari
Energiamuotojen lisäys ja sitä kautta saavutettavat säästöt	Lämmityskulujen ja sähkötalujen hallinta	Vertailut aikaisempien vuosien energian kulutuslukuihin
Vuokrien hintatason pitäminen edelleen kohtuullisella tasolla	Energiasäästöillä ja toiminnan tehokkuudella pyritään leikkaamaan vuokrien korotustarvetta	Vertailu aikaisempien vuosien vuokratason sekä vuokratason yleensäkin Suomessa ja lähiympäristössä

Riskit

Keskeisimmät riskit tavoitteen toteutumiseksi:

- Lämmitys- ja sähköenergian hintojen nousu
- Lainarahan korkojen nousu
- Talouden huonontuminen lähialueilla, seurauksena voi olla vuokrasaatavien ehtyminen
- Hakatie 3:n vuokrausasteen pienuus
- Muuttotappiokunta, maksavien vuokralaisten saaminen
- 2015 kilpailutettiin valtion korkotukilainat, kariutui pankin vetäytyttyä tarjouksestaan

Riskien hallinta, miten riskeihin varaudutaan ja miten ne hallitaan:

- Vaihtoehtoisia energiamuotoja vertaillaan ja otetaan käyttöön edelleen lisää
- Jäljellä olevien lainojen mahdollinen uudelleenjärjestely, kilpailutus, mahdollisen valtakunnallisen talouden huononemiseen ei Koy Hankasalmen Haka voi vaikuttaa, mutta kaikilla mahdollisilla pienilläkin säästökeinoilla voidaan varautua; lainoista uusi kilpailutus
- Hakatie 3:n vanhan ”huonon maineen” poistaminen. Hakatie 3 on mainettaan parempi vuokra-asunto-kohte. Keinoina pohdittava maineen parantamista, tyhjien asuntojen vaihtoehtoista käyttötarkoitusta
  - Vuonna 2015 vuokrattiin Hankasalmen perusturvan tarpeisiin kolme huoneistoa lisää
  - 2015 aloitettiin ulkopintojen maalaukset ja jatketaan vuonna 2016
  - 2015 aloitettu tyhjien asuntojen pintojen korjaukset ja jatketaan 2016
  - piha-alueen kunnostus 2016 kesällä
- Talouden seuranta ja ennakointi
- 2016 tulee isännöitsijäksi opiskeleva henkilö harjoittelujaksoksi Koy Hankasalmen Hakalle (vakuutusyhtiö maksaa) työharjoitteluun.

Tehtävä:

Perustehtävänä on tuottaa ja ylläpitää vuokra-asuntotoimintaa Hankasalmen kunnassa kohtuullisilla vuokratustannuksilla. Hoitaa asuntoja ja kiinteistöjä siten, että niiden kunto sekä arvo säilyvät. Lisäksi pitää huolta yhtiön taloudesta omistajaa tyydyttävällä tavalla.

Toiminnan lyhyt kuvaus (palveluajatus):

Tarjota vuokralaisille kohtuuhinnalla viihtyisää asumista ja asiakaslähtöistä palvelua.

Taloudelliset tavoitteet

Vuoden 2016 tavoitteita on edelleen lisätä vaihtoehtoisia energiavaihtoehtoja öljyn ja sähkön rinnalle. Vuoden 2015 ja 2016 vaiheessa Kirkonkylällä Pajukuja 1-3, Pajukuja 4 ja Hankarinteentie 5 siirtyvät kaukolämmön piiriin. Asemalla kaksi kohdetta siirtyi hybridilämmitykseen. Hybridilämmitykset toteutettiin ns. Esko-rahoituksella. Laskennalliset takaisin maksuajat ovat 4,4-4,7 vuotta.

Tavoitteen määrittely	Mittari	Tp 2014	Ta 2015	Ta 2016	Ts 2017	Ts 2018	Ts 2019
Vuokrausaste			> 92%	> 92%			

Merkittävimmät Investoinnit 2016-2019

- Sepäntien julkisivusaneeraus
- Kaukolämpö Pajukuja 4:ään tammikuussa 2016
- Hakatien 3:n piha-alueiden ja julkisivujen kunnostus sekä asuntojen sisäpuolten pintaremontit ja pienet lv-työt

Tulokset ja arviointi

- Pajukuja 4 kytketty kaukolämpöön
- Vuokrausasteessa jääty tavoitteesta
- Sepäntien julkisivusaneerausta on lykätty
- Hakatie 3:n piha-alueiden ja julkisivujen kunnostusta siirretty kiinteistön kehityshankkeen kokonaissuunnitelman valmistumista odottamaan

6.2 Kiinteistö Oy Hankasalmen Somerinkulma

Tavoite	Tavoitteen kuvaus	Mittari
Kiinteistön hoito	Kiinteistöä hoidetaan Hankasalmen kunnan tuottamilla ostopalveluilla	

Tehtävä:

Omistaa ja hallita Hankasalmen kunnan Hankaveden kylässä sijaitsevaa liikekiinteistöä (077-404-4-24).

Toiminnan lyhyt kuvaus /palveluajatus:

Hoitaa huolella kiinteistöä ja turvata sen käyttäjille asianmukaiset toimintaedellytykset.

Merkittävimmät Investoinnit 2016-2019

- Hallituksen/yhtiökokouksen korjaussuunnitelmassa ei ole esitetty investointeja vuosille 2016-2019.

6.3 Kiinteistö Oy Hankasalmen Virastotalo

Tavoite	Tavoitteen kuvaus	Mittari
Talouden hallinta	Lainojen takaisin maksu suunnitellusti, kulujen hallinta	Lainaohjelmat, kulut
Yhtiövastikkeiden hallinta	Yhtiövastikkeiden pitäminen kohtuullisena	Vertailu edellisen vuosien tasoon

Riskit

Keskeisimmät riskit tavoitteen toteutumiseksi:

- Tällä hetkellä suurempia riskejä ei ole näköpiirissä, lainat ja talous hallinnassa kuten myös vastikkeet (pienentyneet joka vuosi kolmen viimeisen vuoden aikana)
- Lainakorkojen muutokset
- Energiahintojen nousut.

Riskien hallinta, miten riskeihin varaudutaan ja miten ne hallitaan:

- Kassatilanne mahdollistaa tällä hetkellä normaalin toiminnan ja samoin vuoden 2016 vastikkeet pienenevät edellisvuodesta hieman
- Suurempia investointeja ei ole tiedossa, joten taloutta voidaan suunnitella vakaalta pohjalta
- Osuuspankin lainat maksettu pois
- Talouden- ja maksujen hallintaa seurataan JOT:ssa
- Sähköenergian hintaan ei ennusteiden mukaan olisi tulossa korotusta
  - yhtiön sähköenergiasta on meklarointisopimus
- Kaukolämmön hinta nousi 2015 n. 3,6 % ja saattaa olla lähivuosina myös korotuspaineita ennusteiden mukaan
  - kassavirran seuranta ja nopea reagointi jos nousupaineita ilmenee
  - kulujen hallinta kaikin osin

Tehtävä: Omistajien tahdon mukainen toiminta.

Toiminnan kuvaus/palveluajatus:

- käyttäjille terveelliset ja toimivat tilat
- käyttäjien palvelu sopimusten mukaisesti
- kustannustehokkuus

Taloudelliset tavoitteet

- esim. käyttöaste, kustannustehokkuus, nettomenot tai asiakastyytyväisyys

Tavoitteen määrittely	Mittari	Tp 2014	Ta 2015	Ta 2016	Ts 2017	Ts 2018	Ts 2019
yhtiövastike		5,44	4,63	4,55			

Merkittävimmät Investoinnit 2016-2019

- Kameravalvonta ulkopuolelle sekä sisäänkäynneille sisätiloissa
- Ei muita merkittäviä investointeja nähtävillä

Tulokset ja arviointi

- Kameravalvonta asennettu.
- Vaiheittaisten ylläpitokorjausten suunnittelu aloitettu.
- Yhtiövastiketta kerätty talousarvion mukaisesti.
- Lainoja lyhennetty suunnitelman mukaisesti.

6.4 Kiinteistö Oy Vuokrahanka

Toiminnalliset tavoitteet/toiminnan painopistealueet

Tavoite	Tavoitteen kuvaus	Mittari
Huoneistojen vuokraus	Huoneistojen hyvä käyttöaste	käyttöaste
Kiinteistöjen myynti	Asumisviihtyvyyden ylläpitäminen	Myynti

Riskit

Keskeisimmät riskit tavoitteen toteutumiseksi:

- Huoneistojen ylitarjonta Aseman taajamassa kysyntään nähden
- Ostajien mielenkiinnon vähäisyys, myyntihinnan alhaisuus

Riskien hallinta, miten riskeihin varaudutaan ja miten ne hallitaan:

- Huoneistojen riittävä tasokkuus vastaamaan odotuksia
- Huoneistojen pintaremontointia tarvittaessa, asumisviihtyvyyden ylläpitäminen

Tehtävä: Omistaa ja hallita vuokra-asuntoja

Toiminnan kuvaus/palveluajatus:

- Vuokra-asuntojen vuokraus ja ylläpito

Taloudelliset tavoitteet

Tavoitteen määrittely	Mittari	Tp 2014	Ta 2015	Ta 2016	Ts 2017	Ts 2018	Ts 2019
Käyttöaste	%	95,0	95,0	97,0	97,0	97,0	97,0

Merkittävimmät Investoinnit 2016-2019

- ei. investointeja
- ei peruskorjauksen toteutusta

Arvio tulevasta kehityksestä

- Toimintakertomuksen mukaan osakkeenomistajat tullaan kutsumaan linjauskokoukseen keskustelemaan kiinteistön myynnistä.

6.5 Kiinteistö Oy Hankasalmen Vuokratalo

Toiminnan kuvaus/palveluajatus:

- Vuokra-asuntojen vuokraus ja ylläpito

Merkittävimmät Investoinnit 2016-2019

- huoneisto- ja pesuhuoneremontteja toteutettu vuonna 2016

Yhtiö sulautetaan vuoden 2017 aikana Kiinteistöyhtiö Hankasalmen Hakaan.

Hankasalmella 30. päivänä maaliskuuta 2017

Anja Kauppinen
kunnanhallituksen puheenjohtaja

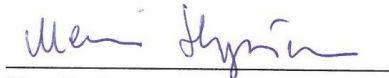
Matti Mäkinen
kunnanjohtaja

Tuomo Silvast
kunnanhallituksen 1. varapuheenjohtaja

Markku Manninen
kunnanhallituksen 2. varapuheenjohtaja

Mervi Hyvönen
kunnanhallituksen jäsen

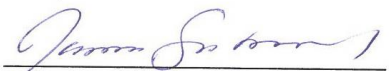
Kari Häkkinen
kunnanhallituksen jäsen

Pekka Häkkinen
kunnanhallituksen varajäsen

Esko Pöyhönen
kunnanhallituksen jäsen

Jaana Suhonen
kunnanhallituksen jäsen

Reijo Keinänen
kunnanhallituksen jäsen

Olemme antaneet suorittamastamme tilintarkastuksesta tänään kertomuksen.

Hankasalmella 22.5.2017

BDO Audiator Oy
JHTT-yhteisö

Aki Rusanen
tilintarkastaja, JHT , HT

8 KUVAUS KIRJANPITOJÄRJESTELMÄSTÄ JA KIRJANPIDOSSA KÄYTETYISTÄ KIRJOISTA

Vuodesta 2011 on ollut käytössä taloushallinnon SAP ECC-toiminnanohjausjärjestelmä.

Talousjärjestelmän ylläpidon ja pääkäyttäjätöiminnot hoitaa Jyväskylän kaupungin Talouskeskus liikelaitos. Hankasalmen kunta on omana yrityksenään Jyväskylän kaupungin Talouskeskus Liikelaitoksessa kaupungin palvelimilla.

Käytössä olevat SAP-sovellukset:

- kirjanpito
- myyntireskontra ja yleislaskutus
- ostoreskontra
- käyttöomaisuuskirjanpito
- BI-raportointi
- HR-henkilöstöraportointi

Historiatietojen osalta käytössä olevat Pegasos-sovellukset:

- kirjanpito
- palkkalaskenta
- myyntireskontra

Muut sovellukset:

- maksuliikenneohjelmisto BasWare
- Basware IP sähköinen ostolaskujen käsittely
- päivähoitolaskutus, Effica, Tieto Oyj
- vanhustenhuollon laskutus, Effica, Tieto Oyj
- sosiaalityö, Effica, Tieto Oyj
- terveystoimi, Effica-potilastietojärjestelmä
- jätehuollon valvontaohjelmisto, CGI Suomi
- rakennusvalvontaohjelmisto, CGI Suomi
- kansalais- ja työväenopistojen opetushallinto-ohjelmisto VerkkoHelleWi, Mäntsälän Atk-palvelu Oy
- vesi- ja jätevesilaskutus, CGI Suomi Oy
- konsernitilinpäätös, Aditro Cloud, Aditro Financials Oy
- lomituserkko, Mela
- työvuorosunnittelu- ja laskentajärjestelmä, MD-Titania, CGI Suomi
- väestörekisteri KuntaNet, CGI Suomi

Kirjanpidossa käytetyt kirjat:

- päiväkirja
- pääkirja
- palkkakortisto
- tilinpäätös liitetietoineen

Tositelajit:

Tos.laji	Nimi
AA	Pysyvien vastaavien kirjanpito
AF	Poistokirjaukset
AZ	Investointien purku
DL	Luottotappiotilitys
H1	Tiliote Nordea
H2	Tiliote Hannulan Osuuspankki
H3	Tiliote Keski-Suomen Osuuspankki
H4	Tiliote Keski-Suomen Osuuspankki
H5	Tiliote Danske Bank
DV	Myyntisuor. (autom.)
DZ	Myyntisuor. (man)
KR	Toim. – lasku Basware
KS	Sisäiset maksut
KZ	Toimittajat – maksu
PA	Palkkaliittymä
PE	Peruutustosite
RS	Sis.sopimuslask.
SA	Muistiotositteet
SL	Sopimusl. muistio